קבלה · זהר

נפש דוד על ספר הזהר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נפש דוד על ספר הזהר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נפש-דוד-על-ספר-הזהר/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

כרך א 10
דף יא: 10
דף יג 10
דף יד 10
דף יד: 10
דף כח 11
דף נח 11
דף עא 11
דף עא: 11
דף עג 12
דף עד 12
דף עד: 12
דף עה 12
דף עו 13
דף עו: 13
דף עט: 13
דף פ 13
דף צג 13
דף צג: 14
דף צד: 14
דף צה 14
דף צז 14
דף צח 14
דף צח: 15
דף ק 15
דף קא 15
דף קא: 15
דף קב 16
דף קג 16
דף קג: 16
דף קד 16
דף קה: 16
דף קז 16
דף קח 16
דף קט: 16
דף קיב: 16
דף קטו: 17
דף קטז 17
דף קטז: 17
דף קכא 17
דף קכא: 17
דף קכב 17
דף קכב: 17
דף קכג 18
דף קכד 18
דף קכד: 18
דף קכה 18
דף קכו: 18
דף קכז 19
דף קכז: 19
דף קכח 19
דף קכט 19
דף קכט: 19
דף קל 20
דף קל: 20
דף קלא 20
דף קלא: 20
דף קלב 20
דף קלב: 21
דף קלג 21
דף קלג: 21
דף קלד 22

דף קלד: 22
דף קלה. 23
דף קלה: 23
דף קלו. 24
דף קלו: 24
דף קלז. 25
דף קלז: 25
דף קלח. 25
דף קלח: 26
דף קלט. 26
דף קלט: 26
דף קמ. 26
דף קמ: 26
דף קמא. 27
דף קמא: 27
דף קמב. 27
דף קמב: 28
דף קמג. 28
דף קמג: 29
דף קמד. 29
דף קמד: 29
דף קמה. 30
דף קמה: 30
דף קמו. 31
דף קמו: 31
דף קמז. 31
דף קמז: 32
דף קמח. 32
דף קמח: 33
דף קמט. 34
דף קמט: 35
דף קנ. 35
דף קנ: 36
דף קנא. 37
דף קנא: 38
דף קנב. 38
דף קנב: 38
דף קנג. 38
דף קנג: 39
דף קנד. 40
דף קנד: 40
דף קנה. 41
דף קנה: 41
דף קנו. 41
דף קנו: 42
דף קנז: 42
דף קנח. 42
דף קנח: 42
דף קנט. 43
דף קנט: 43
דף קס. 43
דף קס: 44
דף קסא. 45
דף קסא: 45
דף קסב. 45
דף קסב: 46
דף קסג. 46
דף קסג: 46
דף קסד. 46
דף קסד: 46
דף קסה. 46
דף קסה: 47
דף קסו. 48
דף קסו: 49

דף קסז. 49
דף קסז: 50
דף קסח. 50
דף קסח: 51
דף קסט. 51
דף קסט: 52
דף קע. 52
דף קעא: 52
דף קעב. 53
דף קעב: 53
דף קעג. 53
דף קעג: 53
דף קעד. 54
דף קעה. 55
דף קעה: 55
דף קעז. 55
דף קעז: 56
דף קעח. 56
דף קעח: 56
דף קעט. 57
דף קעט: 57
דף קפ. 59
דף קפ: 59
דף קפא. 59
דף קפא: 60
דף קפב. 60
דף קפו. 60
דף קפו: 60
דף קפז. 61
דף קפז: 61
דף קפח. 61
דף קפט. 61
דף קפט: 61
דף קצ. 62
דף קצ: 62
דף קצא. 62
דף קצא: 63
דף קצב. 63
דף קצב: 64
דף קצג. 64
דף קצג: 64
דף קצד. 65
דף קצד: 65
דף קצה. 66
דף קצה: 67
דף קצו. 67
דף קצו: 68
דף קצז. 68
דף קצז: 69
דף קצח. 69
דף קצט. 70
דף קצט: 70
דף ר: 70
דף רא. 70
דף רא: 71
דף רב. 71
דף רב: 71
דף רג. 72
דף רד. 72
דף רד: 72
דף רה. 73
דף רה: 73
דף רו. 73
דף רו: 73

דף רז. 74
דף רז: 74
דף רח. 75
דף רט. 75
דף רט: 75
דף רי. 75
דף רי: 76
דף ריא. 76
דף רטז. 76
דף רטז: 77
דף ריז. 77
דף ריז: 77
דף ריט: 78
דף רכ. 78
דף רכב. 78
דף רכב: 78
דף רכג: 79
דף רכה. 79
דף רכה: 79
דף רכו. 79
דף רכו: 80
דף רכז. 80
דף רכז: 80
דף רכח: 81
דף רכט. 81
דף רל. 81
דף רל: 81
דף רלג. 82
דף רלג: 82
דף רלד. 82
דף רלד: 82
דף רלה: 83
דף רלו. 83
דף רלו: 84
דף רלז. 84
דף רלז: 85
דף רלח. 85
דף רלח: 85
דף רלט. 85
דף רמ: 85
דף רמא: 86
דף רמב. 86
דף רמב: 86
דף רמג: 87
דף רמה. 87
דף רמה: 87
דף רמט. 87
כרך ב 88
דף ב: 88
דף ד. 88
דף ה: 88
דף ח. 88
דף יא. 88
דף יב: 88
דף טז. 88
דף טז: 89
דף יז. 89
דף יז: 90
דף יח. 90
דף יח: 92
דף יט. 93
דף כ. 93
דף כ: 93
דף כא. 93

דף כא: 93
דף כב. 94
דף כב: 94
דף כג. 94
דף כד. 94
דף כד: 94
דף כה. 94
דף כה: 94
דף כו. 95
דף כז. 95
דף כז: 95
דף כח. 96
דף כח: 96
דף כט. 96
דף כט: 96
דף ל. 96
דף ל: 97
דף לא. 97
דף לב: 97
דף לג. 97
דף לד. 98
דף לד: 98
דף לה. 98
דף לה: 98
דף לו: 98
דף לז. 98
דף לז: 99
דף לח. 99
דף לח: 100
דף מג. 100
דף מד. 100
דף מד: 100
דף מה. 101
דף סז. 102
דף סז: 102
דף סח. 102
דף סח: 103
דף סט: 103
דף ע. 103
דף קכא. 103
דף קכא: 103
דף קכב. 104
דף קכג: 104
דף קכד. 104
דף קכה. 105
דף קכה: 105
דף קכז: 105
דף קכח: 105
דף קכט. 105
דף קכט: 105
דף קלד. 106
דף קלו: 106
דף קלז. 106
דף קלז: 106
דף קלח. 106
דף קלט. 106
דף קמ: 107
דף קמג. 107
דף קמה. 107
דף קמז. 107
דף קנח: 107
דף קסב: 107
דף קסד. 107
דף קסה: 107

דף קסו. 107
דף קע. 108
דף קע: 108
דף קעא. 108
דף קעד. 108
דף רכ. 108
דף רכ: 108
דף רכב. 109
דף רכב: 109
דף רכג. 109
דף רכג: 109
דף רכז. 109
דף רכז: 109
דף רלז: 110
דף רמד. 110
דף רנט. 110
כרך ג 110
דף ג: 110
דף ה. 110
דף כד. 110
דף כד: 110
דף כה. 111
דף לה: 111
דף לו. 111
דף לו: 111
דף לז. 112
דף לז: 112
דף לח. 112
דף לח: 112
דף לט. 113
דף לט: 113
דף מא. 113
דף מא: 113
דף מב. 115
דף מב: 115
דף מג: 115
דף מד. 115
דף מד: 116
דף מה. 116
דף מה: 116
דף מו. 117
דף מז. 117
דף מז: 117
דף מח. 117
דף מט. 117
דף נ: 118
דף נא. 118
דף נא: 118
דף נב. 118
דף נב: 119
דף נג. 119
דף נג: 119
דף נד. 119
דף נד: 120
דף נה: 120
דף נו: 120
דף נח. 121
דף נט. 121
דף נט: 121
דף ס. 121
דף ס: 121
דף סא: 121
דף סב. 122
דף סג: 122

דף עד. 122
דף עד: 122
דף עו. 122
דף פ. 122
דף פא. 123
דף פא: 123
דף פב. 123
דף פד: 123
דף פה. 123
דף פו. 124
דף פו: 124
דף פז. 124
דף פז: 124
דף צז: 125
דף קח. 125
דף קט: 125
דף קיא. 125
דף קיא: 125
דף קיב. 126
דף קיב: 126
דף קיג. 126
דף קיג: 126
דף קיד. 126
דף קמב. 127
דף קמג: 127
דף קנח. 127
דף קנח: 127
דף קס: 127
דף קע. 127
דף קעב. 128
דף קעב: 128
דף קעג. 128
דף קצד. 128
דף קצז. 129
דף קצז: 129
דף קצח. 129
דף קצח: 129
דף רא: 129
דף רב. 130
דף רב: 130
דף רד. 130
דף רי. 130
דף ריב: 130
דף רצז. 131
דף שא: 131

כרך א

דף יא:

אי אימא ינדעון חייביא כו': עיין בליקוטי רבינו ז"ל. ולענ"ד עיקר הפירוש "אי אימא ינדעון חייביא היך יפלחון למריהון", כלומר כשידעו מזה הרשעים שב' יראות אלו נקראים יראה רעה, אם כן היך יפלחון למריהון, כי לדרגא דעיקרא דיראה לא יוכלו להשיג, וביראות אלו גם כן יהיו יראים לעבוד ה' וח"ו יכפרו לגמרי ממדת היראה, ועל כן היה ראוי שלא לפרסם גריעותא דיראת העונש בשבילן. אי לאו דלא ייבדון חבריא כו'. ואולי עיקר הגירסא צ"ל "לא ינדעון חייביא כו'" וכמ"ש בס"ד.

דף יג.

לתרין אומין אחרנין דאינון קריבין בייחודא לישראל: טפי משמע דמצרי ואדומי קאמר שמפורשין בתורה לענין קהל - לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, לא תתעב מצרי כי וגו'. ואף שהן גרועין משאר אומות דעלמא שכשרין אף דור ראשון ואלו דור ג' יבא להם. הרי עמון ומואב שפי' כאן בגדפא שמאלא לשבח גם כן נגד שאר אומות העולם. והרי הן גרועין יותר שזכרים שלהן לעולם אסורין.

ורזא כי תהיו אתם ארץ חפץ: הן הן עצמן כביכול הארץ קדישא. והדר מפרש בן יקיר (גימטריא ש"ך ניצוצין), העמוסי"ם מני בט"ן (גימ' רפ"ח עם הכולל).

דף יד.

פקודא י"א. וכתיב וכל מעשר כו': נ"ל דהאי קרא גרסינן ליה להלן בפקודא י"ב. וכצ"ל שם זורע זרע וכתיב וכל מעשר הארץ כו' לה' הוא כל מאי דאתחזי לי לכון אסירא כו'.

פקודא י"ג כו' וע"ד בההוא פורקנא כו': אולי נרמז כאן הפדיון במאי דכתיב אח"כ ויהי ערב ויהי בקר יום הששי בה"א. רומז על ה' סלעים של פדיון בכור. שע"י ניתן פדיון לבן בכור שהוא יום ששי, סיומא דגופא שנגמר הוא"ו.

פקודא י"ד כו' אילנא דדעת טוב ורע: הוא מל' כמו שרגיל בכל פ' זו בזוהר. וקאמר שעל ידי אילן זה אתער ההוא סטרא כו'. וא"צ למ"ש במק"מ על נוגה ע"ש. דלא משמע פשט המאמר כן.

דף יד:

בגלוי' דגופיהון לנהורא דבוצינא: פשט המאמר משמע טפי דר"ל דאי מאפיל בטליתו ש"ד כמו ביום וכמו שהרגיש הרשב"ץ ז"ל בפסקי נדה פ"ב (אלא דלדינא ס"ל דלהש"ס

לא מהני בנר האפלה בטלית. וכמ"ש האחרונים ז"ל מן הסוגיא דביצה). ועל כן אמר ואינון רוחין ערטילאין כו' - מדה נגד מדה.

דף כח.

ואיהו סהרא חוורא: כצ"ל. ור"ל סהרא הוא תרגום של לבנה. וז"ש לקמן חוור מתמן אתקריאת סהרא. ומדנקט "עולמין" ולא 'עולמתין', וכן לקמן נקט "דנטיל מן ה' עולימא דידה" - משמע לי שר"ל על מט"ט וכדלעיל כ"ז ב' (ח"א כז, ב) דמפרש האי עזר על משנה שפחה, עי"ש. ודלא כמק"מ.

דף נח.

אורכא דקוסטירא דקיטרא: ר"ל זהו שיעור אורך בנין או אילן של הקשרים. ונ"ל שרומז לק"ך צירופי אלהים דקדושה. ולא יותר כמ"ש "דלא לאסגאה כו'". ועיין לשון זה "קוסטרא קטיר" קכ"ז א' (ח"א קכז, א), ופרשת וישלח קע"ז א' ב' (ח"א קעז, א). ועיקר נראה שהן אורך עה"ח - י"ב גבולי אלכסון, כל אחד כליל מעשרה.

דף עא.

ולא יוסיף עצב כו' רזא דכתיב בעצבון כו': וז"ש בנח זה ינחמנו כו' ומעצבון ידינו, והיינו על ידי הברכה לאבלים שמנחם אותו מעצבון אבלו, כן ברכת ה' לנח נחמה אליו ולכל החיים שלא יוסיפו עוד עצב עמה, וכמו שמפרש והולך ובגין כך ולא יוסיף עצב כו', דפי' לא אוסיף לקלל כו', ר"ל כמ"ש זה ינחמנו כו' מן האדמה אשר אררה כו'. וז"ש לקמן ע"ז א' (ח"א עז, א) דאעבר מיניה ההוא קיומא (שע"י הי' הקיומין לארץ וכמ"ש וינחם דוד את בת שבע כו') דהא לווטין כו'.

ושליט לון על כלא כד"א וכל דגי הים כו' ואפילו נוני ימא: אפשר ר"ל כל השרים וממנן שנקראו 'נוני ימא' - עיין לקמן ע"ח א' (ח"א עח, א) "תקיע בגו נוני ימא", ור"ל ים העליון.

כמה דהוי לנח כו': וז"ש במזמור זה "אל זאת יתפלל כו' רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו".

דאמשיך ליה אדם ע כו': כצ"ל.

דף עא:

ומאי אמרי הודיע כו': עיין לקמן קכ"ג א' (ח"א קכג, א) ופרשת תרומה קל"ו ב' (ח"ב קלו, ב) שהוא שיר י"ב בקר ארגמ"ן כד נטלי לה לעילא וזהו כד פרשי גדפייהו.

גוון ספיר דאתכלל מכל גווני הה"ד כמראה כו' כן מראה כו' היא מראה דמות כבוד ה' חיזו דגווני דכלא: ר"ל דכבוד ה' שהוא המלכות, כלילא מג' גווני - ג' מראות שבפסוק, והיא גוון ספיר דכליל כל גווני - תכלת. (ובב' פסוקים שם כתובים ז' מראות - ג' בפסוק

א', וד' בפסוק שני. והשביעי - "מראה דמות כבוד ה'". ובפסוקים שבחיות נאמרו ו' קולות -- ה' בהן, והששי - "קול מעל לרקיע", והוא גם כן בעמדם תרפינה כפניהן ואין נשמע קול הששי).

דף עג.

ומחיזו דתלת גונין אלין כו' לכל אינון כו': שכון בסדר זה - ג' כלילן בג'. וז"ש "ברזא דאינון כ"ז צינורין כו'", שהן ג' פעמים ט', תלת כלילן גו תלת, שבכל ג' עולמות בי"ע שנגדן בסט"א - סך הכל כ"ז. ונגדן בקדושה כ"ז אותיות התורה עם מנצפ"ך.

דף עד.

מהו בהבנותו: דמשמע מאליו (ועיין בריש שיר השירים רבה וקהלת רבה שדרשו גם כן כן, שהיתה האבן עולה מאליה כו' עי"ש).

מהו תעשה: ודרשו גם כן שנתקשה בה משה וא"ל הקב"ה השלך לאור ותיעשה מאליה.

כיון דשראן למיעבד עבידתא אוליף כו': המלאכה היתה מלמדתם האיך לעשות כדמפרש ואזיל דהוי רשימו לעינייהו. ואפשר דרש כן "לחשוב מחשבות לעשות וגו'".

אבן שלמה ודאי: כלומר הידוע. והיא אבן שלמה וצדק, והיא השכינה דהוי' שריא עליי' כמש"ו דאתנטילת ואתיא למישרי עלייהו.

אתר דאיהו נביע תדיר: הרוק הבא מזווג חיך וגרון שהוא זווג חכמה ובינה כידוע.

אבן שלמה כמה דאתמר: לעיל בל"ק שהוא שכינתא והוא דיבור דהכא בל"ב.

דף עד:

ואיהו ריש מלכו לאתבדרא: ראשית עולם הנפרדים. שנער - גימטריא כתר. והיא ראשית ממלכתו דנמרוד (גימטריא ש' - דמילוי אלהים, דינים).

(**שם**) **בס"ת. בגין דעובדא דשדין**: שמכירין שלא בלה"ק.

לאו איהו כו' ולא יתיר: ואין לו קיום. לכן עשו על ידי מלאכי השרת על ידי שהיו מספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת.

דף עה.

(**שם**) **בלה"ק כו' והוו מצליחן כו'**: עיין ר"מ פרשת צו כ' ע"א (ח"ג כ, א).

אלין דלא בעו למיפק בקץ הימין ואתבהילו כו': הן בני אפרים שלא המתינו הקץ ונהרגו בבקעת דורא ושם הקים נבוכדנצר הצלם. ואח"F אתבר תוקפי' בגרמי שהחיה יחזקאל העצמות ובצלם שנשבר ונפל ונתקדש שם שמים בחנניה מישאל ועזריה כדמפרש ואזיל. ועיין פרק חלק.

(**שם**) **בזוהר. אלא הזמנה בעלמא**: רק שע"י דיבורם אסתאבו ומסאבי לון כמ"ש בסמוך וכמ"ש הבא ליטמא פותחין לו. ועיין לקמן ע"ו א' (ח"א עו, א) ומסאבי גרמייהו במלה דנפיק מפומייהו כו'.

תקיע בגו נוני ימא: תקוע בשרשו תוך חיילות המלכות קדישא הנקראת 'ימא'.

בקדמיתא ישגח בדרגא דלעילא: על דרך "על צבא המרום במרום", ואח"כ "על כו'". וכמ"ש בשלהי שה"ר ובכמה מקומות.

דף עו.

ולבתר אתו ב"נ וארגיזו כו': ע"י ההוא ספרא כדלעילא ע"ב ב' (ח"א עב, ב), עיי"ש.

מתהלך נוקבא: כמ"ש במרכבת יחזקאל "היא מתהלכת כו'".

דף עו:

ואינון רחיקין מיני': ר"ל אע"ג דכתיב רחוק מרשעים ה' - לא תימא הקב"ה מתרחק מהם אלא אינון כו'.

כיון דאינון כו' משלום: כדכתיב והיה מעשה הצדקה שלום.

דף עט:

מסטרא דא לסטרא דא כדקא חזי: נ"ל דשכם ואילון מורה הן חסד וגבורה, וע"כ היו שם הר גריזים והר עיבל שניתנו עליהם הקללה והברכה. ואילון מורה שמו מוכיח עליו. אילון - תוקפא. ומורה - מאד.

דף פ.

מהו הנראה אליו אלא כו' ועאל בי' כו': וזהו "הנראה אליו", "אליו" - הוא המלכות (לקמן צח.) וכאן הוא יתפרש כפשוטו גם כן "ה' הנראה אליו" - הכח שראה דשלטא על הארץ. וג' דברים שאמר "דשלטא כו' ועאל כו' ואתקיים כו'" -- הן כנגד "לה'. הנראה. אליו", והן בת"ת, נה"י, מלכות.

בכלהו דרגין דאחידין בי': היינו בית אל מים והעי מקדם. ומשמע מדמסיים "וכדין ידע כו' על כלא" דהן דרגין תתאין. וכן בס"ת פירשו העי לנחתא לתתא. עי"ש.

דף צג.

דלא עייל לי' ברשותא אחרא: ר"ל שלא בעל נכריה. וכמ"ש בריש פרק ב' דעירובין לבד כו' דממשכא ערלתי'. וקרא נמי דבה' בגדו כי בנים זרים ילדו בהא מיתוקם שמוליד בנים זרים שבני' כמותה. גם נקראו זרים שמעמיד בן לעבודה זרה.

דהא דביתאי בעאת כו': אולי מפני שיבמה היתה כדלקמן צ"ו ב' (ח"א צו, ב) ע"כ תלה הדבר בה שהבן גם כן שלה ושל אחיו המת נקרא.

דף צג:

ויעזבו את ה' ממש: יליף מעזבו בריתך דאליהו וכמש"ל ע"א.

מהו צור: למה הוזכר צור, דמאי נ"מ במה במלה אותו. על כן פירש אסוותא - מלשון צרי גלעד.

ותנא זה וזאת בחד דרגא כו': ר"ל אע"ג דבכ"מ 'זה' כינוי היסוד ו'זאת' כינוי המלכות, מכל מקום פירשו כאן 'זאת' על היסוד משום דכתיב "זאת הברית", וחד כו' ולא מתפרשין כו'.

והיא כתרא דמלכותא: ר"ל דיסוד נקרא ראש המטה כדלקמן קמ"ט ב' (ח"א קמט, ב).

דף צד:

קוטרא דהרמנא בארעא אתפסת: עשן של מלכות שמים גם בארץ תופסת ונרגשת.

ולבתר על אחרא: שאומרים תחלה בטוב ביתך שהוא בת"ת ואח"כ אומרים תכניסהו לתורה כו' אחר שכבר נכנסת בו לחצרים ביסוד ומלכות במילה ופריעה וכמ"ש במק"מ.

דף צה.

אזכיר את שמי דא מילה: שמי דא מלכות ואזכיר דא יסוד דביה זכירה. גם אזכיר א שמי הוא גילוי שם י"ה על ידי מילה ופריעה כמ"ש בכוונות.

דכתיב כו' ובריתו להודיעם: ר"ל ז"ש אבא אליך וברכתיך.

דבעי לאעלא ליה בפולחנא כו': ר"ל שצריך קבלת מצות תחלה קודם מילה.

כלומר ההוא גזירו דאתגזר לא כו': ואולי י"ל דחרבך נקרא המלכות - חרב נוקמת נקם ברית, וע"כ בני שכם שמלו ולא קבלו מצות איתערו עלה שמעון ולוי - חרב נוקמת נקם ברית והרגום בחרב.

דף צז.

מדרש הנעלם. הה"ד מבקשי כו' דורשיו כו': ונראה זה נסמך לסוף המאמר להלן (ח"א צח, א) "ובגין כו' תבעין כו'", ור"ל ז"ש מבקשי כו' תרין מבקשין, ב' אבות. וכן דורשיו, דאי לאו כן לשון יחיד כדור זה הול"ל.

דף צח.

(**שם**) **חזינא דאוחית חלף כו'**: נראה ע"ע אמר שבמהרה יסתלק ולא על הורקנוס קאי.

דתסתלק תפלאי באתר עילאה: הענין מגומגם. ואפשר צ"ל תפלאי ובתר כו' עלאין באתר עלאי ולא תתאין.

דף צח:

דהדין טיקלא כו' בפלגות לילא ממש אתדקו כו' דהוי קם בכל כו': משמע דנקודת חצות לעולם שוה ואם כן היה שיעור הכלי לעולם אחד. ד"מ לשיעור שיש בלילה גדולה שבגדולות מתחלתה עשו השינה עד חצות, ואף אם בלילות הקטנות עדיין היה יום באותה שעה שמילא המים - אין לחוש. ולפי זה שנקודת חצות היתה ידוע להם צ"ל גם כן כדמשני בש"ס דסימנא ל"ל לאתעורי משינתא.

וכל נימוסין דלעילא בלילא: אולי צ"ל "וכל ניסין דלעילא בלילא", ר"ל כל נסים שהקב"ה עושה לישראל בלילא. ולגירסת "נימוסין" פירושו דינין שדן לאומות העולם עכו"ם בשביל ישראל בלילה.

א"ה אמאי כתיב חצות לילה: כלומר כיון דא"ר אלעזר דלילא דינא בכל אתר, ואם כן הוא שם המל' דבה אתקטר דוד וקבל דינא דמלכותא ואם כן לימא לילה סתם. וא"ל ר"א דבחצות לילה מלכותא דשמיא אתערת. ור"ל כמש"ל דקודם לכן דינא דלתתא מתער ובחצות אינון לא משתכחין ואתער מלכותא דשמיא ודינה.

סב כו' קלא דבוצינא להוי: כלומר יהא מוסכם עם מה ששמעתי מרבי שמעון בזה וכמש"ל והא אתמר קמיה דר"ש כו'. לכן אח"כ כששמע דבריו ולא היה מה ששמע מר"ש, אמר ודאי חשיבנא כו' השתא כו' אפילו ינוקי כו' זכו לחכמתא כו' - כלומר מעצמם.

דף ק.

(**בסוף ע"א. בזוהר. אלא טיבו**: כצ"ל.

דף קא.

מדרש הנעלם. לא חס על אוברנא: אפשר ר"ל אינו חס על אבדת עצמו ליכנס למקום סכנה ששולט בו דבר ר"ל.

לאינון דאינטו לממת: כצ"ל.

דף קא:

בסתרי תורה. למנוח דאתי מדן: נראה דאתיא כמאן דאמר מאחריו אוריאל, והוא כעין מחנה דן באחרונה אע"פ שאינו כסדר המסעות דן צפונה ששם גבריאל ועיין בפירוש היכלות לרבינו הגר"א (היכל ו').

חלש לבי' דר"א: על שבטל הגזרה בכחו בלא החזרתם בתשובה תחלה וכדמפרש ואזיל.

ולהקריב חלבו ודמו כו': בתענית במקום הקרבן בזמן הזה.

דף קב.
שם. שיתחדש: כלשון המקרא תשלח רוחך כו' ותחדש כו' דכתיב קודם קרא דיהי כבוד כו' דמסיים כאן ע"ב סוף המאמר.

דף קג.
שפיר בחיזו: כמ"ש במ"ר שהיו איקונין שלו דומה לאברהם.
בשעתא כו' יתיב כו' דכדין כו' דהא מדכרי כו': אפשר ר"ל בר"ה שבזכות העקידה שרה נפקדת אז וז"ש פקד את שרה כאשר אמר, היינו ויאמר שוב כו' ולשרה בן כו' ע"ל (ח"א קטו, א) ובג"כ וה' פקד כו'.
חד מאה וחד צ': אפשר ר"ל שהוא קץ (שם לחשך) וכדמפרש והולך דאערב יומא כו'.

דף קג:
דעד לא נפק כו': ולא צחקה שרה עדיין.

דף קד.
כג"ד בעי כו' מההוא כסא דברכה: נראה ר"ל שלא ישייר כלום בכוס וכמ"ש בפר"א פ"כ בכוס הבדלה.

דף קה:
לאברהם דאיהו שקיל כו': וכמש"ל כאן לצבור כו' שאף שהיה בדינא על סדום על אברהם ברחמי ברך לי'.

דף קז.
חמא זהרא חד כו': עיין בלק (ח"ג רח, א) ת"ח כל מלאכין כו' בר בנהורא כו'.

דף קח.
סתרי תורה. בכמה גווני הפוך כו' איקרי כרום כו': ר"ל כמ"ש פרק קמא דברכות עוף אחד בכרכי הים וכרום שמו כיון שחמה כו'. והוא עוף זה מט"ט (ועיין ת"ז קל"ה.) וכיון שהחמה זורחת שמש שמים. וז"ש אח"כ יתבין ברומו כו' וב"נ כו' לא משגחין כו' כמ"ש בברכות שם העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין כו'. ור"ל כמ"ש בב"ר וה' המטיר מט"ט ומסיים מן השמים.

דף קט:
מדרש הנעלם. מתפטמות: צ"ל מתפתות. וכ"ה בלשון המאמר להלן.

דף קיב:
ואותו תעבוד כו' דא אתר ברית קדישא כו': וכן בכוונת "וקרבנו לעבודתך" כתב האר"י ז"ל לעבודתך ביסוד. וזהו לעבדה ולשמרה - יסוד ומלכות, כידוע שמור בנוקבא.

דאתקשר בחשוכא: ר"ל מל' בגבורה.

דף קטו:
חמי מה אגרא: כצ"ל.

דף קטז.
וכלהו קשירין תדיר: כדפרכי' פ"ג דסוכה על ענף עץ עבות ואימא זית והוא משל בלשון סביב לשלחנך. שעליו חופין עצו. אך במדרשות הגי' ירוקין תדיר ובמנחות הזכירו הא דאין נושרין. וי"ל קשירין כפשוטו קשורין באילן ואין נושרין והוא חד מלתא עם לא נפלי כו'.

דף קטז:
דאית לה עת וזמן לכלא: ר"ל כמ"ש לכל זמן ועת לכל חפץ וכמ"ש בזוהר.

דף קכא.
במדרש הנעלם. ולמה להו להני ג' אפי' כו': כצ"ל. ועל זה מסיק הלכך יקדים אדם תפלתו תמיד. כלומר לסדרה בג' תפלות ומשום שהשטן מקטרג ח"ו בדרך. כ"ה עיקר הכוונה דלא כהרמ"ז במק"מ. ועיין תנחומא ס"פ זו כדי שיהא אדם מוסף והולך בתפלה ע"ש טעם על ג"פ תפלות ביום.

דף קכא:
שם. כלהו דדמו לי' כו': ר"ל הא דאמרינן פרק קמא דסוטה ובפרקי רבי אליעזר פרק נ"ג שנדמו לאדם הראשון כולן לקו ונהרגו בזה הענין שנדמו, אבשלום בשערו ולקה ונהרג בשערו כו' ע"ש.
(**שם**) **בזוהר. ודינא הוא בתרי גוונין**: ר"ל דין הזכות אין שוה לדין החובה. שלחובה - באשר הוא שם. ולטובה אינו כן כדמפרש ואזיל. (ועיין ליקוטי הגר"א ז"ל. ש"ל) ודלא כמק"מ.

דף קכב.
במדרש הנעלם. שכספתי בעולם על הבל: כצ"ל.

דף קכב:
(**שם**) **הבוחר אדם בזמן מועט**: לענ"ד צ"ל הסוחר אדם. וכנען לשנא דתגרא כדאיתא סוף פרק מקום שנהגו.
(**שם**) **בזוהר. ובג"כ שעיר דר"ח כו' ולא שריין כו'**: ע"כ מקריבין השעיר ואתמשך ההוא שדה אבתריה ועי"ז אתדכיאת וכדלעיל ס"ד ע"א (ח"א סד, א). וקיצר כאן שסמך אדהתם. ומק"מ נדחק בחנם.

כד כו' להאי שדה כו' אתת שרה ונחתת כו': ולכן זכתה שרה לשדה המכפלה - שדה קדישא, ריח שדה אשר ברכו ה', דהני סליק ריחין כדלקמן (ח"א קכז, ב).

דף קכג.

בר תלתין ושבע שנין: והן גם כן מאה ועשרים ושבע הנ"ל -- מאה ועשרין נחשבין לשלשים ושבע כמשמען הא ל"ז.

מדה"נ. נחית בגו זוטא תתאה: כצ"ל. והוא מלשון זוטו של ים - פירוש, תחתיתו.

דף קכד.

פוגעת בהון וחדון (פי' שמחים בה כמש"ל בסמוך כי כולנו שמחים כו') ואח"כ פוגעת כו': כצ"ל.

דף קכד:

בי"ג מכיליין דרחמי: תיבת "דרחמי" טעות סופר, וכן לקמן (ח"א קכט, ב) ליתא. והוא מדרש אתוון גליפין דר"א שיסדו בי"ג מדות שהתורה נדרשת.

בזוהר. ר"י פתח אשריך ארץ כו': אפשר ענין הפתיחה זו לכאן לומר דשני חיי שרה קכ"ז הן עלאין כלדעיל. והוא ענין מלכך (שהיא המל' שרה) בן חורין, והיא שריך גם כן שרה כשמה.

האי ברא בוכרא: אולי הוזכר כאן בוכרא לומר שנוטל פי שנים - עטרין דידיה ודידה, וחוזר ונותן לה (אלא שאין ענין פי שנים לבן במקום הבת) כדאיתא באדרא זוטא.

דף קכה.

לזמנין ידיעין: וז"ש ושריך בעת יאכלו כדלעיל צ"ה ע"ב (ח"א צה, ב). ונגד זה נאמר ושריך בעת יאכלו עת דא שכינתא. וגם ז"ש בגבורה ולא בשתי. אף כשמקבלת מהגבורה עכ"פ אינו בשתי - שאינו מעורב בו יין המשכר. מה שאין כן בנער דכולא בדינא אתקיים והוא עץ הדעת טוב ורע. גם ז"ש אשרך ארץ, כי אשר רזא דיסוד - באשרי כי אשרוני וגו' עי"ש ובכ"מ.

מדרש הנעלם. מ"ח נביאים כו' בחלקו כו' טפה אחת: ולכן נקראת נבואה לשון הטפה כדאיתא במדרשות. שמעתי מהרב ר' משה ב"ר הלל מ"מ דשקלאב שנסע לארץ הקדש תובב"א.

מיא דבי' טפי חביבין יתירין מכל אינון ד' נהרי: כצ"ל.

דף קכו:

שם. ירכי בגי' ר"ם: כצ"ל כדמפרש והולך של רם ונשא כו'.

(**השמטות**). **אבל ת"ח כו' לדכורי**: בש"ס פרק אמר רבי עקיבא לענין מפני מה כותין מזוהמין משמע דהוא הדין לנקבות.

דף קכז.

שם על ב' אותיות משמו: אפשר ר"ל ה' דהשמים ו' דואלהי הארץ, והה' עלאה שבו מניע השמים ת"ת, והוא"ו בו מניע הארץ - מלכות. ועיין פרשת בראשית (ח"א ל, א) השמים ואת הארץ ה' אפיק כו' ו' אפיק כו'.

ולא היה לו הנאה וכסוף כו': וזהו אל ארצי ואל מולדתי של הנשמה, ור"ל הגוף שנמשך אחרי ענינים רוחניים כמוני הנשמה.

דף קכז:

שם מפתחן דבי קברי: כצ"ל.

דאזיל גבי' לאעלא לי': נראה צ"ל לאענאה לי' , פירוש להניעו ולהנהיגו והיינו לאנהגא דקאמר אח"כ.

דף קכח.

ומה דלא תבע אברהם בקדמיתא: ר"ל השדה. שאברהם לא ביקש כ"א המערה. ועפרון השיב לו השדה גם כן בגין דכלא הוי מאיס כו'.

דף קכט.

(**השמטות**). **עד דאסתלק בדרגוי כד הוי סיב כו'**: מלשון "עלאין" משמע דעל ג' ראשונות קאמר. וז"ש עליהם ידיעאן ברזא דמהימנותא - שהן מתגלין באבהן. וז"ש דמתמן נפקין כל ברכאן וכל טיבו - שהן המוחין. ויהי' פי' ברך את אברהם בכל שהוא היסוד כדלקמן ע"ב "מאי בכל כו'". יסוד אימא. ונגד זה אמר מאריהון דתשובה שזוכין לדרגא דתשובה באימא בשעתא חדא. אך פשטא דלישנא דיומין משמע דזכה לדרגי' חסד עלאה, יומא דכל יומין, ביה כל ז' ימי הבנין. ומה שקוראן "עלאין" היינו מאצילות או אדם קדמון שהן ימי בראשית.

דף קכט:

(**השמטות**). **מדרש הנעלם. ולבא רכיב דוגמא דתלי דאיהו לתתא ואתמסרון בידי' לאענאה לון כל חילא שמיא**: כצ"ל. והוא כמ"ש בספר יצירה תלי בעולם כמלך על כסאו, לב בנפש כמלך במלחמה כו'.

(**השמטות**). **בי"ג מכיליו**: הוא חיבור אתוון גליפין דר"א המוזכר בזוהר כ"פ. ואולי היה בו י"ג שערים ומדות. ומ"ש בי"ג מכילין דרחמי - תיבת "דרחמי" נראה טעות סופר.

דף קל.

(**השמטות**). **ואית אתר לחסידי עליונין דעיילי לגו כו' לפני המשכן כו'**: נ"ל דלפרושי קדוש היכלך קאתי שהוא דרגא שלישי' על כולן וכדאיתא לעיל סוף פרשת לך לך צ"ד ב' (ח"א צד, ב) (ואולי י"ל מאמר דשם גם כן כדהכא ע"ש). והוא באצילות. ויהא פירוש לפני המשכן קדמה - לפניו וקודם לו.

דף קל:

(**השמטות**). **כעיבורא גו תיבנא**: ר"ל ז"ש ריש פרק הרואה כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כו'.

(**השמטות**). **וההוא גופא ממש כו'**: עיין לעיל קכ"ו א' (ח"א קכו, א) במדרש הנעלם עד דאתא רשב"י כו' א"ר אחא כו'.

דף קלא.

טוב דא תח"ה דיתנהיר כו': כצ"ל.

(**השמטות**). **חיין דלא פסקין לעלמין**: ע"ל נ"ח א' (ח"א נח, א) ויתבאר מאמר דכאן.

דף קלא:

(**השמטות**). **דכתיב כי לא תשתחוה**: כמ"ש הרח"ו כשכורע עליה ככורע לע"ז.

(**השמטות**). **אנכי דייקא כו'**: ואולי יהא פירוש "אשר" כמו 'דהא', ורוצה לומר דעל לבני קאי, כי אנכי השכינה יושבת ושרויה בקרבו. ואם אינו כן עיקר הפי' נראה שהשכינה עדיין שרויה בקרב הכנעני בארץ כמש"ל ע"ט ב' (ח"א עט, ב) והכנעני אז בארץ דחוי' כו' ועיין עוד לעיל ע"ג א' ב'.

(**השמטות**). **מלאכו ודאי**: ר"ל דלא כתיב מלאך סתם אלא "מלאכו", ר"ל מלאך הידוע. וכ"א בבראשית רבה הרי זה מלאך מסויים והיינו המלאך הגואל כדמפרש ואזיל. ובמדרש הנעלם כאן ובזוהר לקמן פרשת וישב קפ"א (ח"א קפא, א) דרשו עבד עליו.

דף קלב.

וע"ד אתא כו' דכתיב מעין גנים כו': עיין לעיל (ח"א ס, א) בארך דא יצחק כו'.

(**השמטות**). **כמה דאוקימנא דכתיב ובני כו'**: ר"ל כדילפינן מינה ריש פרק ג' דברכות דצדיקים במיתתן קרויין חיים.

(**השמטות**). **כתיב בה"א**: ר"ל ה' ראשונה דהעינה מיותר. אלא שרומזת לבאר שהיא שכינתא - ה' אחרונה של שם.

(**השמטות**). **וסימנא נקט בידי'**: ר"ל כמ"ש בפרקי ר' אליעזר כשמוצא נערו' יוצאות לפניו סימן יפה הוא, ועיין בבראשית רבה ומש"ש בסייעתא דשמיא.

דף קלב:

(**השמטות**). **ואוקמוה בשיעורא דסורטא דיוצר כלא**: ר"ל בפרקי שיעור קומה נתפרש שיעור ד"א. ושיעור ד"א הן ד' אותיות השם בכתבו ובכנויו. והן כ"ד טפחים - מנין כ"ד צרופי הכינוי. והן צ"ו גודלין - מניין שם עולם העשייה דשם מקננא שכינתא באופן.

(**השמטות**). **וכל מה דאתי בסטרא דדכורא כו' בקיומי' ויזדקף**: מסמיכות הלשון לשיעור ד"א, היה נ"ל לדין דטעות סופר הוא לעיל ע"א שכתוב בדברי ההוא יודאי אסור למעבר ד"א סמוך ליה, דלעבור אין אסור כי אם לפניו כדאיתא בש"ס. אלא צ"ל "למיתב", כלומר לישב תוך ד' אמות. וז"ש בר לקמיה דלקמיה חמור שאפילו לעבור שם אסור (אבל לגירסת הספר משמע דלקמיה חוץ לד' אמות נמי אסור וגם זה נגד הש"ס). ובתנא דבי אליהו רבא פרק ח' יקדם אדם ד' אמות כו', עי"ש.

דף קלג:

(**השמטות**). **מאי האחלת דאהדרת תמן שכינתא**: וזהו האהלה. שהביא ה' אחרונה אל האהל כמקדם (ויבאה בגימטריא כ"ד קשוטי כלה כמו שדרשו בויבאה אל האדם). ונ"ל דגרסינן "אהלה שרה אמו מבעיה ליה", דיתורא דה"א ראשונה קשיא ליה שפיר. אבל לגירסת הספרים ק' דכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה.

(**השמטות**). **והוי נהיר כל אינון יומין דשבתא**: ר"ל מאור שהיתה הנר נדלקת מחדש כל ע"ש לכבוד שבת. היתה מאירה כל ימי השבוע עד ערב שבת הבא.

(**השמטות**). **דיוקנא ממש הות דיוקנא דשרה**: לא מסיים כאן כל דחמי לה אמר דא שרה, דכוונתו רק על דיוקנא רוחנית, ולא צורתה ממש. (וכ"מ להלן ע"ב "ת"ח דאר"א כו' הה"ד ויתן כו' כל כו' דא ההוא כו'", עי"ש). שאם כן היה לו לאליעזר להכירה בכך שאותה הוכיח ליצחק, אלא שי"ל שאחרי בואה האהלה ואהדרה שכינתא תמן כשנזדווגה ליצחק אז הוא דהוי דיוקנא כשל שרה. וכן לקמן קל"ה א' (ח"א קלה, א) ביצחק אמר כן שאחר מיתת אברהם דיוקני' דאברהם הוא דהוי דיוקניה עי"ש.

(**השמטות**). **אר"א כו' אבל ת"ח כו'**: מפרש "שרה אמו" על דיוקנא דהיא שכינתא.

(**השמטות**). **וחשך ולילה כחד אינון**: יצחק ורבקה. גם כפשוטו י"ל שזמן התעוררות האהבה בלילה ובחשך, ולא ביום ולא לאור הנר.

דף קלג:

(**השמטות**). **ברזא דארבע ד' סטירו דרבקה**: כנ"ל להגי' והכוונה כמ"ש במקדש מלך. ופשוטו שהמלכות נקראת קרית ארבע ואיהי רביעית לכל תלת. ולשון "סטירו" פירושו או לשון סטרין, ר"ל צדדין. או לשון סתר, כלומר הנרמזין ברבקה.

(**השמטות**). **בעובדין כשרין**: כמ"ש בבראשית רבה ופרקי רבי אליעזר מעשיה נאים כקטורת.
(**השמטות**). **דמהימנותא עילאה**: ידוע שהימנותא הוא הת"ת הכולל חו"ג. וז"ש שנכללו תחלה בעקידה אשא במיא ועתה מיא באשא, בכדי שעל ידי זה אתהוי רזא דמהימנותא עלאה שנולד יעקב. ודלא כמקדש מלך.
(**השמטות**). **ת"ח כתיב ותרב כו'**: עיין לקמן פרשת ויחי רכ"ג ע"א.

דף קלד.

הוי מסתכל באורייתא כו': עיין תרומה קס"א א' (ח"ב קסא, א) בארוכה מאמר זה ואמרו שם אלא קב"ה באסתכלותא דאורייתא כו' ונ"ל ז"ש (איוב, כח) אז ראה ויספרה וגו' הכינה וגם חקרה. שדרשוהו רז"ל (בב"ר פכ"ד וש"מ) על נתינת התורה עי"ש. שעל ידי הראיה בתורה הכין וגם חקר העולם בעת הבריאה. גם מ"ש כאן ע"ב דא"ל קב"ה לעלמא כו' ובג"כ בראתי ליה לאדם בך כו' ז"ש בסיפי' בהאי קרא ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה זו התורה. גם מ"ש שם א"ל קב"ה הא אתקינת תשובה כו' זהו סוד מ"ש שם וסור מרע בינה. ר"ל סור מרע על ידי התשובה שסר מדרכו הרעה התקין לו הקב"ה תשובה דא בינה.

דף קלד:

א"ת אמון אלא אומן: ז"ש הוי מסתכל באורייתא וברא לי' וזהו אהיה הראשון. והוא האומן בכתר כידוע. ואהיה (אצלו) שעשועים יום יום - תרין יומין. ז"ש כד בעא כו' אמרה תורה כו' הא אתקינת תשובה כו'. זהו בינה אהיה השני. ונקראת "יום יום" דכלילין בה תרין יומין - י"ה, והן ג' ראשונות שקודם ז' ימי בראשית.
הה"ד אנכי עשיתי ארץ: ר"ל זכות התורה שפתחה באנכי ה' אלהיך, וכעין שדרשו רז"ל על הפסוק אנכי תכנתי עמודיה סלה שמאנכי נתבסס העולם.
ואורייתא קיימא ומכרזא כו': ר"ל ז"ש בפסוק ואהיה אצלו כו' הלא חכמה תקרא כו' וכתיב בתריה דקרא ד"ואהיה אצלו כו' ועתה בני שמעו לי כו'".
וקיים כל עובדא כו': ר"ל כל מעשה בראשית כל הבריות כמש"ו כל אינון ברייו כו'.
בחכמה עשית: כמש"ל באורייתא. מלאה הארץ קנינך. זו בינה כמ"ש בכל קנינך קנה בינה, וכמ"ש פרק הרואה (ברכות נו, ב) קנים יצפה לבינה כו'.
באורייתא אינון כו' חתימין דלא יכלין לאתדבקא: באצילות. באורייתא כו' דאתגליין ולא אתגליין: בבריאה. באורייתא כו' דלעילא ותתא: ביצירה. כל מלין כו' באורייתא אינון: בעשיה. וז"ש דעלמא דין.

דף קלה.

ובגין כך כתיב מי ימלל כו': כדדרשינן לה שלהי הוריות בתורה (ונק' גבורה שניתנה בגבורה). ונקט תהלה כדמפרש ואזיל כמה שירין כו' וכלישנא דקרא בשלמה דמייתי ויהי שירו כו'. ועיין יתרו פ"ג א' (ח"ב פג, א).

כמה משלים כו': חשיב ה' דברים נגד ה' פרצופין, ה' עולמות, ד' אותיות השם עם קוצו. אך קרוב בעיני דכמה שירין כמה תשבחן חדא נינהו וצ"ל כמה שירין ותשבחן דהיינו ויהי שירה כו' כל תהלתו כו' כמש"ל. ואם כן ד' דרגין כאן נגד אבי"ע וכדחשיב לעיל בסמוך כמש"ש בס"ד.

ודא אסתלק כו': אפשר לשון "אסתלק" משום דס"ד מדיש לישמעאל י"ב הרי הוא בסוד ים שעל י"ב בקר שמעלין אותו לעילא. ועיין תרומה קל"ח א' (ח"ב קלח, א) וש"מ. ולהכי מסיק דאדרבא מיצחק נפק יעקב דדאוליד תריסר שבטין קיומא דעילא ותתא (ר"ל שאף י"ב דלתתא דישמעאל בי"ב מזלות ביה תליין ואיהו קיומא דילהון). וז"ש אבל יצחק בקדושה עלאה וישמעאל לתתא כו'. וז"ש "כד אתדבק כו' כמה כוכביא נהרי מנייי" שהן י"ב דישמעאל.

מי ימלל גבורות ה' דא יצחק: וכמ"ש מי מלל לאברהם וגו'.

כל תהלתו דא יעקב: כמ"ש יושב תהלות ישראל, ודרשו בב"ר פרשה ע"ד ישראל סבא. ושיעור הפסוק לדרשא זו: מי שימלל (ור"ל יהרהר לחשוב דבר שאינו הגון) אחר גבורת ה' דא יצחק, אזי ישמיע כל תהלתו דא יעקב, ולא יהיה עוד פ"פ למלל בזה.

כד אתדבק שמשא בסהרא: אולי ז"ש כל תהלתו. "כל" - דא סהרא, ו"תהלה" דא יעקב שמשא. וישמיע יאסוף ויחבר וידבקם יחד וכמ"ש גם במק"מ בלשון הרמ"ז בזה עי"ש.

אלא אע"ג דכתיב ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי רואי השתא דמית כו': כצ"ל. ור"ל אע"ג שגם זה אחר מיתת אברהם כתיב ולא כתיב ביה וישב יצחק בן אברהם -- התם דבשעת מיתת אברהם קא מישתעי, אבל כאן דהשתא דמית כבר אברהם קאי הדר למכתב בן אברהם לומר דדיוקניה הוי ביה כו'. או י"ל דויברך אלהים היינו מדתו של יצחק - פחד, וממנו היה הברכה אליו, ואברהם לא ברכיה כמש"ו להלן ע"ב. ואם כן ס"ד שמדת אברהם לא אתכלילא ביה, מ"מ דיוקניה דאברהם הוי ביה שהיה כלול אחר העקידה אשא במיא גם מחסדים דאברהם.

דף קלה:

וע"ד סליק אינון ברכאן לקב"ה: כצ"ל. ור"ל אברהם סליק ברכאן להקב"ה שיברך למי שירצה וכמ"ש בבראשית רבה פרשה ס"א מכא"ו מה שהקב"ה רוצה כו'.

ולית לאפרשא לון: ר"ל באר אין להפרישו מן חי ולכן נאמר באר לחי (וכמו ואמרתם כה לחי שפי' בפרשת וארא כ"ג ב' (ח"ב כג, ב) לקשרא כה לחי כו' עי"ש, ובפרשת וישלח קע"א ב') ובא להוציא בזה פי' של ר' יצחק כתרגומו דמלאך קיימא אתחזי עליה. שאינו כן, אלא במלה אשתמע כפי' הרמ"ז שלשון באר לחי מורה שפירשו שהבאר רואה תמיד להתקשר בחי. וגם מפ"ו דבלשון צדיק חי העולמים המוזכר בכ"מ מבואר דאין לאפרשא לון דהוא תרין עולמים.

וע"ד האי באר לחי רואי ודאי: שעל ידי הראייה התעוררות הזווג וכמ"ש וראיתיה לזכור וגו' ועיין בפירוש ספרא דצניעותא לרבינו הגר"א ז"ל.

וקיימא במים חיים: הבאים על ידי יצחק (שהוא באר מים חיים כמ"ש כאן ולעיל ס' ב') שאינן באים כי אם בתוקפי' דיצחק ובאשא דיליה וכידוע בסוד אור מים רקיע, וכמש"ל קל"ו א' (ח"א קלו, א) לאתערא רחימותא כו' רשפי אש וגו'.

דף קלו.

מתמן זרח תדיר: שמקבל תמיד בכל יום מוחין חדשים ועיין לקמן ריש פרשת ויצא קמ"ז א' (ח"א קמז, א) זורח הוא כו' ומאן נינהו כו'.

בימינא הוא וביה תליא: שאף השמאל כפייא ליה ועיקר תוקפיה בימינא.

אלא כולא חד ורזא חדא: עיין לקמן קמ"ח א' (ח"א קמח, א) דא תוקפא דשמשא כו' אלא על רוח בגין כו' שלימו דכל סטרין כו' וז"ש כאן בגין כו' ויתחברון כו'. וכמש"ל ואשתכח יעקב שלים בכל סטרין וסיהרא כו'.

דף קלו:

דכל ב"נ מישראל כו' דכלא יתחזון כו': ור"ל לאפוקי או"ה דכתיב לא המתים כו' וכמ"ש בפרקי דרבי אליעזר פרק כ"ט עי"ש.

ברכתא דבגיניי' יתברכון עלאין ותתאין: דביה קאי מזמור זה דכתיב שאו ידיכם קדש וברכו וגו' יברכך ה' מציון וגו'.

בפלגות ליליא: ז"ש בלילות בפתח הבית באמצע הלילות החצות.

בצפון ודרום אשא ומיא: נראה שהן נחשבין לד' ועיין פרשת וארא כ"ד א' (ח"ב כד, א) והן מ' שנה דיצחק. וע"ל קל"ג ב' (ח"א קלג, ב) יצחק ברזא דד' סטרו דרבקה כו'. ויש לפרש עוד דהני ד' הן חג"ת - תלת גווני קשת דכלילין, והרביעית באה לו בקחתו את רבקה והיינו מרכבת חגת"ם. ולא נקט צו"ד, אשא ומיא, כי אם לבאר שגם ביצחק כלילין כולהו ואיננו גבורות לבדן וע"ל קי"ט ב' (ח"א קיט, ב) יצחק נמי כו'.

וכלהו אחיד להו יעקב לבתר: אפשר ר"ל שנתברך בן ס"ג - ס' דיצחק וג' דרבקה. או י"ל שהוליד בן פ"ד שנה, שהן ס"ג הנ"ל עם כ' דרבקה שהולידה בת כ'. וסך הכל פ"ג. ובשנת פ"ד התחיל להוליד.

במדרש הנעלם. חוץ ממנו: הלשון צ"ע.

(**שם**) **נתנו שבקו כד"א כו'**: כלומר הניחום המלאכים לעלות למעלה למקום מעלתם כדמפ"ו אר"י כו'.

דף קלז.

ואתחבר' ביצחק כו': עיין בהיכלות דפקודי רנ"ז ריש ע"ב (ח"ב קנז, ב).

דנפק אשא מלעילא כו': דרש ויעתר כמו עתר ענן הקטרת (וזכר לדבר עתר עם הכולל - עולה תרעא, מילוי אדני שהוא האש שעל גבי המזבח). וכ"מ אח"כ בלק"ת להאר"י ז"ל עי"ש.

ותתפלל על ה': לגבי מזלא דסלקא על ת"ת שנקרא יהו"ה, ועי'.

לכל מאן דאצטריך כו': כמ"ש בבראשית רבה פרשה נ"ג מקרא דכל השומע יצחק לי שבשעה שנפקדה שרה הרבה עקרות נפקדו כו' הוסיפה על המאורות כו' עי"ש.

דף קלז:

וע"ד רחים כו' כ"ד ויאהב כו' גבור ציד כו': ר"ל לכן דרש דציק הוא מסטרא דגבורה, זינא דיצחק. (ובמק"מ נדחק בחנם לפרשו כמו ד"א, עי"ש). ולקמן קל"ט א' (ח"א קלט, א) מוכרח לפרש כן.

דתמן הוי ההוא רשע כו': ר"ל כמ"ש בבראשית רבה עד דהוא במעי אמי' זרתי' מתוח לקבלי'. וענינו בקרב המל' שם עיקר המלחמה על ירושלים ובסוד לפתח חטאת רובץ וגו'.

כד"א רצץ את מוחו: בירושלמי שלהי קדושין תני לה משמי' דרשב"י טוב שבנחשים רצץ כו' וז"ש דא סט' דרוכב כו' וכל המאמר. וז"ש להלן קל"ח א' (ח"א קלח, א) ותנינן בא להרגך כו', ר"ל דלכן אמרו טוב שבנחשים רצץ כו' ולא תאמין בו שישלים אתך אלא השכם להרגו.

דף קלח.

במדרש הנעלם. אלמלא יצה"ר חדוותא דשמעתא לא להוי: אפשר טעות סופר וצ"ל דשעתא. ר"ל של אותה שעת הזיווג דלעיל. אבל רחוק לפרש גי' דשמעתא דר"ל כהא דרבה דאמר מלתא בדיחותא והדר פתח בשמעתא (פ"ב דשבת), או כדרב המנונא סבא דאמר מלין מפרקא דשטותא משום יתרון האור מן החושך (כמ"ש בזוהר). וצ"ע.

דף קלח:
בגין דעשו כו' עד לא אתי לעלמא: ואף לאחר שנולד שהיה חי עדיין אברהם וכ"ש יצחק, מכל מקום כיון שנולד יעקב ונעשה יעקב מאריה דביתא חל עליו להתנהג עמו וז"ש "אבל יעקב כו'".
סטרא דאברהם כו' הוא הוי מחנך לון כו': ולכן לא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ומת ביום שיצא עשו לתרבות רעה כמ"ש בפרק קמא דבבא בתרא. ודרש לה דכל לשון גדולה באברהם הוא.
במדרש הנעלם. קודמיתא **דתאיבא**: כצ"ל. ור"ל ראשית בכורי התאוה כדמפרש ואזיל.

דף קלט.
ובגין דא כד נפקו לעלמא ואתרביאו (פיר' גדלו) כל חד אתפרש כו': כצ"ל. וז"ש "וע"ד ויגדלו כו'".
הא אוקמוה כו' וכתיב התם הוא היה גבור כו': עיין לעיל קל"ו ב' (ח"א קלו, ב).

דף קלט:
דתבשילא דא מתבר חילא ותוקפא דדמא סומקא: אולי ז"ש פרק ו' דברכות הרגיל בעדשים א' לל' יום אינו בא לידי חולי מעיים. ועיין רמב"ם פרק ד' מהל' דעות ה"ט (פ"ד מהל' דעות ה"ט).

דף קמ.
וחי' בעלמא דין וחי' בעלמא דאתי: בתר האי קרא כתיב "חיו יחיה לא ימות", ושם שפיר מידרש בעולם הזה ובעולם הבא. וכאן אפשר מדכתיב "וחיה" בה"א ולא "וחי", דרש מן ה' יתירא בעולם הבא.
וה' חפץ דכאו החלי ואוקמוה: פרק קמא דברכות "כל שהקב"ה חפץ בו כו'".
במדרש הנעלם. של מתי ארץ ישראל שהן קודמין בתחלה מהם כמה שנים בשנת הארבעים: כצ"ל.

דף קמ:
לאתהנאה ולאתנהרא בה: אולי הנאה בנוקבא ואנהרא בז"א.
אלא ההוא דרגא דכל נשמתין תליין ביה: וזהו שנאה - שנא ה', כלומר ה' בתראה דהיא צרורה דחיין דכל נשמתין שנא נפשו דרשיעי', ומשום דלא נ"ל להך לישנא לפרש נפשו דקב"ה, דרש כן. ואם כן "שנא" לשון זכר על הקב"ה כדכתיב "יבחן". ולאידך ד"א דרש נפשו דקב"ה דא שכינתא וא"ש דכתיב לשון נקבה - שנאה, דנפש לשון נקבה לעולם.

ואזל יצחק ואסתלק מתמן כו': לפמ"ש מלשון הזוהר לקמן קמ"א א' (ח"א קמא, א) דגרר הוא לאו אתרי' דמהימנותא, אתי שפיר טפי נסיון זה דוגמת אברהם. (ועי"ל שעיקר הנסיון שהלך אל אבימלך ועיין פרשת תרומה קל"ז ב' (ח"ב קלז, ב) דמפרש אבימלך על ס"ם (והוא גימטריא עגל).

יאות הוי אבימלך למעבד כו': קודם שראהו מצחק, רק משום דכבר אוכח לי' התחיל לבדוק בחלון אצטגנינות.

דף קמא.

לבר מארעא קדישא: ס"ל דגרר חוץ לארץ הוא. ועיין בירושלמי פ"ו דשביעית מפני מה גזרו על הנוה שבגרדיקי מפני שנויי' רע, ובבראשית רבה הגי' "לא גזרו". וגם בתנחומא משמע דגרר הוא חוץ לארץ עיין מש"ש בליקוטי' בס"ד בזה.

דאיהו אתתקף תחות דרגיה דיצחק: שמחצות היום ואילך יצחק כרי בירא כדאיתא ריש פרשת שלח לך. ומכאן נראה שתמיד בה"ע הוא בנוקבא ממש כדעת הגר"א ז"ל בליקוטיו כ"י ושלא כמ"ש בשם האר"י ז"ל שהוא ביעקב.

דף קמא:

ת"ח בירא דמים נבעין: ר"ל באר מים חיים האמור בכ"מ פי' באר שיש בתוכו מים חיים. והיינו יחודא דבירא ומוצא.

ומאן דאסתכל בבירא דא אסתכל ברזא דמהימנותא: ר"ל כמ"ש (פ' הרואה) "הרואה באר בחלום ראה שלום". והוא רזא דמהימנותא. והוא רחובות דכאן כמש"ו וכדמסיים סוף המאמר "וע"ד כד כו' בשלם להההוא שלם קרי לי' רחובות כו'".

ישכינו ארץ והא אוקמוה: בבראשית רבה פ' זו דישכינו שכינה בארץ קאמר.

דף קמב.

סיב כדין אזיל ונהיר: כמ"ש זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל.

מזקן דיצחק מההיא סט' כבדו: אולי יתפרש הכתוב מזקן אותו שנאמר בו שלא יוכל לראות מזקנה דהיינו יצחק.

ותנינן דמלה אודע כו': עיין שה"ר פ"ז.

בלבבם כו' דאיהו אשתדל בה לארמא כו': ובלבבם נמי אתורה מדרש וכמ"ש אמרו בלבבכם - שיקרא בתורה. וי"ל מסלות בלבבם שהמסלה והארמא לה' ע"י התורה הוא בלבבם וכמ"ש כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' וכמ"ש בזוהר שם.

ת"ח יעקב כו': ענין מקרא זה על יעקב דלקמיה כתיב אשרי יושבי ביתך. דא יעקב שהיה יושב אהלים. ולכן לא הוי תמן בשעתא דקרא ליה יצחק לעשו ושכינתא אודעת

לרבקה. וזכה לירש הברכות. ורמז לדבר אדם עז לו בך עם ב' הכוללים גימטריא יעקב. וז"ש שם אח"כ "גם ברכות יעטה מורה". ומ"ש "עוברי בעמק הבכא מעיין ישיתוהו". אולי נדרש לפ"ז על עשו (וכמ"ש בש"ס על יורדי גיהנם) מעיין ישיתוהו שבכה אח"כ לפני אביו לברכהו (וכמ"ש בש"ס שמורדין דמעות כמעיין של שתין).

דף קמב:

ובג"כ ויהי נועם ה' וגו': לקמי' כתיב "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם", וזהו הדר של אדם הראשון שהיה פעל ידיו של הקב"ה. "והדרך על בניהם" זה יעקב (ומשיח שנאמר הוד והדר תשוה עליו) וכתיב בתריה ויהי נועם ה' עלינו, לומר שכשיהי' ההדר הוא נמשך מנועם ה'. וז"ש וכתיב לחזות בנועם ה', גם כן להביא ראיה דהאי יראה כו' והדרך כו' הוא כשיחזו בנועם ה'. (ואולי ירמוז שופריה - שופר י"ה, שהוא מוחין דחכמה ובינה שהן שופרא דיעקב ודאדם הראשון).

כד"א עוטה אור כשלמה וכו': וכתיב לקמיה הוד והדר לבשת, שהן הלבושין שכתוב בהן והדרך כדלעיל.

ולמעבד ליה שמא כד"א ויעש דוד שם: עיין בפרשת בחקתי קי"ג א' ב' (ח"ג קיג, א) כגוונא דא אר"ש כו' והוי משבח כו' עד דסלק שמא קדישא בכורסי' כו' הוא עבד שם ממש כו'. וכאן נראה פשוטו שמביאו לראיה דכולא לאתקנא דרגיה אמר. ואף שירתא דא דאמר על יעקב הוא בתיקונא דרגיה כדלקמן קמ"ג א' (ח"א קמג, א) בההיא שעתא אזדעזע כרסי יקרי' דקב"ה כו'. וכמ"ש וצודה לי צידה בה"א כו'. ואמרה כורסי' אז בצרתה לי קראתי כו' (ואתעבד מצדה צרה בטילת הנקודה מגג הדלת ונעשה ריש כענין 'אחד-אחר').

דף קמג.

דרגא דעשו שרי' בי' דאיהו שפת שקר כו': ולשון רמיה הוא רוכב נחש והוא עשו בעצמו כמש"ל קל"ז סע"ב (ח"א קלז, ב) ת"ח דא סטרא כו'. לכן אח"כ שמדבר עם עשו לחודי' כמש"ו חצי גבור שנונים דא עשו כו' לכן נקט רק מה יתן לך כו' לשון רמיה. ושבקי' לשפת שקר.

דא עשו דנטר דבבו כו': ר"ל ז"ש עם גחלי רתמים, שאינן כבי' לזמן מרובה כמ"ש ריש פרק הספינה, כך עברתו שמורה נצח כו'.

ואוקמוהו האי קרא שרו של עולם ובג"כ אמר ורב דגן ותירוש: נ"ל שפי' שדגן ותירוש הן בעולמות יצירה ועשייה (וכמ"ש בגליון הזוהר גם כן ודלא כמק"מ) וכידוע דגן גימטריא זן, שם היצירה (וי"ל קרא דהושע אענה את השמים והם יענו את הארץ, זה יחוד זו"ן

דאצילות וכדדרש ליה בפרשת יתרו פ"ה ב' (ח"ב פה, ב) עי"ש. וכתיב בתריה והארץ תענה דגן תירוש ויצהר - בי"ע. והם יענו את יזרעאל - ישראל דלתתא ממש, זרע ברוכי יהו"ה - גי' שי"ח, שידוע שהוא בצדיק, שיח השדה כדאיתא בתקוני זוהר תיקון נ"א).

דף קמג:

בעצבון תאכלנה לקבל דא מטל השמים: אפשר שענינו, מפני שעצבון פירושו טורח כמו "בכל עצב יהיה מותר", ולכן אף משמני הארץ יש בה עצב וטורח עכ"פ, וכן גשמים צריכין טורח לעשות עוגיות, אבל הטל אין בו עצב כי לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם. ואולי הטל עצמו משמח וכמ"ש עודהו הטל עליהם ושמח , ונאמר "כטל על עשב רצונו"(משלי יט, יב).

בעשו כתיב משמני הארץ וטל השמים: הקדים ארץ לשמים, להורות שאין זה הטל האמור ביעקב היורד כסדרו לשמים ואח"כ לארץ, אבל האי טל דלתתא משמים דלתתא. ונ"ל שז"ש בעשו מטל השמים מעל, וביעקב לא כתיב "מעל", שבא גם כן לגלות דהאי השמים דעשו אינן שמים עליונים כי אם מעל קורא שמים. ופירוש "מעל" - מלמעלה, מאויר הגרמים השמימים. ועיין בפירוש הרמב"ן פ' בראשית שאף הגלגלים נקראים שמים תחתונים עי"ש.

דף קמד.

דלא בעא לאזדעזאה לי': שקרא לו תחלה אבי ולא בא לומר לו פתאום.

ואפילו מאן דאיהו חולק ערבי' דעשו: כצ"ל. וע"ל ע"ב על דא אויביו ישלים אתו דא כו' ואודי לי' על כו'. ובכ"מ.

אלא בלילא ודאי: ר"ל לילה ממש כפשוטו. וכן עשו שליטתו בעולם הזה הדומה ללילה כדמפ"ו.

דף קמד:

דהא אודי לי' על אינון ברכאן דילי' בחרבא: ר"ל ז"ש יש לי רב אחי די לי מתנתי לחיות על חרבי. אבל יותר נראה שטעות סופר הוא וצ"ל "על ברכאן דילי' בתר דא".

אלא מי איפה דקיימא שכינתא תמן: איפ"ה עולה צ"ו, כמנין שם העשיה דמקננא בה שכינתא. גם עיקר שם איפה לשון מדה ושיעור - מכונה לשכינתא. אלא שכאן כתיב איפוא בא', וכמו שהרגיש בגליון ד"א ג"כ.

דף קמה.

אינון דמעין כו': עיין לקמן סוף הפרשה קמ"ו סע"ב (ח"א קמו, ב) ואינון דמעיין אורידו כו'. ועיין תנא דבי אליהו רבא פרק כ"ד בשכר ג' דמעות שהוריד ונפלו מעיניו ניתן לו הר שעיר שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם.

אפיק ציצא דרוקא בגין קלנא: בב"ר דרש לה מדכתיב "הכי" - כמאן דמחייך בגרוני' ומוציא רוק מפיו ועיין מתנות כהונה שם. ור"ל שאותו רשע חכך כן כלפי מעלה דקרא שמו ע"ל קל"ח א' (ח"א קלח, א).

לא קיימא הכא מאן דיסתכם עלך: לפמש"ל דאיפה היא שכינתא היינו דקאמר איפה לא קיימא הכא. וי"ל עוד דלכן כתיב "לכה" בה' (והוא חד באורייתא דכתיב בה"א כדאיתא במסורת) כלומר לך ה' איפוא -- שאין כאן לך ה' דא שכינתא שיסכים על הברכה כשם שהיה עם יעקב.

אנא גרימנא לך בגין כו': עיין ס"פ מצורע נ"ו א' (ח"ג נו, א) יצחק הוי מכוין בסיומא דדינא קשיא כו'.

השתא ארחא מתתקנא כו': דאנן ג'.

דבי' ברא עלמא וביה משתעי תדיר: נ"ל פירושו כמש"ל בהקדמה ג' סע"ב למעבד תולדי' כד אתא אברהם כו' כד האי אבר אתרשים במלת ברא כו' וז"ש וביה משתעי תדיר. שבכל מע"ב נאמר לשון בריאה תמיד.

ואיהו אכסדרה לקבלא: ר"ל ז"ש עולם לאכסדרה דומה, והוא הנוקבא, והוא כפרש"י שאכסדרה יש לה ג' מחיצות שלמות.

ואתמליא לבתר: אולי זהו סוד מ"ם סתומה שמסיים בו ספר בראשית. אך י"ל שגם מ' פתוחה קרי אתמליא על ידי הוא"ו שסותם ומתחבר עמה. ועיין פרשת אחרי מות ס"ו ע"ב (ח"ג סו, ב).

וכד שארי לאתפשטא בחכמה דאתדבקת בה ואיהו בגווה: ז"ש פיה בי"ה דאינהו חכמה ובינה.

דף קמה:

ושקט ושאנן כמה דאוקמוה מאינון מלכוון כו': בויקרא רבה פרשה כ"ט ותנחומא ריש פרשת ויצא.

וקיימא עלמא לאתפרעא מיני': פי' מן ההוא חויא וכן הוא לעיל ל"ה ב' (ח"א לה, ב) ומלה דא הוי תלי על כו'. וכן מ"ש אילנא דחיי וכפר על אדם מפורש שם דהוא יעקב

שופריה דאדם עי"ש. והוא בר נש כגוונא דאדם דמפרש ואזיל. ואתתא כגוונא דחוה היא רבקה.

דף קמו.

לאו איהי תקיפא בשלטנותא: ז"ש בבראשית רבה שזוהי ברכת גלות.

דף קמו:

כד הוי בבאר שבע: ר"ח לטעמיה דדרש לקמן קמ"ז א' ב' (ח"א קמז, א) באר שבע דא יובלא.

כד אזל לחרן: ס"ל חרן דא מלכות, ולשון חרן כמו אחרונה כמ"ש ועד אחרן. ובלשון ירושלמי רגילים להפיל האלף בלישנא קלילא ולמינקט "חרינא".

דכתיב כו' כי בא השמש: מפרש 'בא' לשון ביאה ממש כמ"ש בבראשית רבה אתא שמשא, ולא לשון שקיעה.

דף קמז.

דכתיב וישכב במקום ההוא: כמש"ל קנ"ו ב' (ח"א קנו, ב) בסתרי תורה שכיבה בכל אתר כו' עי"ש.

מטלנוי בתרין סטרין אינון כו' ואזל לסטרא דדרום ולבתר לסטרא דצפון כו': ל"ד מהלך השמש קאמר, שידוע שהולך מזרח דרום מערב ובצפון אינו מהלך לעולם, אלא סובב וכמ"ש פרק ב' דבבא בתרא ובש"מ. אלא ר"ל כמש"ל קל"ו א' (ח"א קלו, א) דנהיר לסטרא דא ולסטרא דא. ומשום שכל היישוב בין צפון לדרום כמ"ש בפרק מי שהיה טמא, לכן עיקר נהירותיה לצפון ודרום. ומכל מקום עיקר תוקפיה דנהורא בדרום כמש"ל שם ולקמן קמ"ח א' (ח"א קמח, א) ששם הולך ממש לכן שם החום.

לרשו אחרא דכתיב וילך חרנה: דרש כמו אחרינא. או כמש"ל ע"ח ב' (ח"א עח, ב) בסתרי תורה ההוא רוגזא ותוקפא כו' (וכ"ה בגליון המוסגר כאן) שני ערלה כו' וכדאמר ר"ש לקמן ע"ב וילך חרנה דא שנת ערלה כו'.

וכניש לון לגביה: מפרש "שואף" כמו 'שואב' בחלוף פ"א בבי"ת, וכמ"ש הרמב"ן בפירוש התורה שיש הרבה כיוצא בזה כמו 'הפקר - הבקר'.

עלמא דדכורא: פירש במק"מ על אימא. ועיין לקמן קס"ג א', רמ"ו סע"א, רמ"ח סע"ב - דאימא מיקרי דכורא.

(**השמטות**). **חרנה ארעא דרשו אחרא**: ר"ל חרנה כמו 'אחרינא', ובלשון ירושלמי וב"ר מורגל לומר וחרינה במקום ואחרינא. ואע"פ דבלשון התוספתא כ' לשון חרון אף כדברי המקדש מלך -- מכל מקום לשון הזוהר כאן משמע כמ"ש.

(**השמטות**). **ונטל כל נהורין וכניש לי' לגבי**': נראה דמפרש "שואף" כמו שאפה רוח, והיינו ששואף לתוכו נהורין דלעילא דאבא ואמא כדמפרש ואזיל ובכדי לאנהרא למקומו. וזה לשון "כניש לון לגביה" דקאמר.

(**השמטות**). **כמה דתנינן כה"ג נוטל בראש**: בכ"מ כהן גדול הוא באבא ומביאו לראיה שבתפלין של ראש יש מוחין דאבא.

דף קמז:

ובג"כ באר שבע דא יובלא באר שבע דא איהו שמטה: לכאורה היה נראה דבאר שבע האמור באברהם שנק' ע"ש השבועה הוא ביובלא מקום הנדרים. ובאר שבע דיצחק הנקרא על שם הבאר הוא בשמטה. (ויתכן יותר לפ"ד הפרקי אליעזר פרק ל"ה דז' בארות חפר יצחק, והיינו כמאן דאמר בבראשית רבה ד' בארות חפר בבאר שבע, לבד ג' שחפר בנחל גרר, והכל ז') אלא שהענינים מורים שגם דאברהם הוא באר הזאת דשמטה.

דהוי עריק מאחוי כד"א: אפשר ר"ל כמ"ש שלהי כתובות בדוד שאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, שכל הדר בחוץ לארץ כמי שאין לו אלוה. ומשום דהוי ערק עשה כן. ולולי זה לא יצא חרנה (ועיין פר"א ריש פרק ל"ט שאף למצרים לא רצה יעקב לירד אל יוסף עד שאמר לו הקב"ה).

אבני יקר כו': עיין לקמן רל"א ב' בזה (ח"א רלא, ב), ופקודי (ח"ב רכט, א).

תריסר אלף ורבוון אבנין פסילן: ר"ל אבני גזית. והן ביצירה ועשיה. ועיין ביתדות המוזכרים בהיכלות דפקודי.

(**השמטות**). **כמה דאיתמר**: אולי ר"ל הא דדרשינן בדוד כי גרשוני היום מהסתפח וגו' שכל הדר בחוץ לארץ כמי שאין לו אלוה.

(**השמטות**). **תריסר אלף רבוון אבנין פסילן**: אולי הן נגד ק"כ צרופי אלהים. ונ"ל דאבני גזית אלו הן דיצירה ועשיה, שבהן אלף ורבוון. הן גזית דלא תבנה אתהן במזבח.

דף קמח.

והוי אמר חד לחברי' דא תוקפא דשמשא כו': כל דרשותיהם בענין זה היו לענין הזיווג שנזדווג זה הבן הגדול והוי אזל להלולי' כדמפ"ו ואמר דרוח הוא קיומי' דעלמא ועיקר כינוי רוח הוא לענין הזיוג וכמ"ש ולא אחד עשה ושאר רוח לו וגו'. ועיין לעיל קל"ו א' (ח"א קלו, א) והשתא רוח כו' וכל דא כו' והאב פתח ודרש קרא דקומה ה' כו' כמזמין קוב"ה ושכינתיה ובדיחי מלכא להלולי'. ואח"כ ברא זעירא דרש ללמד ד"א לאחיו הגדול כיצד יתנהג בד"א עם אשתו.

ונטיל ביתי' ויתיב בי': כמ"ש וישב על המטה.

בחבורא חדא עם אבהן: שעל ידי ייחוד ק"ש הוא מתייחד בו' קצוות דיליה. וז"ש ליוסף (בעודו יושב על המטה, וכן היה עד סוף ברכת כל הבנים שאז נאמר ויאסוף רגליו אל המטה, ועד אותה שעה התחזק) אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וגו'.

(**השמטות**). **בסתרי תורה. ולנחתא בההיא סטרא**: כצ"ל.

(**השמטות**). **אלא הי' לעילא הי' לתתא דכתיב סלם כו'**: הוא מפרשם סלם על המלכות (ואף לקמן ע"ב דקאמר והוא יסודא דעלמא -- אין ר"ל על יסוד כמ"ש מקדש מלך שם, וליתא, דהא קאמר "ראשו דההוא סלם ומאן כו' ראש המטה בגין דאיהו ראש להאי מטה" -- מבואר דסלם היינו מטה, וראש מפרש ליה על יסוד שנקרא ראש להההיא מטה וסולם. וזהו החילוק גם כן בין הני ב' דרשות דדרש שם על עולים ויורדים בו, לל"ק מאיך ההוא סולם על המלכות ולל"ב על ההוא ראש היסוד עי"ש). והיינו "דבר השם" דכתיב כאן ביחזקאל. דבר ה' זו מלכות. שהיא דבור של ה' (וז"ש פ' חבית דבר ה' זו הלכה וזו הקץ). ומייתי ראיה מדכתיב בסולם מצב ארצה וראשו השמימה, והאי נטיל לעילא נטיל לתתא. נ"ל פירושו לא לשון קבלת שפע אלא לשון מסע, ור"ל כדמפרש והולך דאתתקף בעילא ותתא בארץ כשדים בנהר כבר בארץ כשדים דגלותא שריא ביה, ר"ל כמ"ש "ואני בתוך הגולה", שגלתה שכינה עמהם, וכדאיתא ריש שמות (ח"ב ב, ב) ועכ"ד על נהר כבר - ר"ל מכל מקום היתה דבוקה גם כן ביסוד נהר דנגיד ונפיק (ומ"ש ופי' מאי נהר כבר כו' הוא דרשא אחרת. ועיין לקמן פרשת ויחי רכ"ב ב'). אבל לשון בתרין עלמין אתתקף דחוק לפרש לפי זה. וצ"ע. ועיין לקמן ק"נ א' (ח"א קנ, א) בדרש נצב עליו.

דף קמח:

ולוייך ירננו מבעיא ליה: בפרשת פנחס רמ"ב א' (ח"ג רמב, א) מפורש דגם כהניך ילבשו צדק קשיא ליה, דלוייך מיבעיא ליה, דצדק מסטרא דלואי איהו, עי"ש. וכ"מ להלן כאן שאמר עבד כהני וחסידי כו'.

מכאן אוליפנא דמאן כו': לימד דרך ארץ לבניו שינהגו שם בבית הכלה לקיים כל מה שאומר בעל הבית כו'.

וקב"ה אוקים מלה כרעותיה כו': ז"ש "כהניה אלביש ישע וחסידיה רנן ירננו" (תהלים קלב, טז).

אפילו במאנין דילי לא אשתמש כו': כמש"ו ברא זעירא דאפי' אית לי' ערסא דדהבא כו' וכן הוא להדיא בפרשת פנחס שם. ור"ל ז"ש "פה אשב כי אויתיה וגו' זאת מנוחתי וגו'".

מרקמאן באפלקסייא: כצ"ל. ועיין בערוך.

דף קמט.

אמינא לי' אן הוא ברך אחרא: מפני שהיו רגילין שלא ישאר החתן שם וכמ"ש קל מסובין חתן הדר בבית חמיו ולכן נקרא בכ"מ הכנסת כלה שהיו מכניסין הכלה לבית החתן.

והוא השיב לו **ואשתאר בדביתהו**: ר"ל לשמוח באשתו ימים ולא לדור שם בבית חמיו. או ר"ל שדר עם אשתו שמה ולא בבית חמיו (דעיקר חששא בחמותו הוא).

דלמא אנת אזל בארחך בבהילו: ואע"פ שבקש ר"י בעצמו מהם למיזל בתריי' - חשב דהיינו להתלוות בדרך ולא להתעכב עמהם שמה ז' ימי המשתה. ולכן לא רצה לזמנו שאולי אם היה מזמנו לדבר מצוה בעל כרחו היה נמנה עמו ומבטל מאורחי' ואית ליה טרחא.

יהבי נבזבון ומתנן לון: לבד פשוטו נראה שרמז גם כן שהיו דורשין ברזין דאורייתא והן הן נבזבזין לחתן וכלה עלאין, וכדאיתא בהקדמת הזוהר י ע"א (ח"א י, א) בליליא דעאלה כלה לחופה, עי"ש. (ודע מש"ש בסוף העמוד "באינון שירין ושבחין כו'" הוא טעות סופר וצ"ל "ושבכין", והן אצעדה וצמיד - תרגומו שירין ושבכין).

כשתא דרגין נחתא: פשוטו נראה דחשיב מן נצח והוד שמהן מתחיל הנבואה בתרין, והיינו נהי"ם ומיכאל וגבריאל שממנו החלום כדלקמן הא שיתא דרגין וכ"מ בס"ת כאן. ועיין לקמן קפ"ג א' רל"ח א'. ותלמידי האר"י ז"ל פירשו שהן שית פרקין דנה"י. ועיין בהיכלות פקודי רנ"ח א' (ח"ב רנח, א) באינון חמוקין קיימי כו' מחמוקי ירכין ולתתא קאים חלום כו'.

כפום ב"נ הכי חמי דרגי' דנבואה כו': כצ"ל. (ועיין בהיכלות שם רמ"ח א' ובפירוש רבינו הגר"א ז"ל שם). וכפל הלשון לומר אף באותו אדם עצמו, אינו שוה בכל פעם חלומותיו לפעמים בדרגי' אחרא ולפעמים בדרגי' אחרא. ועיין לקמן קצ"ד א' (ח"א קצד, א) והן תנינן דהא כמה כו'. ועיין לקמן רל"ח א' (ח"א רלח, א) ולקמן ק"נ (ח"א קנ, א) בשלמה והא השתא בסוף יומוי חשיך יתיר כו'.

נטיל לעילא ונטיל לתתא: נ"ל פירוש "נטיל" הוא לשון מסע. והיינו כדמפ"ו לקמן ב' מאיך האי סלם כו'. והוא סוד התלבשות מלכות דאצילות בבריאה להיות ראש לשועלים ובסוד "ומלכותו בכל משלה". וזהו הענין לכאן דקא' בארץ כשדים באתר דגלותא תמן וז"ש עליו היה היה מה דהוי לעילא הוי כעת לתתא. וז"ש בתרי עלמין אתתקף באצילות וגם בעלמין תתאין. וזהו שחזר לבאר בעילא ותתא. וזהו ענין שייכ' המאמר דיחזקאל לכאן לבאר דבהאי סלם סלקין ונחתין.

ועכ"ד על נהר כבר: עם כל זה לא נגלית לו השכינה בחוץ לארץ כי אם על הנהר כמ"ש במכילתא ריש פרשת בא ולקמן פרשת ויחי רכ"ב ב' (ח"א רכב, ב), עי"ש.

דף קמט:

והוא יסודא דעלמא: פירש המק"מ על המלכות, ונכון הוא. דמוכח דסלם ומטה חד נינהו. וראש המטה הוא צדיק - חי עולמין. והשתחווית יעקב על ראש המטה - אולי הוא כענין ונענע לי בראשו דפרק קמא דברכות שפירושו הורדת המוחין. אף כאן הורדת המוחין מכל גופא דז"א לארקא לראש המטה - ברכות לראש צדיק. ועיין לקמן קס"ב א' (ח"א קסב, א) ראש צדיק נוקבא דקיסטא כו' איקרי ראש צדיק כו' והוא עטרת היסוד הדבוקה במלכות. וזהו ראש המטה דכאן. (ולפמ"ש בענין השתחויה יובן מ"ש לעיל קל"א ב' (ח"א קלא, ב) בבא על הכותית דכתיב כי לא תשתחוה כו').

ומניה נהירא: כצ"ל. פי' מן הראש והיא המטה.

דף קנ.

וכי פעמיים הוי ולא יתיר: מקרא זה במלכים י"א כשחטא. ופשטי' ודאי כדכתיב שם ט' וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון. הרי שב' פעמים ראה מראה נבואה בעצמו וכמ"ש המפרשים ששארי פעמים הי' על ידי נביא ודברי חכמתו ברוח הקדש נאמר ולא בגילוי נבואה. ולדברי הזוהר צ"ע האי כאשר נראה אליו בגבעון - דאלמא ב' המראות שוין היו, והא האי מראה כשנבנה בהמ"ק וקודם החטא היה (שהרי שם בפעם ההוא התרה בו ואתה אם תלך כו'). ואולי יהא פירוש "שנית" לשון שינוי ממה שנראה בגבעון.

סטרא דחכמתא כל יומוי הוי: כצ"ל.

באשתדלותי' בנשים נכריות: הלשון מורה שעסקו היה שלא לשם נשואין כמ"ד לאהבה דבק לקרבן תחת כנפי השכינה וכידוע בסוד אלף חולקין דמשה שרצה שלמה גם כן לתקן על ידי קיום אלף נשים אלו. ועליהם חזר ואמר "אדם אחד מאלף מצאתי" - זה משה, "ואשה בכל אלה וגו'" - הן אלף נשיו.

מאי עדי עד היינו דכתיב כו': עיין מק"מ. ועיקר הפיר' שיזכה להגיע כסא מלכות עדי עד - היינו עד ז"א שהוא ה' הנראה אליו. דאתכליל דרגא עלאה בדרגא תתאה. פי' ז"א במלכות שהיא מראה (ולא כמק"מ שפי' מל' בגבריאל. וכדברי מוכח מ"ש מראה במראה). וכשחטא ואתפגים סהרא לא זכה להגיע עדי עד. ונפסק הייחוד. לכן נפסקה מלכותו (והיו"ד שב"עדי" הוא יו"ד זעירא המחבר זו"ן. עד עם עד).

וכתיב ומלך אין באדום נצב מלך: נראה דמייתי ראיה משם דנצב הוא מסטרא דדינא (שמשם נמשך חוזק למלכי אדום). וז"ש כאן ה' נצב דכל דרגין כו' דאתיהב כו' בין ב' סטרין כו'.

דכיון דאתקשר באברהם אשתכח דאיהו באמצעיתא: והוא הוא"ו של "ואלהי יצחק" הרומז ליעקב, וכדמפרש והולך להלן.

(**השמטות**). **והא השתא בסוף יומוי חשיך יתיר**: ר"ל ז"ש לעיל (ח"א קמט, א) כפום דרגיה הכי חמי כפום ב"נ כו'. ר"ל אפילו באותו האיש עצמו, משתנה ענין החלום כפום דרגיה, וכמו בשלמה בתחלה אתכליל דרגא בדרגא ובסוף יומוי חשיך יתיר.

דף קנ:

(**השמטות**). **אמינא הא דאר"ש דמלין כו' ולאחזאה מלין אחרנין**: ר"ל שבמאמר זה של ברא זעירא יהי' כל קוטב דבריו לענין שראוי לו גם כן לישא אשה ולמיעל תחות גדפוי שכינתא ולמיעבד פירין. ודרש זה על יעקב ברזא דחכמתא ולאחזאה מלין אחרנין כמ"ש ר"ש לעיל קמ"ט א' "והוי פריש כו' רזין כו' ויהב בהו ארחא לבני עלמא כו'". ונתקיימו דבריו ונשתדך.

(**השמטות**). **חשיך יתיר**: אולי היינו מ"ש שם אח"כ (מלכים א, יא) "ויאמר ה' לשלמה" ומפרש לה בחלום דלא כתיב ביה "וירא". ואף שסתם לשון ויאמר ה' בכל מקום הוא אמירה ממש דרך נבואה.

(**השמטות**). **אנא כו' דנחלא דכלא**: היינו מיסוד אימא. ואולי סמיך למילף האי והי' מדכתיב שלהי זכריה "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים" (ואע"ג דכתיב מירושלים, עיקרו נמשך ממקור החיים עליונים. וז"ש שם והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד).

(**השמטות**). **מני' נגיד ואמשיך**: ר"ל נגיד ליסוד שבו ואח"כ אמשיך להאי אתר. ואולי ז"ש "לי לאלהים" -- ר"ל לי לדרגא דיו"ד שהוא היסוד, יו"ד זעירא, ומשם לאלהים. וז"ש "אימתי ושבתי בשלום כו' ואהא יתיב בדרגא דשלום" - ר"ל כשאתחבר עם היסוד ויתגלה והיינו כשנולד יוסף. וז"ש "ואחבר קשרא דכלא () בי'". ר"ל בההוא אתרא. וז"ש לתקנא בית אבי - הוא בענין משכיל לאיתן תוקפי', הבא מתוקפיה דיצחק שממנו עיקר האהבה. אשא.

(**השמטות**). **ד"א ושבתי כו' תמן אשתלים כו' באתר דא אסלק כו'**: משום דישבתי בשלום כתיב מקמי והיה ה' (ולפירוש ראשון היה לו לכתוב אח"כ, לומר כשימשיך ה' לאלהים יהיה כששב בשלום) להכי מפרש ליה כסדרו. כשישוב לא"י ויהיה בדרגא

דשלום שיולד יוסף כנ"ל תמן אשתלים, כי על ידי חיבור יסוד בנוקבא אסלק מדרגא לדרגיה דה' שהוא דרגיה דידיה כדקא יאות. וא"ת מה יהי' זה תועלת לדרגי' דאלהים? על זה אומר "ותמן אפלח פולחניה", ור"ל כדכתיב אח"כ "והאבן הזאת כו' יהיה בית אלהים", למפלח תמן, כנ"ל בס"ד ביאור מאמר זה. ובמקדש מלך השמיט לפרשו לגמרי.

דף קנא.

מעילא מרישי' דדוד הוא: מ' לי מרישיה דדוד היינו יסוד שהוא ראש המטה כדלעיל קמ"ט ב' (ח"א קמט, ב) והוא סיומא דגופא - ת"ת. וכולא נקרא רישיה דדוד. וההוא ספר למעלה מן הת"ת גם כן. וזהו שהביאו לראיה על יעקב שנתיירא פן ח"ו יגרום החטא עד למעלה מדרגיה דידיה. ואולי מ"ש "וההוא חובא ימנע ליה דלא יתוב בשלם" היינו שלא יזכה לדרגיה דיסוד וליוסף, ולא יתחבר עם המלכות ויסתלק נטירו מיניה - נטירו דסוכת שלום. (ואולי היה חושש לחטא ב' אחיות כדלקמן קס"ח א' (ח"א קסח, א) שעל ידי זה לא יתוב בשלם). וענין שמא יגרום החטא האמור ביעקב ריש ברכות שוה עם שגרם החטא דעזרא. שמפורש בזוהר שהיה חטא פגם הברית על ידי הנשים נכריות.

אי תימא דלא האמין בקב"ה: ר"ל כמ"ש בבראשית רבה וש"מ וקראו עליו בכל זאת לא האמין וגו'.

כד אתיב בשלם אשוי לקיבלי לדינא: שעיקר בנינה מן הגבורות, ותלה הדבר באיתוב בשלם כמש"ל בס"ד. שעל ידי אשא דרחימו דיצחק מתעורר בתוקפיה ומה שסיים "בגין דאנא פלח קמיה תדיר" - ר"ל קמיה דדרגיה דאלהים (ואולי יישב בזה הא דמקשה לקמן למה כתיב יהיה בית אלהים ולא בית ה'. עי"ש).

ואתברכא מעילא ומתתא בגין דאתן מעשרא מכלא: לא משמע לפרש האי "עילא ותתא" על נצח והוד שנקראין "עומק רום ועומק תחת" בספר יצירה. אלא נראה יותר דעל ת"ת ויסוד קאמר ועיין מק"מ. ודרש לה מ"וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו" - "כל" הוא היסוד, ו"אשר תתן לי" הוא ת"ת, שמקבל המוחין מ"אשר" - ראש, וגם היסוד נקרא 'אשר'. והכל - עשר אעשרנו לך.

וא"ת דאבנא דא עאלה על כמה כו': כצ"ל. וק' דקרא בהדיא כתיב ויקח האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצק שמן על ראשה, ועלה קאמר אח"כ "אשר שמתי מצבה". ונהי דלמסקנא י"ל דהתם נמי מפרש "וישם אותה מצבה" לשון עבר, וכדמפרש כאן ששמה מצבה במה שאמר אין זה כי אם בית אלהים, ונמשך הכל למטה על "ויצק עליה שמן", אבל מכל מקום מאי מקשה הכא בפשיטות. וצ"ע.

ושפיר על דא אשר שמתי: כצ"ל.

דף קנא:
אלין אינון דמשתדלין באורייתא: כדכתיב שם "כן יתן לידידו שנא" (תהלים קכז, ב), ודרשו ת"ח המנדדין שינה מעיניהם, והיינו דמסיים "כי ידברו את אויבים בשער" - אין שער אלא סנהדרין.
תוספתא: עיין פירוש במק"מ. ול"י מקום לענין מקבלין ליה בין תרין דרועין לפירושו. ולכאורה מורה הכוונה יותר על ת"ת שמתקבל בין חו"ג כשמקבלין ב' העיטרין דאבא ואמא.

דף קנב.
בסתרי תורה. לאתנטרא ולאתעתדא: כצ"ל. או צ"ל לאתאטרא מלשון "תאטר עלי באר" (תהלים סט, טז), פי' ובנ"א ליתי' להאי לאתעטרא כלל.

דף קנב:
במשה חד כו' אחת היא לאמה: נ"ל דר"ל כד ברתא בבי אמה דלא אתנסבא כדלעיל מ"ח סע"ב (ח"א מח, ב), וכשנישאת לבעל על ידי ז' הברכות ממשיך לה ז' מקיפין, ולכן במשה דאתפרש מביתא דלתתא לא נזכרת רק פעם א' כמו שהיא בבית אמה.
אשרי שומרי כו' דהא כל מאן דאשתדל כו': והיינו דכתיב בתריה "זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך" (תהלים קו, ד). ואולי ר"ל נמי רישיה דקרא "מי ימלל גבורות ה'" וכמ"ש בזוהר לשון מלילות שימלל וימתיק הגבורות שמהן נמשכין דרגין דקץ דשמאלא כדלקמן. וזה ימלל שומרי משפט כו'.
עד דדחיק ליה אתר בעקו: ר"ל שמחמת זה צר לו המקום בעת צרה וכמ"ש סוף פרק הרואה אין לו כח לעמוד ביום צרה.
צר דיליה ומארי דבבו כו': לקמן פרשת וישלח קע"ד ב' (ח"א קעד, ב) דרש לה דאפילו נשמתיה דב"נ דאיהו חילא דיליה איהו מארי דבבו לקבליה. והכל עולה לענין אחד.
דא פנימי כו': חשב ג' דברים נגד ג' עולמות בי"ע, שבכל או"א מלמעלה למטה הס"א ר"ל יורד ומתעבה.

דף קנג.
מסטרא דא רזא דדרום: ר"ל הוא הכל בסוד קץ הימין. ואע"פ שעיקר לשון קץ הימין הוא על מלכות דקדושה. מכל מקום כל דרגין דמהימנותא בין בדכורא ונוקבא כולן נכללין בשם זה.

ואחיד להאי לעילא: למעלה אחיזתו בקדושה מסיגי הדינים דצפון והוא הנקרא דכורא. וכמ"ש דדכורין אינון דקיקין. ואחיד לתתא בדרגא לכלוכא דמסאב והוא נוקבא דס"א ר"ל. וז"ש "והכא מזדווגי כו'".

ת"ח עשו כו': ע"ל קע"ז סע"א (ח"א קעז, א).

ת"ח יעקב כו' רזא דמלה בירא לא סלקא כו': אולי קשור המאמר דהא דאמר לעיל מאן דישתדל בארחוי דאורייתא ועבד צדקה כו' דווקא נקט תרווייהו כחדא, שהוא עושה משפט ואחיד ביה בקוב"ה, צדקה דידיה הוא שאמרו עליו דסליק לעילא ואמשיך ברכאן כו'. אבל מאן דלא אשתדל באורייתא ולא קיים שומרי משפט, דלא אשכח צדקה שהוא הבירא קשרא דילי' לאתחברא בהדי', אין כח הצדקה שלו עולה כל כל למעלה. וז"ש ענין יעקב ומשה שהן בדרגא דמשפט ואחיד בהו בירא, דרגיה דצדקה.

והא באתר דא לא אשכחנא כו' מיד וישא יעקב כו': וקשה האיך היה דעתו לעבור על צווי אביו לישא אשה מבנות לבן, והרי היה יודע שלבן דר בחרן כיון ששאל להם הידעתם כו'. אם כן האיך עבר משם והלך להלן. וצ"ל שהיה בוטח שזיווג זה עצמו דבנות לבן יזדמן לו שם וכמו שהיה באמת. (וע"כ לדברי ר' אבא בני קדם אינו רחוק מחרן).

דף קנג:

במה ידע כו' אמרו לי': אולי ביאר זה לומר דרחל באתגליי' שהרועים הגידו לו באתגליי' מיד והנה רחל, מה שאין כן לאה - ויהי בבקר כו'.

כאינון עלאין כו' דלא מתפרשאן: עיין לעיל קכ"ג א' (ח"א קכג, א) ובג"כ כתיב שנה דלא אתפרש כו' ז' שנים אלין אתפרשן כו'.

באהבתו אותה לאשתכחא כגוונא עילאה: באהבה דלא מתפרשין. ונ"ל שז"ש "באהבתו אותה" ולא כתיב "באהבתה", לרמוז דבשני מלות אלו נרמזו בסוף ו' ה' דשמא קדישא. ור"ל באהבת ו' לה'. וזהו "כגוונא עילאה". ועוד י"ל דבאהבתו אותה כגוונא עילאה - היינו שרצה להמשיך בה ז' שנין והזכיר אהבה שהוא חסד - יומא דכליל ואזיל עם כל יומין. וז"ש דלבן רמז לי' דפתח ואמר "טוב" - ר"ל שהוא החסד כמ"ש בגליון ובמק"מ. והוא כליל ז' יומין.

אר"א כו' בשמטה: ר"ל דלהכי לא פלח ז' חדשים או יומין, דלאזדווגא בשמטה שהיא ז' שנים ממש, ולא ביומין. ועיין לקמן קנ"ד א' (ח"א קנד, א) ז' שנים שכיחי כו' דהא כל יומא כו'.

עולם סתים כו' מתמן שירותא: ר"ל משם ראוי להתחיל כדכתיב "מן העולם" - יובלא, ואח"כ "עד העולם" - שמטה.

ז' **אלין דאינון סתימין כו'**: כצ"ל. ועל ז' השנים שעבד קאי כפשטיה. ומכל מקום הסוד שהמתיק בו במק"מ מכווין גם כן לדבר, עי"ש.

דף קנד.

בנימן הדר לביתי' ושימש ערסי': לגירסא זו דליתא כאן "ואוליד בנין" יש מקום לפי' הרח"ו שהזכיר במק"מ דבנים שהוליד תחלה נחשבו על שם יוסף כענין הייבום (עי' ס"ת לקמן קנ"ה סע"ב). אבל לגירסא שהביא המק"מ עצמו דגרם כאן "ואוליד בנין" - תימא, אם כן שעשרה בניו הראשונים שבכולן אמרו בש"ס בסוטה ובמדרשים דאקרו' על שם אחיו - ע"כ הני בנין דאוליד כי הדר לביתי' הן לבד י' בנים הנ"ל. ולא מצאנו שנחשבו כלל בע' נפש ולא בשבטים.

מושיבי עקרת הבית דא רחל כו': שהושיבה יעקב לעקרת הבית (כמ"ש בב"ר אקרא דרוח - כרחל וכלאה אשר בנו וגו'), עם כל זה זכתה לאה לשמוח במה שהיתה אם הבנים, וכמ"ש הפעם ילוה, הפעם יזבלני.

אם הבנים שמחה דא יובלא דכל חדוה כו': ולדברי סתרי תורה לקמן קנ"ו ב' (ח"א קנו, ב) כדין עלמא עלאה בחדוה בשעשועא כו' המעט קחתך כו' - אם כן יתפרש האי "אם הבנים שמחה", בהא דשמיטה עקרת הבית ועיקר זווגא דיעקב בה, בהא גופיה "אם הבנים" - דא יובלא, "שמחה" - כאמא לגבי ברתא ע"ש.

בגין דהאי כליל כלא ברזא קדישא: ר"ל הלל בשמטה ורחל (גימטריא א"ד - ס"ה), וי"ה ביובלא ולאה דהוא חכמה ובינה, רעין דלא מתפרשין. וז"ש שכולל שם ושבת כא'. ושבח הוא במלכות שמשבחת תדיר כידוע - מכנף הארץ זמירות כו'.

דף קנד:

ורזא דמלה דכתיב וישכב עמה בלילה הוא: עיין בסתרי תורה לקמן קנ"ז ב' (ח"א קנז, ב).

מהכא דסאני ב"נ עריין דאימיה: וכדאמרינן פרק חלק "כלום הנאה יש לך ממקום שיצאת", ועיין מ"ש בס"ד בחי' פרק הרואה בזה.

עם אמי' בכל אתר: נראה דר"ל אפילו דרך קביעות בדירה וכדאמרינן שלהי קדושין מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ובתו.

כד"א לויות: ר"ל כדכתיב "כמער איש ולויות". או צ"ל לוית ור"ל "לוית חן". ומשמע מכאן דראובן שמעון לוי בחג"ת כסדרן. ועיין פירוש ספרא דצניעותא לרה"ג ז"ל ט"ז ע"ד.

דף קנה.

ואי תימא אינון תרין בנין כו' כג"ד: ר"ל שתאמר שכיון שנולדו אחר יהודא הן בעלמא דפרודא וקאמר לא כו'.

ו' בנין שית סטרין דעלמא: ק' דהא עד הכא ס"ל דיהודא במלכות רגל רביעי. וכאן הדר לומר שהן בו' קצוות. ואם כן על כרחך יהודא גם כן מהן, דהא אכתי לא איירינן מיוסף דאתיילד מעלמא תתאי עד דאתי ר' חזקיה לקמן לפרושי'. ועיין בדברי רה"ג ז"ל שם. וצ"ע.

בסתרי תורה. יבשא איהו בלא לחותא כלל: כצ"ל.

אגבי' מריר: כצ"ל.

דף קנה:

אתמסר לי' בכירותא: כצ"ל.

בסתרא דא כתיב לא תהי' כו': כצ"ל.

בזוהר. בסוד ישרים אילן שאר סטרי עלמא: בסוד הוא צדיק כמ"ש בב"ר סוד המילה דכתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. וישרים הן תנ"ה. ועיין לקמן קע"ח ב' (ח"א קעח, ב) דכל דרגין בהו כו'.

ואחיד בדרום בגין דאיהו אזל לימינא ואתאחיד בגופא: נראה דהיינו שדגלו במזרח וז"ש תחלה אחיד במזרח וכאן אמר אחיד בגופא, ר"ל והחונים לפני אהל מועד משה שהוא גופא. ודקאמר אזל לימינא מבואר בויקהל רכ"ג א' (ח"ב רכג, א) שר"ל שהלך בדרך ימין. ודקאמר תחלה אחיד בדרום - נראה ר"ל בגבולי א"י גבול יהודא מנגב א"י. ועיין לקמן רמ"ג א' (ח"א רמג, א) ובמק"מ שם.

דף קנו.

כמרזפתא דאפיק זיקין לכל סטר: כקורנס של נפחים שמוציא ניצוצות לכל צד בעת הכאתו על הסדן.

וברוח פיו דא רוחא: ז"ש בפרקי ר' אליעזר רפ"ז אבל בצבא השמים יגיעה כו', עי"ש.

ועבד אומנא כו' ועבד עלמא תתאה: לא נ"ל מ"ש במק"מ עלמא תתאה בי"ע. שאין דרך הזוהר לקרותו כן. גם נגד עלמא עילאה גם כן באימא, ממילא מובן דתתאה כאן גם כן במלכות. ואח"כ ביאר והאי נהורא דל"נ בקשורא דלעילא אפיק כל חילין ומשריין שהן בי"ע. ועיין לקמן קע"ב א' (ח"א קעב, א) מאן מלאכה כו'. אלא נ"ל דכך ראוי להפסיק המאמר "ועבד אומנא" (ר"ל ברא אומן להוציא כל מעשה וכמ"ש בחכמה עשית), "נהורא

דלא נהיר ועביד" (ר"ל מפני שהוא נהורא דלא נהיר, ע"כ יכול להיות אומן ועושה משריין דלתתא ע"י התלבשות בו קשורא דלעילא) "עלמא תתאה כו'".
בסתרי תורה. אינון דודאים כו' דאינון תיקונין דילה: דודאים גימטריה ס"ה - א"ד.

דף קנו:
וישכר בי' אתאחיד וע"ד קרינן כו': ר"ל ולכן זכה ישכר לתורה להחזיק בעץ החיים. עץ מחיין עלאין דאימא שנקראת אלהים חיים. חיי המלך. וכמ"ש ז"ל שישכר הוא יעקב וכדלקמן (ח"א קנז, ב) לנסבא מיני' גופא כו'.

דף קנז:
מאי בדודאי בני: למה הזכירה במה שכרתי.
פתח ואמר מושיבי כו': משמע דהאי פתח ואמר על יעקב קאמר שפתח ואמר כן (וע"כ בא ר"ח לומר דרוחא דקודשא קאמר') ור"ל כלפי מה שלאה הזכירה בשמחה שנתנה הדודאים לרחל כדי שתוליד. וז"ש שאם הבנים שהיא לאה שמחה במה שעקרת הבית רחל תפקד גם כן ועיין מש"ל קנ"ד א' (ח"א קנד, א) בס"ד.

דף קנח.
ומאן דאריך באחד כו': ע"ל י"ב א' (ח"א יב, א).
וכל הני איקרון הרי בשמים: כמו הרי בשמים וכמ"ש מקצה השמים כו'. וכן בשיר השירים רבה דרשוהו לשון שמים. ו"הרי בתר" - טורי פרודא, לשון "ויבתר אותם בתוך".

דף קנח:
בגין דאיהו ברוך מעלמא עלאה כו': הלשון משמע שבא לפרש ברוך אתה שבכל הברכות כן (ועיין רעיא מהימנא עקב רע"א ב' (ח"ג רעא, ב) ועלמא תתאה כד אתקשר לימינא כו'). ולפי זה יחלוק על המבואר בפרשת עקב וש"מ כלם נאמר דברוך הוא ביסוד אבא. ואולי חוזר לפרש לשון ברוך ה' מן העולם ועד העולם. (וסמך לדבר. ועד הוא כמו וָעֶד שהוא בצדיק). ואולי ר"ל דאתה הוא את ה' - את ביסוד, וה' במלכות וכדאיתא ר"פ בראשית ט"ו ב' (ח"א טו, ב).
תתקשט ותתקשר כו' אתדכיאת ואתדחיית כו': נ"ל כי שני נוסחאות היו והאחת יתיר. וכן לקמן סוף הפרשה בסתרי תורה שכפול מאמר זה - לא גרסינן כי אם "תתקשר" וכן "ואתדחיי'", עי"ש.
משה רעיא כו' ודיורי הוי בי: ר"ל גר ותושב היה עמו לפי שעה, וכלפי מאי דמסיים ביעקב דהוי דיורי' תדיר עם לבן כו'. כלומר ואם כן כ"ש דלא הו"ל למיזל בלא רשותיה.

דף קנט.

כגוונא דנוקבא אתכללית כו': ר"ל כמו המלכות שניתנת ונכללת בין תרין דרועין חסד וגבורה. וכמ"ש במק"מ.

אלין עלאין ודא לתתא: נ"ל פירושו דהני ג' כולהו עלאין שהן בחב"ד. וההי"א דנוקבא היא ה"א דאימא (וזהו שסיים דכד אתברי כו' אינון אתוין מעלמא עילאה נינהו, ר"ל כל התלת כולן מעלמא עילאה. ואמר דאינון אולידו כל עובדין לתתא כג"ד ממש. ר"ל שהן אמ"ש שבהן נברא העולם כמבואר בספר יצירה. ור"ל שאם כן בע"כ הן ג"כ תרין סטרין דוכרא ואחד נוקבא ביניהם כיון דעובדא דלתתא כגוונא דלהון ממש. ואע"פ שלכאורה הוא"ו של הדעת הרי הוא עצמו כולל חסד וגבורה) ודא לתתא, ר"ל ונוקבא זו שהביא דאתכלילא בין תרין סטרין ימינא ושמאלא, ואתחברת בהו היא לתתא במלכות וכמש"ל. אלא דמ"מ מביא ראיה ממנה. דכלהו איהו חד דכר ונוקבא, ר"ל שכולן ראוין להיות חדא כגוונא דאידך וכדמפ"ו.

דף קנט:

אינון ט' אתוון דאינון כו' עם אינון י"ח אחרנין כו': ר"ל באותיות א"ב עצמו הן ט' בנוק' וי"ח בדכורא (וכ"מ ממ"ש ה"נ אתווין אחריני' לתתא, ר"ל במלכות. אלא דהללו רברבין והללו זעירין שהן באותיות א"ב כדאיתא ריש ויקרא).

ולבתר כגוונא דא: ר"ל ועוד אח"כ גם כן כתיב כה"ג שהבטיחו ה' על הבן. ור"ל הא דכתיב בפרשת וירא היפלא מה' דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן, ואע"ג דלא כתיב לשון זכירה, כיון דכתיב ביה ויאמר ה' ולא נזכרה פקידה הרי היא כזכרונות (ועי"ל למועד אשוב אליך היינו התגלות ת"ת על ידי היסוד, אליך - אל המלכות). ופי' מק"מ דחוק. ועוד דנראה מלשון המאמר דלהלן דמפרש כאן בריתי על המלכות כדקאמר ואזכור את בריתי, ואזכור הא זכירה כו' בדכורא אתא על כו' בנוקבא כו'. ואם כן עיקר הראיה כאן מקרא ד"ואת בריתי אקים" אינו מלשון ברית אלא מן ה' האומר שיקים בריתו ואתמסר מפתחא דא לתתא.

וכולא בחד גוונא כחדא: כצ"ל.

דף קס.

דהא סימנא נקטת מקדמת דנא: מ"ל שרמז בלשון סימנא למ"ש שנמסר זה סימן לשרח בת אשר פקד פקדתי.

מכאן ולהלאה נתעסק כו': ר"ל נעסוק ביחד שנינו (ועד עתה היה כל אחד ואחד גורס לעצמו). וכדכתיב הבו גודל כו'. שמצוה להשתתף שנים כא' וז"ש לו ר"ח אלו כו' ותרין

יתיבו כו'. כמו בזימון דדרשינן מהאי קרא ריש פרק שלשה שאכלו. ור"י השיב לו אף בד"ת אפילו תרי יתבי, ר"ל ועוסקים בתורה יחד, יהבי רבו ותוקפא כו', ר"ל יותר מאילו עוסק כל אחד ואחד לעצמו. וכמ"ש פרק קמא דברכות תרי מכתבן מילייהו בספר הזכרונות. ואפשר לכוונה זו התחיל ר"י דבריו בענין זכירה ופקידה להלן, וסיים ת"ח זכירה ופקידה כו' וזכאה איהו כו'.

א"ל הא אוקמוה ואתמר דכתיב הבו כו': לכאורה היה לו לומר כבר אמינא דר"ח עצמו אמרה לעיל ה"נ בברכאן כו'. אלא כששאל השתא שני' לגבי ברכאן אמאי תלת, ע"כ רזא דמלתא שאל, ואם כן מ' דר"י על זה השיב לו. ונראה דזה דקאמר הא אוקמוה, ר"ל גם כן טעמא דמלתא, דהבו גודל לאלהינו הן ברזא דחג"ת; גודל - בחסד, ולאלהינו - בגבורה, וכי שם ה' אקרא - הוא ת"ת המחברן. וז"ש ר"י אח"כ ברזא כמה דאוקמוה, ר"ל כמו שהזכיר כאן מקרא דהבו כו'. אלא שחידש ר"י ענין חד דמברך ותרין דאודן, הי' נ"ל דהמברך הוא ת"ת, ותרין דאודן - חכמה ובינה, שמשפיעין המוחין על ידי הברכה. וז"ש ודא הוא קיומא דברכאן וברזא עלאה כדקא יאות. אבל לא מסתבר לפרושי על נצח והוד תרין דאודן). וצ"ע ובדיקה אי"ה.

כל הני זכירה ופקידה וכו' דכר ונוקבא: היינו דאמר ר' יהודא שלהי ראש השנה דפקדונות אינן כזכרונות, עי"ש.

שירותא וסופא כחדא: עיקר הפירוש נראה בכורתי שירותא כתר דס"א. וסופא ברכתי נוקבא דידה. (ולא כמקמ"ש שפירש שירותא דכורא דס"א, דלא מצינו שנקרא בשם 'שירותא'). ועיין בסבא דמשפטים בנ"א הכתובה שם (ח"ב קיא, א).

דף קס:

כגון עזרא כו': והיינו נחמיה (ואולי הואיל ונקרא ספרו על שם עזרא קראו כאן גם כן כן). ובש"ס פרק חלק (סנהדרין צג, א) אמרו שנענש נמחיה ולא נקרא ספרו על שמו בשביל זה.

ההוא יומא כו': עיין ריש פרשת בשלח מ"ד ב' (ח"ב מד, ב) בארוכה מאמר זה.

חד מעלמא דדכורא כו': נ"ל שרומז גם כן על ב' הבנים שלה, יוסף מדכורא ובנימן מנוקבא, וכמש"ל קנ"ה סע"א (ח"א קנה, א). ומבואר בדברי רה"ג ז"ל בספרא דצניעותא ט"ז ע"א, עי"ש. וז"ש אח"כ כד אתערת רחל בשמא דא יוסף ה' לי בן אחר, ר"ל ב"ן, שם בן שהוא ברחל והוא ב"ן דבן ימין. וז"ש עליו יוסף ה' לי, כלומר כעין יוסף גם כן ביסוד, רק ביסוד דידה.

דף קסא.

ואתנה אימא מאן כו': נ"ל טעות סופר וצ"ל "מה אתן לך אימא מאן כו'". ולפרושי מה שחזר לבן ואמר מה אתן קאתי.

וע"ד לא תתן לי מאומה: ר"ל מתנה זו שאתה חושבה לנתינה לי, איננה כל מאומה של חשיבות אצלי, דאף כל מה שלקחתי נשים עד הנה לא לכסופא דגרמאי ולא נהניתי בהם כל מאומה ח"ו.

דף קסא:

בסתרי תורה. כגוונא דיעקב שלימא: כצ"ל.

תוספתא. קיטרא דקטרא דכיא: נ"ל פי' עשן וריח קטורת זכה. והכוונה על א"א כמ"ש במק"מ.

עד דלא אשכח אתר בית מותבא: קודם שנאצלה החכמה שע"י גלוי' דא"א קצת וכמ"ש החכמה מאין תמצא, וקרי לחכמה אתר בית מותבא דאריך משום דכתיב והוא ידע את מקומה ודרשו באדרא זוטא ר"צ ע"א (ח"ג רצ, א) על עתיקא קדישא דאתכסי דאיקרי "הוא" ידע מקומה של חכמה עש"ה. וכל תוספתא שו נתיסדה על הני קראי דאיוב וז"ש לכאן הא דאבדון ומות כדכתיב אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה, והיינו דמסיים ואלין תרין כו' שמעו, וע"כ הזכיר כאן לשון אתאביד. וענין המאמר בכאן משום דמסיים על יעקב מחשוף הלבן הוא שהמשיך וגילה י"ג מכילין דרחמין ממקורן בא"א. וזהו שסיים "וכדין אקרי ה' אחד ושמו אחד" - ייחוד הרצון והתכלית נעוץ תחלתן בסופן ובסוד כתר מלכות.

שמעו תוקפא דהרמנא כו': כצ"ל. ור"ל הא דכתיב שמענו שמעה, היינו שמעו תוקפא כו' אבל רזא וסתרא כי' אתאביד כו' מרעיונין והרהורא, וכ"ש שאבדון ומות לא שמעו ח"ו רזא וסתרא. אלא שמעו שמעה דתוקפא כו'.

דף קסב.

שם. וכדין ה' רועי כו' וכתיב בנאות כו': משום דבעי לאתוי' על ענין יעקב, שעזרו ה' בענין רעיי' הצאן ובעת השקאתם, גם כתיב בההיא ענינא נפשי ישובב וגו' גם כי אלך בגיא צלמות (שהן אבדון ומות דלעיל, וכדלעיל ק"ס ב' צל ומות) וכתיב דשנת בשמן ראשי שהוא אור החכמה, כוסי רוי"ה שפירשוהו הראשונים ז"ל על הכתר - רכ"א לוגין , אר"ך אפים. והוא כסא דדוד בסוד עליית מלכות עד הכתר.

דף קסב:

שם. בשעתא דזיהרא דנורא בנהורא דשכינתא כו': לענ"ד הוא כענין השלהובא דאשא של ע"ש שבאר בפע"ח (פרי עץ חיים שער השבת, פרק ג) בכוונת הרחיצה בחמין שהוא גלוי המוחין ואור כתר בנוקבא עי"ש.

דף קסג.

בזוהר. צדיק איהו ראש בגין דכל ברכאן ביה שריין: ור"ל המוחין שרייך ומתגלין בו באותה שעה בסוד אור מים רקיע. וע"כ נקרא אז בשם ראש. ודלא כמק"מ.

דף קסג:

ואלין אינון תרין צפרין כו': עיין מק"מ. צפר בגימטריא ש"ע נהורין.

דף קסד.

מצדיק עיניו כו' כד"א עיני ה' כו' הן נצח והוד.

אלין אינון מלכין כו': פי' המק"מ שהן ארגמ"ן הוא עיקר ומוכרח לפי הד"א ויגבהו דנטלי כורסיי' וזקפין שידוע שהן ארגמ"ן. ולישנא קמא לא פליג כי אם בדרשא דויגבהו.

דף קסד:

ואיהו מליל תדיר: כדכתיב (זכריה, י) והתרפים דברו און, ומשמע שהיו מדברים מעצמם תמיד בלא הפסק. ולהכי קאמר ובגין בזיונא כו' עד דלא יכיל למללא, משמע הא לאו הכי היו מדברין.

והיינו דכתיב יש לאל ידי כו' בחרשין דהוו בידי': ואולי פי' יש לאל ידי - שיש לע"ז שעשה בידו, והן הן חרשין דיליה.

ולא קיימא בהדי' שעתא הדא: ר"ל אע"ג דבלא זה נמי היתה מתה כשנולד בנימן כדלעיל בפר' זו כ"פ דשכינתא בעיא לנטלא ביתא דיעקב כד אשתלימו י"ב שבטין דידה, מכל מקום היתה יכולה להתקיים עמו זמן מה. ובשביל שצערה את אביה מיד בצאת נפשה כי מתה. ואולי זהו שקראה שמו "בן אוני" ופרש"י בן צערי, כלומר שבזה נענשה עבור צרעה שצערה את אביה.

דף קסה.

ויפגע במקום וגו' ולא אתיבו ליה כו': דדרש ויפגע לשון בקשה ותפלה כמ"ש אין פגיעה אלא תפלה. וז"ש ולא אתיבו ליה כו'.

בסתרי תורה. קדישין אלין אצטבען תדיר מטל השמים: כצ"ל. וכלישנא דקרא (דניאל, ד) ומטל שמיא יצטבע כו' וצביעה הוא לשון גוון והוא הפול מ"ש מתהפך לכמה גוונין. לז"א כאן בקדושה דתדיר אצטבע בטל שמיא.

שמא דאלהים: הוא המלכות. וז"ש לא מתפרשין לעלמא מגו דא שמא וכמש"ל קס"ד א' קרא דויושיבם לנצח וגו', עי"ש.

דף קסה:

מאי חטאת רובץ דא יצה"ר: י"ל שכיוונו לדרשא דפרק הרואה שדומה כמין חטה ורובץ בין ב' מפתחי הלב, והא דמיד בלידתו אזדמן נפקא לן מן "לפתח", וכדאמר ליה אנטנינוס לרבי מהאי קרא בפרק המפלת ל' ע"ב (נדה ל, ב).

דכתיב וחטאתי נגדי תמיד: הרמ"ז פירש דהוה ליה למכתב "חטאותי" לשון רבים כדכתיב "כי פִּשְׁעַי". ואני מוסיף דק"ו הוא, דפשעים אלו המרדים נקט לשון רבים, אם כן כל שכן חטאת שהן השוגגים, שלעולם הן רבים מהמזידים אלא איצר הרע קאי (מי' י"ל כיון דכתיב נגדי תמיד, אם כן פי' שבכל רגע תמיד נגד שודאי אני שוגג, אבל פשעי אני אדע מספרם). וז"ש דוד "לב טהור ברא לי", כלומר טהור מיצר הרע. וכדאמרינן פרק הרואה בירושלמי שדוד עמד עליו והרגו. ועיין לעיל ע"ג ב' (ח"א עג, ב).

ותרויי' מזדווגן לנטרא כו': לקמן ריש פרשת וישב אמרו ת"ח דהכי הוא כו' וב"נ מיד ארמי ליה גו נורא כו' דיצה"ר שרי בגווי' ומיד אסטי ליה לארח ביש. וכן הוא באבות דרבי נתן פרק ט"ז. וכאן קאמר דיצה"ר נמי בכלל יצוה לך לשמרך ועיין בפרי עץ חיים שער קצור אבי"ע. ודוחק לומר דזה נמשך לעיל "כד יצה"ר אתכפי' ושלטא עליה ימינא". ועוד אי איתא אם כן כיון דאין יצה"ט בא עד י"ג שנה, הכי נמי הא דארמי לגו נורא היה ראוי להיות עד י"ג שנה. ואולי כאן מדבר בנפש הבהמית שיודע להזהר משמירת הגופניות ואיננו דורש רע האדם. ובפרשת וישב מדבר ביצה"ר ממש שדורש רעתו ואסטי ליה לארח ביש לארמא גו נורא. ומפני שבקטן ממש עדיין כחות נפש הבהמית שלו לא באו לכלל גידולן, על כן פועל בו יצה"ר ממש. וכל שמתגדל בו נפש הבהמית יודע להזהר מכל זה ונקרא אז מלאך משמאלא לנטרא ליה. ואח"כ בא יצה"ט לי"ג שנה ().

ואתמר והכא כיון כו': ר"ל הא דאמר דבגין דאיהו שלים כו' כבר איתמר לה בס"פ ויצא בסמוך. והכא ר"ל כאן יש להוסיף זה דכיון דאשתזיב ואתפרש כו', משום דקשה, דאם כן למה לא נזדווגו עמו בבית לבן (מיד כשנתעברה רחל מבנימין, דהיינו דקאמר בשבטין עלאין כלהו כו' וכדקאמר לעיל סוף פרשת ויצא אלא שכינתא כו' ומחכה לי' לבנימין כו'). ור"א לא ניחא ליה כדברי הב"ר דבבואו לא"י הוא שפגעו בו. דסבירא ליה כמ"ש הרמב"ן דעדיין בחוץ לארץ היה כאשר פגעו בו (וכ"מ ממאי דקאמר לקמן קכ"ו א' ואי תימא כו' אבל לאגנא שריא, והכא כד אתא יעקב כו'. משמע דביעקב נמי כוותיה הוא דבשביל לאגנא שרי' בח"ל). לז"א דכיון דאתפרש מלבן כדין אזדווגת כו'. וקודם

לכן שהיה לבן עמו לא אזדווגא שכינתא בהדיה, וכמש"ל פרשת לך לך פ"ה א' באברהם אחרי הפרד לוט כו'. וכן איתא בב"ר ותנחומא סוף פרשת ויצא ביעקב ולבן עי"ש.

דף קסו.

והכא חד דכתיב חונה מלאך כו': דס"ד דהוא מלאך ממש וכדמקשה לקמן ואי תימא שכינתא כו'.

מלאך ה' סביב דא שכינתא: שכינתא ממש בלא התלבשות במלאך, וכן דרש לעיל פרשת וירא קי"ג א' ב' (ח"א קיג, א) ומייתי נמי שם האי קרא דסנה עי"ש.

ובגין כך כו' בכל סטרין: ר"ל דאי פירושו מלאך ממש, לא שייך במלאך יחידי לומר שחונה סביב, וכל אחד יש לו סטרא דידיה, מיכאל בדרום, גבריאל בצפון וכו'.

וכד שכינתא כו' כמה משריין כו': ר"ל אז ממילא מלאכיו סגיאין יצוה לך ונמצאו ב' מקראות קיימים. (ואע"פ שלשון בגוי' האמור כאן וגם בסוף המאמר לכאורה דייק כוותיה דהרמ"ז במק"מ, מכל מקום נ"ל עיקר הפירוש כמ"ש בס"ד).

אהדר על ההוא מלה כו': ז"ל בשנותו את טעמו.

אלא באחסנתיה: משמע דגם מחנים שהי' בו יעקב שהוא עבר הירדן גם כן אינו כשר לשכינה וכמ"ש ברבה נשא.

ולא אשתאר בלחודוי: ר"ל אפילו לאחר ששלח מאינון מלאכים אל עשו לא נשאר יחידי דאע"ג דמיעוט מלאכים שנים שלח, והתם נמי כאשר רא"ם כתיב, כבר פירש הרמ"ז הא דקאמר לעיל מלאכין משריין ממנן שהן היו ממונים על עוד מלאכים הרבה, וכ"א במדרש בכ"מ עליהם מיכאל וגבריאל מלכיהון דמלאכייא.

וכדין אמר קטנתי כו': ולפי זה פירוש "ועתה הייתי לשני מחנות" כפשטיה, כדכתיב "ויחץ את הנשים וגו'". וכדאיתא לקמן קס"ט א' (ח"א קסט, א) ואם כן קרא לאו בחד גוונא הוא סכינא חריפא מפסק ליה. והיינו דמייתי ר' יצחק ראיה מזה לדבריו שלא נסתלקו כדקאמר ולבתר אהדרו הה"ד קטנתי כו'. ופירש בדבריו וכל ביתי' מחנה חד הוי, ר"ל לאפוקי מדר' יהודא דלידיה ע"כ ב' מחנות על בניו וב"ב קאי כמ"ש.

ובגין כך חונה כו' ויחלצם אקיף כו': זהו סיום המאמר דר' יצחק ריש העמוד אהאי קרא דחונה. אלא שהפסיק באמצע בקושייה דר' חזקיה ופירוקיה.

ויחלצם אקיף כו': אולי רמז ויחלצם עד חלציים ועד בכלל. ומשם ולמטה בירכין דנחשבין לבר מגופא - ויגע בכף כו'.

וטב הו"ל לאשתוקי מיני': וכבר תפסוהו חז"ל בבראשית רבה עבור זה, ואמרו לדרכו היה מהלך, ואתה משלח כו' וקראו עליו צדיק מט לפני רשע ועוד כמה מקראות, עי"ש.

הואיל ואבא כו' אבל השתא כו': וכמ"ש יקרבו ימי אבל אבי וגו'. ואע"פ שדרשו בבראשית רבה שם שהיה דעתו כשלקח בת ישמעאל שיהרוג ישמעאל את יצחק, הרי לא נתקיימה מחשבתו שבו בפרק מת ישמעאל. ועוד ויאמר עשו בלבו כתיב. ולא ידע יעקב מזה. אלא דכתיב וה' שם הי'. וגילה זה בתורה.

דף קסו:

אבל טוב נקלה כו' ולא אתנאי כלל ומאיך רוחיה כו': על ידי זה שאין שומע למיזל אבתרי' להתגאות לסלסל בשערוי כו'. בא לידי ענוה לגבי קב"ה וכדכתיב ונקלותי עוד מזה והייתי שפל בעיני. ותלה הדבר בסלסול כו' כמ"ש אין יצר הרע מהלך אלא בצדדין כו' אמר הא דילי כו' .

חסר מהימנותא כד"א לחם כו': היא השכינה שאין שרויה עמו כמ"ש אין אני והוא כו'. כי אם את דכא ושפל רוח כו'.

ועדיין לא הוי זימני' כלל: ר"ל זמן שלטנותא דעשו לא הגיעה עדיין עד זמן מלכותו ברביעית. אלא כו' ונ"ל דהיינו דקאמר ת"ח כו' דידע יעקב דיצטריך ליה (פי' שראה שיהיה נצרך לו לע"ל) השתא אתהפך לי' נקלה, כענין אוקיר לאסייך עד לא תצטרך ליה. ועשו קיבל ממנו ברצון עתה מה שנקלה לפניו וקיבל אדנותו והועיל לו גם כן לאח"כ כשנטל עשו שלטנותא וז"ש דאלו הוי ידע כו', דזו היה החכמה שהקדים לפייסו קודם בא זמן שצריך לו וקיבל ממנו.

ועלי' אמרה חנה ה' יחתו מריביו כו': ר"ל ברישיה כתיב "כי לא בכח יגבר איש", אלא בתחבולות עשה לו יעקב מלחמה עמו (וע"ל ק"ס סע"א) וה' עזרו שעל ידי כן יחתו מריביו.

ובעור אבוי דבלעם כו' בן בעור הקוסם: רוצה לה"ר שבעור נמי קוסם היה. מדסמך כאן הקוסם לשם אביו "בעור" (וכמ"ש בנו בעור). וז"ש ולבן כו' יתיר מכולהו - ר"ל מבלעם ואביו.

לבר נש דהוי אזיל באורחא כו': וב"נ זה הוא הלגיון. וב"נ אחרא דפגע ביה היינו פגע בלסטים וב"נ זה היה גם כן מאנשי חיל של אותו ליגיון, אבל לא שר הלגיון עצמו.

דף קסז.

דהשתא יקטלני יעקב בפומיה: וז"ש ואשלחה להגיד לאדוני (ומ"מ א"ל למצא חן וא"ל אדוני, שגם לפיוס בא וכדאיתא בבראשית רבה).

אמר עשו כו' שארי לאתגאה: ומחמת גאותו לא עשה לו כלום כדלעיל במשל הלגיון שארי לגיונאה לאתגאה אמר הואיל כו'.

דהא חילא דיעקב ובנוי רב מיני': וכדאיתא בתנחומא ריש פרשה זו. ועיין רמב"ן סוף פרשת ויצא.

וכתיב יש לאל ידי כו' אלא כד"א אלקי אביכם כו': מייתי ראיה דפי' "לעשות" לאו היינו עשייה ממש, אלא בדיבור דנקרא מעשה (או כדר"י לעיל קס"ד ב' דנטל חרשין בידוי) דאי על גבורת ידו ממש - מנא הוי ידע? הרי לא נסה מימיו להתאבק עמו לידע החזק הוא ממנו. אבל אי בפומא קאמר - ניחא, דמזה שא"ל ה' השמר לך פן תדבר כו' - הבין שיש כח בידו לעשות לו בדיבורו וע"כ הזהירו עליו.

כתרגומו זינין: לפנינו מתורגם 'זמנין'.

זינין וכתיב לשעירים כו' זונים: נ"ל שזה גליון. שהרי הזוהר סיים פי' התרגום זינים מינים (למינהו תרגמו "לזנוהי") ממש. גם אין זונים דקרא ענין לכאן.

א"ר יוסי כו' ולקבלי' דיעקב אתא לבן בנחש: ר"י לטעמיה דאמר לעיל קס"ד ב' דתרפים בנחש אתעבידו, ובהן היה כחו של לבן עי"ש.

א"ר יהודה ח"ו כו': לסייע לדברי ר"י בא, ולומר דנבואת בלעם במסאבותא הוי ואם כן יפה אמר ר' יוסי דכל כתרין כו' והיא אתקשרת בהו כו'. ולהוציא מפשט הכתוב יודע דעת עליון, ומן המאמר אבל באומות קם ומנו בלעם. דאם כן לא היה מכריחין דברי ר' יוסי. דיכול להיות נבואתו למעלה מהאי דרגא ח"ו. לזה אמר ר' יהודא ח"ו. וכל הני קראי הן בסט"א וכדאי'.

דף קסז:

גבר שלים כו' ואיהו לא אמר כו': ר"ל כדדרשי' שלהי שבת מתמים תהיה עם ה' אלהיך שאין שואלין בכלדיים. ואם כן ביעקב דכתיב איש תם - גבר שלים (ואגב מפרש לה ליושב אהלים. ואפשר משום דכתיב עם ה' אלהיך, מפרש ואזיל להאי גיסא ולהאי גיסא) האיך השתמש בחרשוי. אלא כדמסיק דלא אמר דאסתאב בחרשוי ח"ו אלא אודי לקב"ה דשזבי' מיני', והיינו דמסיים תמים תהיה וגו'. ומייתי נמי קרא דישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם, שיעקב הלך בין חרשוי דלבן להנצל מהם וכדדרשינן בסנהדרין "אבל אתה למד להבין ולהורות כו'".

ות"ח יעקב כו' וע"ד צלותי' תאיב לה קב"ה: שע"י תעשה עטרה לחי העולמים, וכמ"ש ישמעאל בני ברכני. ועיין לקמן קס"ח סוף ע"ב "אמר ר"א צלותהון כו'".

דף קסח.

דלא פלח כו' ולא אשתדל באורייתא: לא משמע לי לומר דבשעה שעבד ללבן ח"ו ביטל יעקב מן התורה. (והרי אמרו ויבא יעקב שלם - שלם בתורתו. ואמרו בב"ר מה היה אומר

ט"ו שיר המעלות כו' ס' תהלים כו'). אלא היה נראה לי לומר דהני תרי חדא נינהו. ולומר שכ"ז שהיה בבית שם ועבר לא נענש על כבוד אב ואם וכדאיתא סוף פרק קמא דמגילה , אבל כל הני שני דלא אשתדל באורייתא ולא פלח כו' ור"ל שלא מחמת עסק התורה בטל כבוד אב ואם הוא שנתייירא.

ובגין כך צדיקיא כו' לא מסתאבי כו': ז"ש אליהו במדרש משלי פ"י על קבר ר"ע שקברי צדיקים אין מטמאין והביאו תוס' יבמות . והגליון משובש.

דכתיב אשרי כו' והא אוקמוה: ר"ל דאוקמוה דבדברי תורה כתיב דמעליותא היא בסוף פרק הרואה.

ת"ח צלותא כו' וקיומא דיעקב כו': אולי הוא עוד טעם למה קב"ה תאיב לצלותיה, וכמש"ל ריש פרשת תולדות קל"ז סע"א (ח"א קלז, א) "בגין כו' לכל מאן כו'". אף כאן כדי שתועיל תפלתן לדורות.

דף קסח:

דכתיב ויתן אותם כו' על הארץ: עיין לעיל קס"ב ב' (ח"א קסב, ב) וש"מ.

דאקדמית לכל צלותין דעלמא: דמפרש כי יעטוף פועל יוצא שהוא עושה כל התפלות אחרים מאוחרים לשלו (וכן פירשו בויקרא רבא פרשה ל' כי יעטוף לשון איחור אלא שדרשוהו על תפלתו של עני שהוא מתפלל באיחור משאר בני אדם מפני שטרוד במלאכתו עי"ש. ועיין פרשת במדבר קצ"ה א')

כמאן דמתרעם ע"ד דקב"ה: מלפני ה' דרש ל כמו שופך שיח על ה' כביכול.

דף קסט.

לאתעטרא לאתריה ביניי' שוב לארצך כו': אולי יהא פי' "לאתריה" על המלכות שהיא מקומו כדלעיל קמ"ז א' (ח"א קמז, א) "האי מערב הוא מקומו דשמשא", וז"ש שוב לארצך - דא מלכות. ולמולדתך שהולדתך י"ב שבטין לתקונא דידה. ואיטיבה עמך - אטיב את המלכות שהוא על ידי היסוד שנקרא 'טוב'. עמך - על ידך ובחיבורא דילך. וכן נראה פי' הא דדרש לקמן ואתה אמרת הטיב אטיב עמך על המלכות עי"ש.

הכא איהו מלה דתליא בלבא כו': פשוטו נראה דר"ל דלא פירש יעקב סיום הדבר לומר ואם כן איך ח"ו תשנה דיבורך, אלא אמר "ואתה אמרת כו'", ותלי בלבא שיהא מובן דברו ממילא. וז"ש "דלא אצטריך לפרשא", שאין זה דרך כבוד כלפי מעלה לומר כן בפירוש. וי"ל פירוש "ואתה אמרת הטיב אטיב עמך", כי לדרגיה דמלכות שנקראת 'אתה' אמרת שתטיב לה עמי שהוא התגלות החסדים על ידי ליסוד (וזהו כפל ההטבות - הטיב בגימטריא כ"ו, איטיב בגימטריא ל"ב). וז"ש "ושמתי את זרעך וגו'". והיה תפלתו כענין

שאמר יהושע "ומה תעשה לשמך הגדול" (וכמ"ש בבראשית רבה ספר תורה שאתה עתיד ליתן על הר סיני מה תהא עליה), אלא שלא פירש הדבר ותלי מלה בלבא.

דף קסט:

אתכפיי' קמי' כו' וכדין כתיב לא תאונה וכו': דכיון דרוח מסאבא אתכפייא קמיה (על ידי שכופה יצה"ר תחתיו כדלעיל) ממילא כל אלו דאמר בסמוך דמסטרי רוח כו' - גם הן לא יקרבו אליו. ובא ר"א ופירש הדבר דלא כדסתם ר"ח בדבריו ונתן מקום לטעות, דאם כן מאן דאתכפיי' קמיה יצה"ר יכול לילך אפילו בדוכתא דאתמנון דאתחריבו ולא ירא מהם. לזה פירש ר"א דאית לב"נ לאסתמרא מקמי' כו' דהא יעקב אע"ג כו'. וכדמפרש ואזיל.

אלא באתר דב"נ אזלין ותבין כו': כמ"ש אין השומר צריך כו' אלא אע"פ שיוצא ונכנס כו'.

דף קע.

ואיהו כללא דלעילא ותתא: עיין מק"מ. וכמש"ו הכל היה מן העפר ואפילו גלגל חמה.

א"ה מאי מקים מעפר דל א"ל כו': פירוש, דקס"ד שהוא דומי' דסיפי' "מאשפות ירים אביון", שפירושו על הניצוצות קדושי' שנפלו בין הקליפות, ואם כן גם עפר הוא כינוי לס"א ויקים לעתיד לבא מתוכו הדלים העשוקים אצלם. ומשני דפי' כמשמעו מקים הדל שהוא דל מעפר, שהמלכות עצמה נקראת 'דל' דלית לה מגרמא כו' כדמפרש והולך. וקצת צריך עיון קרא דמטר ארצך אבק ועפר, דמשמע לכאורה דעפר נמי כעין אבק בס"א . ודע דאבק בגימטריא עגל.

וכן למאן דאסי אסוותא: כצ"ל.

ולבתר איומה כנדגלות: דא אימא כמ"ש במק"מ. איומה עם הכולל בגימטריא ס"ג.

דף קעא:

אי תימא בגין דאמרו תעלא בעדניה כו': סוף פרק קמא דמגילה ט"ז ע"ב עי"ש.

והא אתמר דאסור לאקדומי ליה שלם לרשיעיא: אולי סמך אקרא ד"אין שלום אמר אלהי לרשעים". אבל צ"ע דהרי אמרו ומרבה שלום עם כל אדם וכו' ואפילו נכרי בשוק ותנן שואלין בשלומן מפני דרכי שלום. וצ"ל דהכא בדליכא משום דרכי שלום ויכול לאשתמוטי מיניה. ומכל מקום מייתי מינה ראיה לכאן על ענין ההשתחויה, שהרי בזה ודאי ליכא דרכי שלום.

דף קעב.
לאינון יומיא דאזלין לאט: כמ"ש מי השילוח ההולכים לאט והן מלכות בית דוד וכמש"ו מאן מלאכה כו'.
דא הוא מן קדם ה': בכ"מ שנאמר "לפני ה'" ו"ופני ה'" היא המלכות, פני ז"א שהוא יעקב. וז"ש "אשר לפני".
חד קטורא ואתלהיט כו': עיין פרשת לך לך פ"ו סע"ב (ח"א פו, ב).
בדא אתבני האי ביתא ואשתכליל: ר"ל בהני גניזין שהן מוחין דאו"א. וכמ"ש בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן. וכמ"ש לקמן ע"ב "מלכא עילאה דאיהו בונה להאי ביתא כו'".

דף קעב:
סכתה דא מהימנותא עילאה: משמע לי עיקר הפירוש דדא היא אימא (סוד הסכך דסוכה) וז"ש לעיל אתנטיל לקבלא חולקא כו'. ואח"כ ויבן לו בית דא מלכות (וכמש"ל דאיהו בונה להאי ביתא כו').

דף קעג.
שמעון על ההוא חמור. בקדמייתא אתער עליהון דם: כצ"ל.
ובגין כך ולא רדפו כו': ר"ל ולא כתיב "ולא נלחמו", דודאי היו מתקבצין למלחמה, אלא שלא היה יכולין לרדוף.
עטרת מלכם דאיהו מלכם הכי הוא כו': ר"ל משום דפשטיה דקרא משמע האי עטרת מַלְכָם דכתיב בפתח תחת המ"ם וקמ"ץ תחת הכ"ף, דהיינו עטרת מלך בני עמון. ולא עטרת ע"ז שהיא כתובה בחיר"ק תחת המ"ם וחל"ם הכ"ף להכי קאמר דשפיר הוא דכולא חדא הוא אלא דאתי הגתי כו' והכי איתא פרק כל הצלמים (עבודה זרה מד, א). ודע דמלכם עם הכולל גימטריא פלוני .
ר' יצחק אמר כו' הנכר אשר בתוככם אלין שאר נשים דהוו מייתין בגויי' כו': ר"ל הנשים אשר שבו משכם הן הביאו עמהן בתכשיטיהן צורות ע"ז והיינו דמייתי ראיה וע"ד כתיב ויתנו כו' הנכר אשר בידם והנזמים אשר באזניהם אלין נשין, ר"ל אשר בידם ובאזנם של הנשים.

דף קעג:
ואינון אתו לבתר לעלמא כו' מאן דאתעביד ליה נסא כו': מכאן משמע דבניו שנולדו אחר הנס לא יברכו, והוא היפוך סבר' הגמ"א שכ' דהנולדים קודם הנס לא יברכו עי"ש. ועיין מש"ש בחי' בס"ד בזה.

מזבח לה' לאתקנא כו': ר"ל כל מקום שנאמר "מזבח להשם" פירושו כן שחיבר דרגא תתאה לעילאה. וכן ז"ש ויבן שם מזבח דא דרגא תתאה, לה' - דא ד"ע. ר"ל לכן כל מקום שנאמר ויבן שם מזבח סתם וכדהכא פירושו דרגא תתאה לבד. וכל מקום שנאמר "מזבח להשם" פירושו דרגא עילאה. וכן מבואר לעיל ריש פרשת לך לך פ' ע"א (ח"א פ, א) דמזבח לה' סתמא פירושו דרגא דאתכסיא (אי לא היכא דפריש לה' הנראה אליו כמו במזבח ראשון של אברהם דהתם פירושו דרגא דאתגלייא עי"ש).

שמא דא כשמא עילאה כו': נ"ל דמה שנקראת המלכות בשם זה "בית אל" הוא על שם דשם "אל" הוא שמא עילאה דבינה (וכמ"ש במק"מ) וכענין שפי' ר"ש לעיל קנ"א א' (ח"א קנא, א) בית אלהים וקרית מלך רב עי"ש. וכאן שכתוב "ויקרא למקום" (שהוא מלכות ומקום המזבח) "אל בית אל" - הרי קרא המלכות בשם אימא.

דהא ע' הוו כו' ע' קתדראין כו' וע"ד באתרא דא כו': אי איתא דהזוהר ס"ל למה שביאר בשערי אורה וספרי המקובלים הראשונים ז"ל שע' שרי אומות העולם יונקין מן הת"ת - היה אפשר לפרש מאמר זה לנכון, דזהו דקאמר דאינון משתכחי בהדי כו' וע' קתדראין כו', ר"ל שמוכנין להן קתדראין סחרני' דשכינתא אבל יניקתם מן הת"ת. וז"ש דהא כתיב והנה ה' נצב עליו, ר"ל ת"ת, וכדפי' לעיל ק"נ, הכא חמא יעקב קשורא דמהימנותא כחד כו', עי"ש. ואם כן לכן ראה כל ע' קתדראין בהדי שכינתא. אבל צריך עיון אי סבירא ליה להזוהר הא דשערי אורה הנ"ל. גם פשט לשון המאמר משמע כמ"ש מק"מ שהן בשכינתא וכן הוא בזוהר בכ"מ.

ואיהו רתיכא בלחודוי: עיין לעיל ריש פרשת וירא צ"ז א' (ח"א צז, א) במדרש הנעלם תנא דבי אלי' כו'.

לעילא אוקימוהו ישראל: והאי אלהי' היינו אימא, שהיא לעילא מן ז"א.

דף קעד.

וכד הוי בין שנאין או בארעא אחרא כו': ונ"ל כיון שנמכר יוסף שהוא דיוקנא דיעקב התחיל כבר לכתוב יעקב, וע"כ לא הקשה לו ר' יוסי כ"א מקרא ד"וישב יעקב", שעדיין לא נמכר יוסף. והשיב לו הא בקדמייתא אתמר, ר"ל מקרא זה מספר מה שהיה קודם שקראו ה' ישראל, כי מספר תחלת ישיבתו ולידת יוסף, על כן נאמר "וישב יעקב.. ואלה תולדות יעקב", ואח"כ כתיב "וישראל אהב וגו'", עד שנמכר יוסף כתיב "ויקרע יעקב שמלותיו וגו'". וכן להלן עוד. ועיין לקמן ר"י סוף ע"ב (ומאי דמצינו עוד להלן בכמה פרשיות שנקרא 'ישראל' - לא קשיא, דלא קשיא ליה כי אם מה שחזרו וקראוהו 'יעקב' אחרי שנאמר לו "לא יקרא"). ולפי זה אין כאן חזרה בדברי ר"א כמו שדחק במק"מ.

ומ"ש "כמה דקב"ה כו'" הוא חוזר ומבאר דבריו הראשונים. ומ"ש "ומה דאתמר לא יקרא כו'" - בא ליישב קושיא השניה דר"י דכתיב לא יקרא והא אנן כו'.
וכתיב כו' מבצרה וגו' צועה ברב כחו וגו': כצ"ל.

דף קעה.

מאי ותקש: דהו"ל לכתוב ותקש ללדת (ונראה למאי דמפרש דאתקשי דינא לעילא, נמי פירוש ותקש לשון קושי לידה כפשטיה, אלא דלשון בלדתה מיושב דפירושו בעת לדתה שהוא סכנה גרם לה שקשתה ע"י שקטרגו עליה אז).
וע"ד כתיב בבכי יבואו וגו': בפסיק' דרש לה בזכות הבכי של רחל יבואו. ואפשר גם כאן ר"ל כן. והוי אתי שפיר דמייתי "וכתיב כי יש שכר לפעולתך" הכתוב על בכייה דרחל.

דף קעה:

דנאים על ההיא ערסא ולא חייש ליקרא כו': משמע הא לא"ה לית בה חשש איסורא. וכמ"ש בש"ס פרק תולין בעומד במטה של אשה דלית לן בה (שבת קמ, ב). ומשמע מכאן דלאו דוקא עומד, הוא הדין לישן שם לית לן בה.
ידיען אינון לאינון דידעי כו' ויהכון בהו בההוא עלמא: כצ"ל.
מה כתיב בשכבך תשמור כו': הא דאמר לעיל דאזל בארחין ושבילין דאורייתא נפקא לן מרישיה דקרא "בהתהלכך תנחה אותך". ואע"ג דבסוטה דרשינן ליה בעולם הזה, אבל לדרשא דהכא ידרש שפיר על הליכת הנשמה לאחר מיתה למקומה. ובשכבך תשמור בקבר מעונשא ודינא.

דף קעז.

הכא מרוב כל והתם בחסר כל: אם היה פי' 'כל' כאן על היסוד הוי אתי שפיר טפי הא דמייתי קראי דקיבוץ נדחים לע"ל. אך עם כל זה משמע טפי דקאי כאן 'כל' על המלכות, ו"חסר כל" היינו כד היא בלא שלימו, וברוב כל כד היא באשלמותא כמו ותרב חכמת שלמה.
אבל עשו דלאו כו' עבד חושבני' לבתר דמית כו': שלא לייחסו על זרע יצחק בחייו, שלא לחשוב שהוא מתייחס אחריו על שאהבו יצחק. ומכאן קצת סמך שאין לחוש לומר ועקדת יצחק לזרעו תזכור שאין עשו בכלל.
ומלכו אתקשר במלכו דא עייל ודא נפיק כו': נ"ל שזה ענין אין מלכות נוגעת בחבירתה אפילו כמלא נימא.

דף קעז:

כד"א ישור על אנשים: ר"ל ודרשינן ליה (שלהי יומא) שצריך לפייסו בשלש שורות של שלש בני אדם שאין שורה פחותה משלש. (ואף דהכא קאמר אינון תרין שורין כלשון ישורון - י"ל שיעקב עצמו שכולל ג' שמהן וכולל חג"ת הוא גם כן שורה שלישית בפני עצמו).

ישראל על דנטל רבו ותוקפא כו': ר"ל כמ"ש כי שרית עם אלהים וגו'.

דף קעח.

דא הוא חמר דההוא זכוכית דאע"ג דאתבר כו': בשח"ט מזמור ב' פליגי ר' יוסי ור' יצחק אקרא דככלי יוצר תנפצם, דר' יוסי מפרש לה ככלי זכוכית ור' יצחק אמר ככלי חרס קודם שהוסק בכבשן, עי"ש. אבל לכאורה בהאי קרא דירמיה י"ח דכתיב והנה עושה מלאכה על האבנים, וודאי קודם שהוסק בכבשן הוא.

א"ל ר"י כו' ולצלי צלותיה כו' לא הוי זמן צלותא ולא מטא כו': משמע דר"י לא הקשה כי אם על תפלה, אבל קריאת שמע גם ר"י מסתמא לא קרא עד לא מטא זימנא. ואם כן ר"י סבירא ליה כמאן דאמר סוף פרק תפלת השחר (ברכות ל, א) תפלה מעומד עדיף ממסמך גאולה לתפלה (ואע"ג דהכא עובדא הוי שר"א צלי גם כן מעומד כדקאמר קם ר"א -- מכל מקום ר"י לא ידע תחלה אם יוכל להתפלל מעומד בזמן ק"ש שמא יהיו במקום גדודי חיות ולסטים), ור"א סבירא ליה דסמכית גאולה לתפלה עדיף. ולא עוד אלא דקאמר דזמן תפלה לכתחו' נמי לא הוי עד הנ"ה (וקצת משמע לישנא דקאמר לא הוי זמן צלותא ולא מטא זמנא דק"ש, דשל ק"ש לא מטא זמנא כלל ואפילו דיעבד לא הי' יוצא ידי חובה, ודתפלה לאו זימנא לכתחלה).

א"ל מאן דדחיל מחטאוי כו': כמ"ש פחדו בציון חטאים, וכמ"ש שלהי ברכות (ברכות ס, א).

ימם כתיב: ר"ל וע"כ אית למדרש כדדרש להלן ע"ב דלא אתקיימו לא ביומא כו'. אבל לענין הא דאימים ליכא נ"מ אי כתיב מלא או חסר.

דף קעח:

דכליל שמא ושבח' כחדא: עיין מ"ש לעיל פרשת ויצא קנ"ד א' בס"ד.

כמה דאוקמוה ביצ"ט כו': לעיל קנ"ה ב'.

כד"א בכל לבבך ואוקמוה: ר"ל דדרשוה גם כן במתני' פרק הרואה ובספרי - "בשני יצריך כו'".

דכל דרגין בהו כו': ר"ל כמש"ל קנ"ה ב' (ח"א קנה, ב) דבכל לבב היינו חסד וגבורה, וישרים - נצח והוד, ועדה - מלכות. עי"ש.

פתח ר' יוסי ואמר אתה סתר כו': צ"ל פתח ר' יצחק, והוא שהיה עם ר"א בטורי אלין ודחיל לכן דרש בפסוק זה לבטל הפחד ולשמירה. וכלפי שאמר ר"א מאן דדחיל מחטאוי כו' אמר ר' יצחק כאן ואלמלא יצה"ר כו' וכן בסוף הפרשה "א"ר יהודה זכאין כו'" -- מסתברא דגרסינן "א"ר יצחק". ואולי בריש עובדא טעות סופר "ר' יצחק" וצריך להיות "ר' יוסי", דאשכחן ליה דדחיל תדיר כדלקמן פרשת ויחי ר"ל א' ב' (ח"א רל, א) ועיין שמות י"ז ב' (ח"ב יז, ב).

דף קעט.

כמה דאיתמר דכתיב לפתח חטאת כו': לעיל ריש פרשת וישלח ועיין מה שכתבנו שם בס"ד.

ות"ח דהכי הוא: שיצה"ר נכנס באדם מיד כשנולד. ושמיד רוצה להרע לו ח"ו. וכ"מ לשון הברייתא באבות דרבי נתן פרק ט"ז המכוונת כמעט בלשון למאמר הזוהר כאן עי"ש.

ומן כל אתרין בישין: כמ"ש באבות דרבי נתן שם כיון שהוא רואה את הבאר חוזר לאחוריו. וכאן נקט נורא, שיהא המשל באדם גם כן באש (ושם גם כן נקט ע"ג גחלים ונכווה באדם). ומפני שמצאנו זה במשה שאמרו החרטומים לבדקו אם יש בו דעת בגחלים כדאיתא בשמות רבה.

ואוקימנא דכתיב טוב ילד כו': ר"ל גם מזה ראיה שיצה"ר מסית לרע גמור לגוף, מדכתיב אשר לא ידע להזהר, וכדמפרש והולך להלן לא כתיב אלא להזהר כו', ר"ל אפילו להזהר על עצמו שלא יפול לאש וכיוצא בזה הוא כסיל ואדרבא מסיתו לזה.

דהוא מי"ג שנה ואילך כמה דאיתמר: עיין לעיל ע"ח א' ב' בסתרי תורה (ח"א עח, א).

דף קעט:

ואמאי אקרי נער: שהוא גדול מילד.

בגין דאית ליה חדתו דסיהרא דמתחדשא תדיר: ומאירה בו כשמתלבשת בו. וע"כ נקרא נער - בגימטריא ש"ך כידוע ענין נע"ר נער"ה. וז"ש "בגין דחכמה שריא ביה" - ר"ל חכמה זעירא, חכמת שלמה. אך לענ"ד עיקר הגירסא צ"ל ואמאי איקרי ילד, ור"ל כיון ששמו המיוחד לו תמיד הוא נער בכ"מ, וכמ"ש התוס' שנמנה בין ע' שמות שלו (והוא באותיות דרבי עקיבא), לזה תירץ על דאית ליה חדתו דסהרא תמיד, והוא כמו הלבנה שנולדת תמיד מחדש. וז"ש ותידר איהו ילד, ר"ל אע"פ שכבר נקרא נער, חוזר ונקרא

ילד, ואח"כ אומר מסכן כמה דאמרן - ר"ל מטעם זה בעצמו שתלוי בחדתו דסיהרא ולית ליה מגרמיה כלום נקרא מסכן.

ת"ח על דא אקדים כו': אולי בא לדרוש כן בקרא דלא ידע להזהר עוד, שהוא נתינת טעם למה עשהו הקב"ה מלך זקן, ר"ל מיומא דאתייליד, ואומר "אשר לא ידע להזהר עוד", שאלמלי היה יצה"ט בא עמו כאחד ולא היה הוא רשע ערום מטעים דבריו קודם שיבא בעל דין חבירו, לא היו שומעין לדבריו עוד, כי יתרון האור מן החשך (ויהא נמשך כזה מקרא שלאחריו "כי מבית הסורים יצא למלוך" - בית הסורים זה מעי אמו של ולד שהוא כיוצא מבית האסורים (), ומשם יצא מיד למלוך, ואח"כ במלכותו כשהוא כבר מלך נולד רש - ר"ל נולד המסכן ההוא. וז"ש וראיתי את כל החיים המהלכים עם הילד השני - ר"ל הצדיקים הבוחרים בחיים מהלכים עם הילד מסכן וחכם שעומד תחתיו).

וע"ד אמר שלמה וחכמת המסכן כו': שגם פ' ההיא נדרשת בקהלת רבה ובזהר חדש רות ס"ג א' על יצה"ר ויצה"ט, עי"ש.

ובגין דא ב"נ אינון כשלין לעלמא דאתי: ר"ל ז"ש אח"כ בסיום הענין בתהלים שם תמותת רשע רעה, כי יפול ברעת יצה"ר וכמש"ל פרשת ויצא בסתרי תורה קמ"ח א' ב' (ח"א קמח, א) קטלא ליה להההוא שטיא וארמי ליה לגיהנם. אבל צדיקים - רבות רעות צדיק דסביל כו' בגין כו' בההוא יצה"ר. וז"ש קודם למקרא זה קרוב ה' לנשברי לב ודכאי רוח יושיע. שהן השוברים לבם ומדכאים רוחם מיצה"ר וכמ"ש זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה וגו', וכמ"ש בכוונת חצות פירושו עי"ש. ואפשר צ"ל "אינון כסיליין" וכלשון המקרא "וכסיל כו'".

לצדיק לא כתיב: דלכאורה כן היה ראוי לכתוב דלא נטעה לפרש רעות צדיק רעות שהצדיק עושה ח"ו. ומפרש דאה"נ הכוונה כן ולומר דלאו על רעו הבאות לצדיק מבחוצה לו קאי, אלא על רעות רבות שיש לו בתוך גופו מן יצה"ר וכמ"ש כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

וז"ש **בגין דקב"ה אתרעי כו'**: ע"כ מוסיפין לו כח ליצה"ר להלחם עמו תמיד.

וז"ש **ושזי' לי' מכולא כו'**: בין מרעות שבאים לו מאחרים, בין מיצה"ר שבגופו, וכמ"ש אלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.

בביתא דלב' ולא יכילנא לאשתזבא מיניה: שהוצרך לברוח ממנו וגם אח"כ רדף אחריו וכמ"ש ארמי אובד אבי וכמ"ש לו ה' השמר לך פן תדבר וגו' - משמע שלא היה יכול להנצל ממנו אם היה עושה לו רע וכמש"ל קס"ד ב' (ח"א קסד, ב).

ויבא רגז כו' מגו רחימותא כו' עאל במצרים: פי' ירד יעקב למצרים וכ"כ במק"מ. ורמז לדבר רגז בגימטריא ר"י שנה שנשתעבדו במצרים. ועיין לקמן ריש פרשת ויחי רט"ז ב' (ח"א רטז, ב). וחשב כאן ד' צרות נגד ד' קליפות וד' מלכיות. והרביעי קשה מכולן וכוללת כולן.

דף קפ.

עד לא ייתי רעה כו': והיינו מפני הרעה, כלומר כדי שיהא כח לרעה לבא וכמש"ל דהא כל זמנא דזכאה כו'. ועיין רש"י פרק קמא דתענית.

דא יצה"ר: ר"ל שלא ישלוט בצדיק וכמ"ש וללקוט שושנים שהקב"ה מסלקן קודם שיבואו לידי חטא. ועיין ז"ח י"ט א' ב'.

ת"ח יעקב כו': זה חוזר למעלה לדרך הראשון. ואולי הכוונה שנתקצרו ימי יוסף ויעקב בכדי ליתן מקום שישלטו המצריים עליהם. ועיין לעיל קס"ח א' ב' (ח"א קסח, א).

דכל יומוי הוי דחיל: וזהו אביו כמ"ש בפחד אביו יצחק. והוי דחיל היינו שהיה ירא אע"פ שהבטיחו ה' שמא יגרום החטא.

והוי בדחילו: שהיה לו צרות רבות מגור מסביב כדלעיל. וכמ"ש מה נורא המקום אין זה כי אם בית אלהים. אתקשר אתרא באתריה כדלקמן.

בן י"ז שנה: י"ז שנה אלו שהיה יעקב עם יוסף יחד בטובה הן גימטריא טוב, שהוא היסוד. ועיין לקמן ריש פרשת ויחי רט"ז ב' (ח"א רטז, ב) ובלשון רמ"ז שם במק"מ.

ועל דינא אתקיים: כמ"ש על ג' דברים העולם עומד על הדין כו'.

דף קפ.

פריש עליה רחמי: כמ"ש ורוח אלהים מרחפת וכו' ות"י ורוח רעוא מן קדם ה' כו'.

אתנהיג עלמא כו': כמ"ש המנהג עולמו כו' ובריותיו ברחמים. וכמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ.

וה"מ כד בדק ולא אשכח חובא בידי': הלשון משמע דלא אשכח כלל. ושלא כדברי הרמב"ן בשער הגמול דיש"א נמי באין לכפרה. אבל פשטיה דדברי ר"א לקמן קפ"א א' ([[זהר חלק קפא א {{{3}}}|ח"קפא א, {{{3}}}]]) ובגין לאעברא מיניה ההוא זוהמא כו' י"ל כדברי רמב"ן שהוא על עונות קלים. ועמ"ש בס"ד בחי' ברכות בזה.

וחד דהא חמינן כמה צדיקי' דהוו רחימין קמי קב"ה כו': כצ"ל.

דף קפא.

דבעיין לחדתותי בחדתותא דסיהרא: ר"ל לע"ל וכדלקמן קפב א' "ויתקיימון בקיומא שלים ויתחדתון בחדתותא דסיהרא", עי"ש.

דף קפא:

ולית לך יומא כו' וכאבין כמה דאתמר: ר"ל ז"ש אין לך יום שאין קללתו מרובה כו'.

מאד מסטרא דיעקב ואע"ג דאוקמוה: עיין תנחומא סוף פרשת תולדות.

ודא הוא עבדי דא סיהרא רזא דמפתחן דמארי' בידיה. וכד"א ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו כד"א מט"ט דאיהו עבד כו': כצ"ל. וכן מורה כל המאמר דכל הדרשא דפ' זו סובב על מט"ט, וכמש"ל בפרשת חיי שרה במדרש הנעלם שם עי"ש. רק מייתי כאן ראיה על לשון עבדי לפרושי' נמי על סיהרא. מפני שעיקר תח"ה על ידה יהא בגין דאתוסף בה רוח עילאה כדבסמוך ובגין חדתותא דסיהרא כדלקמן קפ"ב א'. אבל דרשא דקרא במט"ט קאי וז"ש לבאר דהא כדין האי עבד כו'.

ומ"ש **דכל גוונין אתחזי ביה:** אי"ל כידוע במט"ט גם כן.

וכל דא לאינון גופיהון דישראל: כצ"ל. ועיין פרקי אליעזר פרק ל"ד הוא בילקוט שמואל א' רמז קל"ד.

ארם נהרים דא אתר דבכת תמן רחל: אולי ר"ל דכתיב קול ברמה נשמע זה הוא ארם. ונהרים אולי יצא לו מהורידי כנחל דמעה וגו'.

דף קפב.

כד"א וארץ רפאים תפיל דזמינא ארעא כו': עיין פר"א סוף פרק ל"ד וירושלמי פרק ה' דברכות.

כאשר שממו וגו': סיומא דקרא דהנה ישכיל הוא.

דהא מיומא דאתחריב בי מקדשא לא קיימו שמיא בנהורא כו': ז"ש פרק הרואה "לא נראה רקיע בטהרתה".

דף קפו.

מעילא לעילא: חכמה.

נפק קול דאשתמע: ז"א. ומשום דאימא נקרא קול דלא אשתמע.

מיא ואשא: שהן ציון וירושלים, יסוד ומלכות, יוסף ויהודה. וזהו ענין המאמר שכיון דנחית יוסף למצרים לא נגלה הארת מיא רחמי היסוד, וירד יהודה - המלכות - מעם אחיו כדמסיים.

דף קפו:

ונטע ליה בכמה זמנין: כצ"ל.

דאיהו אתערותא מסטרא דצפון: עיין לעיל קל"ג סוף ע"א אתערותא דרחימו כו'.

כגוונא כו' בגופא: וזהו חומר, כד"א שוכני בתי חומר.

ומקורא דכולא הוא ברוך: כד"א יהי מקורך ברוך ועי'.

דף קפז.

ורזא חדא איהו ואוקימנא: לעיל קמ"א ב'.

גם בן דיוקים כו' לא שבק ואח אין לו לאייתאה ליה: כצ"ל.

דף קפז:

כגון ר' יוחנן: נרשם בד"א שהוא ממדרש רות והוא שם ס"ט ג' עי"ש.

אתא ההוא ב"נ ואשתלים הכא: בבן הנולד מהיבום בא ומתגלגל בכדי להשתלם כדקחזי כשימות עתה שנית ההוא זכאה המגולגל וישתלם כראוי.

דף קפח.

רשעים קבורים ובאו כו': שאף הרשעים חוזרים ובאים להתתקן דלא בעי לשיצאה כו'. ואיפשר ר"ל לדרוש סיפיה דקרא וישתכחו בעיר אשר כן עשו, ולדרשיה כמו וישתבחו עי' מנ"ש שם.

ואתעברת מיד: עיין ב"ר.

וכלא הוי מיניה: ר"ל כמ"ש "ממני - יצתה ב"ק ואמרה ממני יצאו כו'".

דף קפט.

דא יוסף: שהורד מצרימה ולא זרח והאיר למלכות כדלעיל קפ"ו א' (ח"א קפו, א) וירד יהודה כו'. ובכללו שאר אחיו כי יהודה גבר באחיו ויודוך אחיך להקרא על שמו יהודים כמו על שם כנסת ישראל המלכות.

אפי' מה דהוי בידי' והוי תבע כו' בעינוי הוי חמי כו': עי' בבראשית רבה.

צדיקיא אחרנין מתברכין כו': כמ"ש שכל העולם כולו ניזון בשביל חנינא כו' וחנינא די לו כו'.

דף קפט:

כדין איהו בסטרא דגבורה כו': מפני שיצה"ר נמשך משמאלא סטרא דגבורה. לכן מבאר שכשמתגבר ונוצחו כדין איהו האדם בסטרא דגבורה קדישא.

דאיקרי צדיק וגבור: איפשר צ"ל "וגבר ונטר כו'". ולגירסה "וגבור" אולי י"ל ממ"ש ותשב באיתן כו'. או ממ"ש לפני אפרים ומנשה כו' עוררה גבורתך.

דאיהו דרגא אחר הדברים: שדברים נק' מלכות - עיין לקמן קצ"ב סוף ע"ב (ח"א קצב, ב) קול דברים כו'. ומשם ואילך אחורי' מתחיל המקטרג בסטרי'.

ונלאה דא כנס"י: בגימטריא פ"ו כמנין אלהים. וע"י הגשמים שיורדים מגבורה מתכוננת שבנינה מן ה' גבורות.

בארעא אחרא דאיהי צחיא כו': כמ"ש (תהלים, סג) צמאה לך כו' בארץ ציה ועיף כו'. **ובגין כך כתיב ויהי יוסף כו' ובתריה כתיב ותשא אשת כו'**: שמפני שנפרד יוסף מיהודה והוי פרישו בין ישראל כו'. מיד ותשא וכו' נוקבא דסט"א חשבה להתחבר ליוסף ושמו את יוסף בבור שלה, בית הסהר. ועיין לקמן ק"צ ריש ע"ב (ח"א קצ, ב) "ולא שמע כו' לנסבא שלטנא כו'".

דף קצ.

מאן דאזל לימינא ארכא כו': עיין שבת ומפני שר"ח שרשו ביסוד, לכן היה עוסק בזה להמשיך לי' עד דיעסוק לשמה. וכן אמרו בריש פרק הפועלים דעבד לתורה שלא תשתכח מישראל - חיבור זו"ן - תורה עם כנסת ישראל, ולא תשתכח רק תהיה בזכרון על ידי ספר הזכרון - היסוד. ולכן היה רבי חייא עוסק בכיתנא - פשתן הוא המלכות, וע"י הוי עבד לתורה שלא תשתכח. ובמקום אחר כ' בס"ד שלכן אמר ר"ח במכות ה' ספר תורה שתפרו בפשתן כשר, אף שהוא שלא כדין ושלקה פשתנו עבור זה, אך הוא בעצמו נתכוין בשעתו לכך, ובחטא הדור נפל יאניבא בכיתני' - הוא התולע הטמא. וא"ל רבי שחוט עופא ומורח דמא כו' - שמורח דם ישראל שהיו מוסרין עצמן לשחיטה עבור התורה ומכח זכות זה ברח לו התולע מן הפשתן - כנסת ישראל.

הרהורין בישין יעסוק באורייתא כו': עיין באבן העזר סי' כ"ה ובהגר"א שם.

יהא משוך לי' לגבי אורייתא כו': כמ"ש אם פגע כו' משכהו לבית המדרש כו'.

דף קצ:

לנסבא שלטנו כו' למיהב לה רבו כו': וידרש לפי זה "ותתפשהו בבגדו" על עולמות בי"ע - לבושין, ששם אחיזתה. אבל למעלה - לא יגורך רע. והכל ע"פ מעשה יוסף וצדיקי למטה בעולם הזה.

בהאי עלמא ואסתאב עמה בעלמא כו': וכמ"ש בריש סוטה קשורה בו כו'.

דאסטי אורחי' מן אורייתא כו' דל"ל מהימנותא כו': נראה שר"ל מלעיד ע"ד חכמים שאמרו בנטין.

זמינין צדיקיא למחמי כו': שלהי סוכה עי"ש.

דף קצא.

הישאג אריה: הוא בהפטרה דפרשת וישב ואיפשר מכוין לדרוש וטרף אין לו, ובלתי אם לכד, כשנלכד האדם ברשת היצה"ר ואז נטרף ממנו דיוקנא קדישא, ואתחלף ואתערב לו (וידרש טרף מלשון ערבוב כמו טורף יין ושמן). כי אז יוכל לשאוג וליתן קולו על האדם.

וה"מ כד כו' ונשמתא כו': היינו כדרשב"א סוף פרק שואל (בבא מציעא קנ) כ"ז שאדם חי כו' מת בטלה אימתו. ור"א כאן אמר צדיקי' אפילו לאחר מיתה לא משתנין. ומ"מ איפשר מודה דצריך שמירה (ולמיחשב משמרו עוסק במצוה להפטר מק"ש וש"ד - עיין ריש פרק ג' דברכות) דלא סמכינן אניסא.

ואתחלף ליה האי דיוקנא דב"נ: ר"ל כמ"ש שם שאין חיה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה.

ובגין כך שלח מלאכי' ההוא דכל דיוקנין כו': ר"ל המלכות נקראת מלאך כדלעיל פרשת וירא קי"ג א' (ח"א קיג, א). וז"ש ההוא דכל דיוקנין מתחקקין כו' דנקרא צרורא דחיי עי"ש ובכ"מ אחרים. והוא הפורפירא מלא גויות כו'. וענין הפתיחה בקרא ד"הישאג אריה כו'" - אולי דרש ליה "וטרף אין לו" שע"כ יש לו להאדם איזו טריפה בנפשו כמ"ש טורף נפשו באפו. וכן "בלתי אם לכד" - אם לא נלכד האדם כבר במצודת היצר, לא היה האריה והכפיר שואגים עליו.

בפת ?? כו' ואתקיים בדיוקני' כו': עיין סוף פרשת משפטים קכ"ה (ח"ב קכה, א).

בשעתא דאפתח עיניך כו': עיין שלח לך קע"ה ב' (ח"ג קעה, ב).

דף קצא:

מאן דאחיד בשמיא וארעא וכל עלמא: ראיתי כתוב פי' באספקלריא המאירה כמ"ש כי כל בשמים ובארץ ותיב"ע דאחיד בשמיא וארעא. וי"ל עוד שנתכוונו למ"ש מי עלה שמים וירד מי הקים כל אפסי ארץ שדרשוהו על אליהו בפסיקתא דחנוכה ובזוהר ויקהל קצ"ז א' ב' (ח"ב קצז, א).

דיעבד תרין נמוסין: איפשר נתכוונו למ"ש הפשטנים שהן עוד ב' דברים שנמסר לאליהו למשוח את חזאל ואת יהוא (ויחלוק לפי זה על מ"ש בסע"ר שיונה משח את יהוא) וכ"מ שמפרש באמה"מ. אבל יותר נראה שר"ל מדת המלכות שכוללת בה תרין נמוסין - חסד וגבורה, וזהו פי שנים ברוחו של אליהו שהוא מלאך הרחמים וגם עושה דין - קנא קנאתי כו' (או ירמוז גם כן לב' נשמות נדב ואביהוא כמ"ש ז"ל שהן נצח והוד שהן גם כן חסד וגבורה ועבדין תרין נמוסין).

דף קצב.

האי מאן דאסתכל במה דאוליף כו': עיין בכריתות (כריתות ו, א) חזי לפומיה דרבי וכמ"ש והיו עיניך רואות את מורך.

ג' שריגים כו' בדיוקנא דאבוי: שהוא ג' שריגים - ענף עץ עבות - ג' אבהן דכלילין ביעקב. וכדין אתנהיר רוחיה להדבק במלכות.

אמר יוסף הא ודאי בשורה: לקמן רל"ח (ח"א רלח, א). ועיין חלק ג' קפ"ט א'.
מה כתיב ובסל העליון מכל מאכל פרעה: ישראל שנאמר בהן ונתתיך עליון, שהן בסל - שהוא המלכות שנקרא 'טנא' ו'סל'. והנה בה מכל מאכל פרעה - שנתונין למאכל לפרעה וחיילותיו.
ומפזרי לון לארבע כו': זהו והעוף - שמעופף על פני רקיע למרחוק.

דף קצב:
ר"י פתח לב כו': ענין הפתיחה לכאן לסיים מ"ש לעיל תרין דרגין כמש"ו בגין דאית מסטרא אחרא לב כו'.
לב טהור: בגימטריא רנ"ב אברי הנוקבא.
ורוח נכון: בגימטריא שמו, רצון.
הוא וב"ד נתן קולו כו' בגין לנטרא כו': איפשר ענין המאמר לכאן כמו שנתבאר לעיל קפ"ט ב' דבעי בר נש למהוי גיבר כאריא כו'. ואמרו יצרו של אדם מתגבר כו' ומתחדש כו' ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יוכל לו. וז"ש כאן: נתן קולו לפני חילו כי עצום עושה דברו כמש"ל שם גבורי כח עושי דבריו כדין איהו בסטרא גבורה כו'.

דף קצג.
דאיהו שאט כו': כמ"ש משוט וגו'.
ושאט לעילא כו' וקטריג והא אתמר: ר"ל ז"ש עולה ומקטרג יורד וכו'. ובעיקר הא דקץ עיין לעיל ריש פרשת נח (ח"א סב, ב) וש"ן.
דא איהו אבן נגף כו': עיין לעיל קנ"א ב' בסתרי תורה.
מאי אפל וצלמות כו' זוהמא דדהבא כו': עיין לעיל קנ"ג א' והכא מזדווגי דו"נ כחדא כו'. וז"ש כאן אפל וצלמות וכמ"ש הרמ"ז במק"מ עי"ש.

דף קצג:
אתר דלית בי' זכירה: קץ דחשך - חשך אותיות שכח. וז"ש אתר דהוי ביה נשיו כו' .
חלמא דזכירה איהו: נ"ל בס"ד חלמא דזכירה הוא ביסוד, מקום הזכרון, עיין לעיל קנ"ב ב' (ח"א קנב, ב). וז"ש כאן שחשב יוסף חלמא דזכירה איהו וכמש"ל קצ"א ב' (ח"א קצא, ב) אינון חלמין עלי' דיוסף הוו כו'. שהוא היסוד. ושם קצ"ב א' (ח"א קצב, א): עד הכא אתבשר יוסף בחלמא כו'. וכן יש לכוין מ"ש להלן יום יום אלו שנתים ימים, כלומר ב' ימים התחתונים מימי בראשית, כלומר יסוד ומלכות. וז"ש והנה עומד על היאור דא יוסף כו'. וז"ש שנתים כו' דתב דרגא לדרגא דאית ביה זכירה, היינו עד ששב מסטרא דאית ביה נשיו - עלמא דפירודא שאחר המלכות, ותב ב' דרגין - מלכות ויסוד - שהן

שנתים, והגיע ליסוד דאית ביה זכירה ודרגיה ביוסף (ואולי ז"ש וישכחהו דדרגא דנשיו קם קמיה ושכח ממנו דרגין קדישין - ה"ו דשמא קדישא. ואח"כ תב לדרגיה ב' אותיות אלו, שהיסוד נרמז במשך הוא"ו ובו כלל הו"ק מתכנשין אל מקום אחד, ע"ל י"ח א' (ח"א יח, א)).

נהורין כו' לכל סטרין: הן ו' קצוות וז"ש וכלא איהו חד.

ואיש תרומות כו': לפי' הראשונים פי' ואיש תרומות כפשטיה, שתורם ומפריד אלוף. גם דברי הזהר שמיני שהביא במקדש מלך יש לפרש כן עי"ש.

דף קצד.

דכתיב בו כי טוב ואילין בישין אינון. לתתא מיניי' ז' השבלים אינון מסטרא דדכיו כו': כצ"ל. ולר"י ז' הפרות הן בבריאה והשבלים ביצירה. וז"ש "דלתתא מינייהו ז' שבלים".

והא תנינן דהא כמה כו': לעיל קמ"ט (ח"א קמט, א). עי"ש. ולקמן רל"ח א' (ח"א רלח, א) עי"ש.

כד"א לפעמו: בשמשון כתיב "ותחל רוח ה' לפעמו", ורוצה לפרש אף כאן הני "ותפעם רוחו" דהוא על אתערותא דרוחא שנתוסף עליו בעת החלום שהוא דדרגיה דא' משתין בנבואה שאף בסטרא דיליה דחזא באינון דרגין דלתתא על כל פנים תוספת רוחא הוי ביה. וזה היה פעם ראשונה ע"כ לא הוי מתיישבא עמיה ואזיל ואתער. ובנבוכדנצר אמר דאתערותי' הוי על חד תרין ממה שהי' בו רוח כבר נתוסף עליו על חד תרין בעת גלוי החלום. שחלומו היה גדול משל פרעה שהיה כמין נבואה עד סוף הימים. ועוד דנ"נ היה מחכמה ובינה דקליפה, ואולי הן הן תרין רוחין דכאן. ופרעה בכתר דקליפה ולא הוי כי אם חד רוחא. וז"ש "כפעם בפעם", פעם בהאי ופעם בהאי, דתרי רוחין הוא דאתערו עליה דנ"נ וז"ש חלם נ"נ חלומות שנים. וא"צ למ"ש בבראשית רבה חלום הצלם והאילן, דההוא דאילן כתוב אח"כ בפרק בפני עצמו. וז"ש חלמך וחזוי רישך על משכבך דנה הוא.

דף קצד.

עבדין שלמא לעילא כו': כמ"ש סוף פרק היה קורא ופרק חלק שעושין שלום בפמליא של מעלה ופמליא של מטה.

באינון דדחלין ליה ועבדי רעותיה: זהו רוצה ויראיו. רוצה - שאמר ונעשה רצונו. ויריאיו דדחלין ליה. והכל אחד כמ"ש אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים בלבד.

למיחלים לחסדו מאן אינון כו': אולי נקט האי קרא דעין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, משום דרוצה לדרוש ד"למיחלים לחסדו" הוא פירושא ד"את יריאיו", ועיין לקמן ר"ז ב' (ח"א רז, ב) ובמק"מ ענין החוט. ועיין לעיל פרשת נח ס"ט ב' בליקוטי הגר"א פי' חוטא דימינא דהתם. ובלקוטי הנ"ל פרשת ויקרא. וז"ש מאן אינון, ר"ל מאן אינון יראיו, אלו המיחלים לחסדו. ואף כאן דכתיב את יראיו את המיחלים לחסדו, נמי הוי המיחלים פירושא דיראיו.

ואשתתפו בהדי שכינתא: ז"ש בלילה שירה עמי. וז"ש דעאלין כלה בבעלה. ועיין לעיל ה' ע"א (ח"א ה, א).

ואתרעי ליה לאתפייסא בהדיה: אולי הפיוס הזה הוא התמשכות חוט של חסד ביום.

כגוונא דא יוסף כו': כמו הצדיקים דמשתתפי בהדי שכינתא ומזווגין צדיק וצדיק. הקב"ה מרצם לאתפייסא בהדי'. כן יוסף שהוא צדיק ואשתתף בהדי שכינתא על ידי דנטר לברית וכמש"ל קצ"ו ב' ובעא לאתאחדא באשה יראת ה', ע"כ כתיב ויריצהו וכדדרש להלן קצ"ה א' וירצהו חסר וא"ו ומאן איהו דא קב"ה. אף כאן פירושו שהקב"ה ריצהו בפיוסין. ומ"מ אזיל ומפרש הזוהר פשטיה דקרא על שלוחי פרעה שפייסוהו במלין דחדוה כו'. אלא שאח"כ מפרש ואזיל ויקרא את יוסף קב"ה כו'.

דהא תנן אלמלא חביבו כו': פרק אר"ע (שבת פט, ב) ואולי ברישיה דהאי קרא דכתיב (תהלים, קה) לאסור שריו בנפשו וזקניו יחכם, דרש ליה הכי דשריו היינו יעקב, ואסרו הקב"ה על ידי יוסף (דקאי ביה קרא שם). וזקניו של הקב"ה יחכם על ידי יוסף. עוד י"ל מקרא דשלח מלך ויתירהו מ"ע ויפתחהו דמסיים להלן קצ"ה א' דרש לה שע"י זה ששלח הקב"ה מלך דא יוסף התיר ופתח ליעקב משלשלאות שהי' ראוי לירד בהם.

דף קצה.

ואחית ליה ליוסף בקדמיתא כו': ז"ש שם שלח לפניהם איש.

דבזכותיה אתקיים ברית בהדי': י"ל דבזכותיה דיעקב קאמר אתקיי' ברית בהדיה דיוסף וכמ"ש שראה דיוקנו של אביו. אבל עיקר נראה בזכות יוסף אתקיים ברית בהדי' דיעקב עם השכינה שירדה עמו.

חסר וא"ו: קרי ביה בצירי תחת הצד"י. וקאי על מאן דקרא ליה דדריש לעיל ויקרא אל יוסף דא קב"ה. מי' ממאי דמסיים להלן כד"א יעתר אל אלוה וירצהו, משמע דר"ל כאן קרי ביה וירצהו בפתח הוא"ו וחיריק היו"ד.

בגין לאקדמא כו' ולמפתח בשלום: דאיהו דרגיה דיוסף. ועיין לעיל קע"א ב' וע"ל סוף ע"ב וצדיקי' כד פתחי' כו'.

וע"ד קב"ה לא גלי שמי' קדישא בר לישראל כו': ר"ל ז"ש לקמי' דקרא רם על כל גוים ה' על השמים כבודו, ששם ה' לא נודע להם דלא אתגלי בעלמא רק פליג להו לממנן. ונמשך הא ד"מי כה' אלהינו המגביהי וגו'" לקרא קמא. לומר מה שאומרים הגוים רם הוא על השמים כבודו ולא אתגלי בארעא, זהו כשהוא מגביהי לשבת בשעתא דלא אשתכחו זכאין ואסתלק לעילא כו'. ואז הם אומרים איה אלהינו. אבל בשעתא דאשתכחו המשפילי לראות בשמים ובארץ.

ת"ח אפילו ברייין וקסטורין דעבד כו' לא יכלין למללא כל מלין דעלמא כו': י"ל קסטורין הן ממונין שתחת השמש, והוא כמו גסטרא של פעור בסוף פרק קמא דסוטה. אפילו כל בריות אלו וממונין אלו לא יוכל איש לדבר ולא תמלא כו'. ואם כן על אחת כמה וכמה לאשלמא כלא ולאדבקא כלא שהוא שלמות ההשגה בעליוני' למעלה משמש. ופי' מקדש מלך אין נראה. גם אם יהי' פירוש קסטורין כאן מכשולות כההוא דלהלן - נמי אתי שפיר לפרש כמ"ש.

דף קצה:

בכל עובדא כו' הן לטב כו': הן הכ"ח עתים הכתובין שם בתחלה. וז"ש להלן "ואינון ידעין לאתדבקא בעת שלום", שהוא סיום כל העתים ובו נכללין כולם על ידי כללות שלום בעת חיבור צדיק וצדק. והיינו דמפרש ואזיל אינון משכין כו' כל לאנהרא בעתו כו'.

וז"ש **בחילא דצדקה דעבדין כו'**: שע"י הוא חיבור צדיק בצדק - צדיק חונן ונותן. וכן יוסף פתח בשלום לאנהרא שלום בעת. וז"ש "האלהים יענה את שלום" - וכלשון "אענה את השמים גו'", כלומר דרגא דמלכות יענה את השלום שיושפע לתוכה, וכדכתיב "והארץ תענה וגו'".

דף קצו.

אחרי הוית בההיא שעתא דחלמי' כו': בתנחומא פר' זו מפורש דזהו מה שהחליף לו פרעה לשון החלום ע"ש כל השינויים.

דא גבריאל: מצאתי כתוב שגימטריא גבריאל - רזא גלי עם הכולל .

המחשבה דלא חשב נקרא נבון וחכם. הלב שלא הרהר כו': כ"ה לשון המאמר גם בתנחומא סוף פרשת בראשית עי"ש. אבל בבראשית רבה כאן ובויקרא רבה פרשה כ"ג עירב מחשבה ולב יחד וגרס "תקרא חכמה שנא' ויקראו לפניו אברך".

דף קצו:

בגין יוסף דאיהו צדיק כו' כדכתיב ויוציאם בכסף ויזהב ואין בשבטיו כושל: אולי ר"ל בזכותיה שלא היה בשבטיו כושל שלא נכשל יוסף ולא נחסר ממנין השבטים, דרגיה דצדיק (וכמש"ש בתנחומא עתידין אחיך לכתוב באבני אפוד תרצה שתהא חסר מכללן). ע"כ זכה יוסף ללקט כל הכסף וגרם עותרי' דכספא ודהבא לנטלא ישראל. וכמפרש והולך להלן וכל עותרא בי' קיימא כו'.

אלין חיין דעלמא דאתי: ומפרש חיים על אימא, אלהים חיים. ומ"ש אח"כ "בגין דאיהי אתקשרת בחיים" - לאו על חיי הבלך שהוא המלכות קאי אלא אסיפיה דקרא "אשר תחת השמש" קאי, וקאמר דשמש איהי אתקשר בחיים וחיין שריין ביה. אבל עלמא דא דחיי הבלך לא שריין ביה חיים דלא מטון נהורין דשמשא תמן מדחריב בהמ"ק (אבל בזמן שבית המקדש קיים שמשא כניש כל נהורין לסיהרא כדלעיל ריש פרשת ויצא קמ"ז א').

כד"א הצדיק אבד כו': ע"ל.

כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך וגו' תחת השמש דא הוא שמשא בסיהרא: כצ"ל. וי"ל דברישיה (קהלת ט, ט) "ראה חיים וגו' כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת השמש" -- היינו סיהרא בשמשא.

ודא הוא חולקא כו': ע"י שמיחד שמשא וסיהרא.

קשירו דאתקשר שמשא בסיהרא: בצדיק מתחברין זו"ן. ודרש ליה מאברך - משמעות הלשון ממאי דמסיי' "וכלא כרעין כו' ". ועין לקמן קצ"ח סוף ע"א (ח"א קצח, א) "ובג"ד כולא סגדין כו'" דמפרש אברך לשון ברכיים כדדרש ר"י בן דורמסקי' בספרי ריש פרשת דברים. והיינו דכריעה דו' לגבי ה', וה' לגבי ו', כולהו מתקשרין באתר דא. ואולי ב' דרשות הן, ודרשא קמייתא דקשירו דשמשא בסיהרא ס"ל אב בחכמה ורק בשנים, והיינו אב בז"א ורך במלכות.

דף קצז.

וההוא דרגא איהו יוצר רוח אדם כו': דמפרש יוצר לשון ציור כמו יוצר חרש שמצייר הכלי מן החומר המוכן לו כבר. ואם היינו מפרשים לשון בריאה יהיה איפשר לומר דקאי אדלעיל - "ויוסד ארץ", ויוצר רוח אדם בקרבו בהאי ארץ, ויהיה לפי זה האי יוצר על אימא. אלא דאם כן "בקרבה" מיבעיא ליה.

דף קצז:

אלא וירא יעקב דחמא לכל דיירי ארעא כו': כדמפרש והולך לקמן קצ"ח א'. ובא להוציא בלשון מנא הוי ידע מדברי הבראשית רבה דדרש סבר שהבין שיוסף שם. ואיפשר היה לפרש פשט הלשון דכאן דר"ל דמזה דכל דיירי ארעא אתו למזבן עבורא במצרים, ראה והבין שיש שבר יוסף במצרים, כי יוסף ראוי להיות משביר.

רי"א ת"ח דוד מלכא כו': אולי ענינה למאמר דלהלן "מאבהן דכראן בימא רבא כו'". אבל יותר נראה שמקום הא דר' יצחק לעיל ע"א בראשו דקאמר שם "תא חזי מלכותא כו' עד דאתחבר באבהן כו'". וכוונת המאמר שם דהוא רתיכא תתאה - חגת"ם (ועלאה היינו חו"ב וחו"ג), ויוסף רכב בה. או מקומו לקמן קצ"ח במאמר "ויוסף הוא השליט" דקאמר שם "דהא דוד מלכא אית ליה לאתדבקא כו'".

ועם כל דא יעקב הוי ליה תברא כו': נראה עיקר דצ"ל חזי ליה תברא כו' . כלומר אע"פ שרוח הקדש נסתלקה ממנו חזי ליה תברא שיהי' לו בירידה זו למצרים. ונראה מלשון המאמר שהוא סיום התחלת מאמר לעיל ריש עמוד א' "מנא הוה ידע כו' ומייתין עבורא", וצ"ל אח"כ הא ד"תא חזי יוסף ברית שלום כו'". ומשום שרוצה לדרוש שיעקב ראה תברא במצרים, הקדים לבאר שבאמת יוסף עצמו ברית שלום ומלך ושליט הוי אלא דיעקב לא ידע זה כדקאמר לעיל. וע"כ חזי ליה תברא, כי זה היה יודע מכבר שגזרת "ידוע תדע" יש לו לקיים וכדמפרש והולך לקמן קצ"ח א' "וע"ד חמא ההוא תברא כו'" - ר"ל אע"פ שנסתלקה ממנו רוה"ק, ידע זה. ומאמר דר"י ור' חזקיה הוגה כאן לענין ברית שלום ועיקרו בפרשת וארא. וכן דר' יצחק כבר כ' שאין מקומו כאן.

דלא תחמון גופייכו אלא כרעבין: עיין לקמן ויגש ר"ח א' (ח"א רח, א) ולגבי ס"א בזמנא כו' רעב איהו כו'.

דף קצח.

זבחי תרועה דכתיב זבחי אלהים רוח נשברה כו': לפי זה פי' "זבחי תרועה" כמו ויריעו כל בני אלהים, דאיתרעו ואיתברו סטרי דדינא. או יהיה פירושו כמו רוח נשברה, וכלומר אע"פ שירום ראשי אזבחה באהלו זבחי תרועה, רוח נשברה ונמוכה. ועל ידי זה ממילא ישברו כחות הדינין.

דהא בגין אורייתא ירום רישי' כו': וז"ש אשירה ואזמרה כמ"ש זמירות היו לי חוקיך.

ועתה ירום כו' באבהן כו' וכדין יתרומם ויסתלק לעילא כו': עיין לעיל קפ"א ב' (ח"א קפא, ב).

דא שמשא כו': ר"ל על ידי דאיתחבר יוסף בשמשא, והוא המשביר על ידי דאתחבר בסיהרא ומשפיע לה לאיתזן כולא. וז"ש לעיל קצ"ו ב' (ח"א קצו, ב) "קשירו דאתקשר כו'". ועיין מה שכתבנו שם בסייעתא דשמיא.
תלת אינון דדחלין כו' אוקמוה: בפ' ע"פ.

דף קצט.

ות"ח ד' מלכין הוו כו': איכה רבה פ"ד אות למ"ד עי"ש.
דהא אורייתא כו' וכל נתיבותיה שלום: ואז הן אחוזין בדרגין דשלום - דא יוסף דכתיב ביה "ויכר יוסף את אחיו", ואין מתיירא מיומי רע דשלטי יומא דדינא, סטרא דשמעון ולוי כדלעיל.
ויוסף דהוי ידע כו' והא איהו ידע אורייתא כו': ר"ל לאפוקי מדברי הבראשית רבה פרשה ע"ט (ב"ר עט, ה) דקאמר "אבל יוסף שכח". ועוד אף לדברי הבראשית רבה לא שכח מצותי' של תורה ח"ו.
דתיאובתיה הוי לגבי': וכדלקמן ר"ב ב' (ח"א רב, ב) תאוה באה דא בנימן כו' והוי דמי דיוקניה לדיוקנא דרחל כו'.
דהא שמשא באשגחותי' כו' אתנהיר: כמש"ל קל"ו א' (ח"א קלו, א) דכד אתחזי בהדה כדין כו' ואתנהיר וזרח כו', היינו דמייתי דר"י דאז ראה דאשגחותיה דקב"ה בה תדיר, והיינו ראיה דיוסף לבנימין, וכמ"ש "וראיתיה לזכור ברית עולם".

דף קצט:

וקרי בי' שלום: כדכתיב "והיה מעשה הצדקה שלום", והוא המחבר אורייתא וצדקה, זו"ן. ועיין לקמן ר' ע"ב "בגין דצדקה דא הוא שלום כו'".

דף ר:

לקביל ג' יומין דשכם כו' ולבתר דעברו כו' קטילו לון כו': וע"כ יוסף רזא דברית גלגל עליהם ג' ימים במשמר לנקותם מעון זה גם כן.
דכד עלמא כולהו איתּ בהו שלם: וזהו "שלמים וכן רבים" (נחום א, יב), כשהרבים שלום ביניהם אזי "ועבר" - עבר דינא מעליי' כדמפ"ו. וקאי האי "ועבר" על "שלמים" ועל "נגוזו" דמפרש לה אצדקה.
דגזזי ממוני' בצדקה: פרק קמא דגיטין עי"ש.

דף רא.

מאי ועבר ההוא זוהמא כו': ולפי זה כולו נמשך לסיפיה "ועיניתיך לא אענך עוד" בזכות זה. או י"ל אריש"ה ד"וכן רבים" יפשון ויסגון ביה בזמן שנגוזו ועבר. דמלו ופרעו.

אינון שלמים דקיימי בהדי דברית: וכן רבים היינו שהיו רבים דהן עשרה (וכמ"ד נדר שהודר ברבים בעשרה), שהיו אחי יוסף עשרה עם שמעון, ואח"כ נגוזו ושבקו ליוסף ושמעון ולא נשארו י', ויליף מינה כדמפ"ו כד מתכנשי י' בבהכ"נ (דמהא דבני יעקב ילפי' לדבר שבקדושה בעשרה דילפי' "בתוך בני ישראל" מ"בתוך הבאים") ואשתמיט חד מיניי'. ומ"ש באחי יוסף "כדין דינא שרי' ביניי'" - כצ"ל. עיין לקמן ר"ג א' (ח"א רג, א) "בגין דההוא שעתא קיימא עליי' כו'", והיה זה גם כן בהליכתם פעם א' בלא שמעון.
כד"א מי יעלה בהר ה': וכתיב "בהר השם יראה" - קרי ביה יראה ודחילו.

דף רא:

ידלנה דא יוסף: שהוא דולה מים הבאים מבארות עמוקים ומשקה את הגן.
והא אוקמוה בשעתא דאתקרב לגבי דיוסף כו': עיין בבראשית רבה ריש פרשת ויגש.
קוסטפא דגורדנא: עיקר הפירוש ענפי קוצים נפלו על הנחש והרגוהו.
ובעי גבי דחברי': היינו מבקש ומוסר דין על חברו לשמים שאמרו שמזכירין עונותיו ומארי דדיני' ידיעא איהו לגבייי' עד דאשכחון אתרא לנקמא מיניה. לכן הביא זה להך עובדא דהאי יודאי דמחיל לכל מאן דמצער ליה, שהוא היפוך ממנו. וז"ש מעקש דרכיו - שמעקם דרכיו להפוך על אחרים דין והוא עצמו חייב.

דף רב.

דחובוי דב"נ מתברין לבי': כמ"ש כשל בעוני כחי וכמ"ש באיכה רבה. ועיין לעיל קנ"ב ב', קע"ד ב' - על הפסוק התרפית ביום צרה צר כחכה.
עד דאתפרע כו' באתר דאצטריך: רוצה לומר בעשרה הרוגי מלכות וכדאיתא בזהר חדש איכה ובריש מדרש משלי.
אלא באתר סתים ואוקמוה: ז"ש אין הברכה שולטת אלא בדבר הסמוי מן העין.

דף רב:

דא הוא דתנן דל"ל לב"נ לאסתכלא כו' תנינן מאן דבעי כו': ריש פרק ה' דברכות עי"ש.
ודא הוא תאוה באה: תאוה היא המלכות, תאוה בגימטריא בי"ת, והיא מתאוה לתפלתן של צדיקים - עיין לקמן רמ"ה ב' (ח"א רמה, ב).
ועץ חיים תאוה באה דא בנימין כו' דלא כו': עיין לעיל קס"ב א' והבן.
דהא מזמנא דתבע לי' ליוסף כו' אלא זמנא זעיר: עיין לעיל קס"ב א' (ח"א קסב, א) וזרעו מבקש לחם כו' וזמינא איהי לגבי' כו'.
גיא חזיון דא שכינתא: בגימטריא א"ל אדנ"י עם הכולל - צ"ו.

דף רג.

ואשתלחו מן דינא דלא שליט עליי' ההוא זימנא: עיין לעיל ר"ב ב' "עד דאשתכח שעתא כו'", ור"ל הא דאצטריך לכתוב חמוריהן לומר דאף בממונם לא שלט דינא, ואף דחמוריהם היו ראויין לשרות עליהן סטרא דדינא ולהתעורר עליהן דם שכם הנקראים 'חמורים' לפי דעת הזוהר לעיל ר' ב' שנפקד עליהם ג' ימים לישב במשמר עבור שכם עי"ש. ועיין בחי' שנרמז כאן השם למפרע לרמז שהיה מדת הדין מתוחה עליהן. ועיקר הכוונה רומז דלאחר זמן נפקד עליהם החטא מכירת יוסף בעשרה הרוגי מלכות כו' וכמ"ש המק"מ בשם הרח"ו והגר"א בפירוש היכלות.

ובגין כך מה לך איפה כו': בגימטריא א"ל אדנ"י כמ"ש בכוונת עשירית האיפה והוא בעשייה. וזהו כל חיילין וכל רתיכין אחרנין דקאמר. והוא בגימטריא גיא חזיון עם הכולל.

מהו כלך לאכללא כו': בגימטריא ע' שהן כלל ז' מדות שעליה.

מטרא אתי מסטרא דיצחק: ז"ש גבורות גשמים שיורדין בגבורה. וז"ש פרק קמא דכתובות ה' דברים במטר - מקשה מרוה כו'. והן ה' גבורות ממותקות.

דף רד.

אי ס"ד דאינון יומי דסיבו: כמו שדרשו בקהלת רבה ופ' שואל.

כדכתיב וחכיתי לה' המסתיר כו': איפשר קרא דלקמיה "צור תעודה חתום תורה בלמודי" (ישעיהו ח, טז) דרש לצור ולחתום מבועו בלמודיו הן נצח והוד. וז"ש בסוף המאמר "יפתח ה' לך אוצרו הטוב" שהוא יסוד דקדושה, נגד מ"ש עליו תחלה חתום בימי הרעה, דהיינו ימי הרעב. אבל בימי השבע כתיב יפתח לך את אוצרו שאז זמן פתחו מבועא. וכמדומה שבא לרמוז שבלשון שנת השבע נדרש השין בימין לשון שבעה והוא אוצרו הטוב הכולל שבעה ודורש בו גם כן שבעה ושבעה מוצקות.

דף רד:

אר"ח ב"נ דין חד כו' א"ל ר' יוסי כו': לטעמייהו בעובדא דפרשת בשלח מ"ט ב' (ח"ב מט, ב), עי"ש.

תליתאה לא למרדף אבתריה: י"ל א"צ למרדף לבדוק אבתריה כי אזלינן בתר רובא הואיל ויש בו שנים חזקה גם השלישי יש בו. ועוד יש לומר שהכוונה שאין נאה לנו לרדוף לבדוק אחר השלישי לדורון כי אין אנו צריכין לקבל דרונות ממנו.

הא חד מאינון תרי כו': עיין מק"מ. ולי נראה שצ"ל "הא בר מאינון תרי דאתחזיין למהוי בי' לית בי'", ור"ל הרי לבד מהשנים הנראין בו, ור"ל השלישי לדורון שאמרנו שיהיה בו

ע"פ חזקה הנה נראה שאין בו כדמפרש ואזיל דהא לא אתקין כו'. ואיפשר צ"ל "דאיתחזי למהוי ביה" וקאי על השלישי.

דף רה.

כי אתה כו' אוקמוה: פרק אמר רבי עקיבא (שבת פט, ב) על יצחק, עי"ש.

דף רה:

כאורייתא אתברי כו' אשתכלל: אורייתא כאן הוא חכמה, בראשית - חכמה. ואמר אתברי ואשתכלל - אע"ג דכתיב "בחכמה יסד ארץ כונן שמים () בתבונה" -- מכל מקום היינו על ידי חכמה שכללה תבונה. וז"ש וכלא באורייתא כו' . ועיין לקמן ר"ז א' (ח"א רז, א).

שבק להאי דרגא לברכא להו: כמ"ש וזאת אשר דבר להם וגו'. (רמז בחיבור יהודא ויוסף נ"ל בס"ד. ויגש עם הכולל גימטריא ש"ך ניצוצין דיהב לה).

בין גל"ת כמה דלא כו': עיין לעיל קל"א ב' (ח"א קלא, ב) ולקמן רכ"ח ב' (ח"א רכח, ב).

נותן נשמה כו' אוקמוה: שלהי כתובות ביושב בא"י ובמהלך בה.

ואתקין ליה תדיר: וע"כ כתיב בורא בלשון בינוני. ועיין לקמן ר"ז א' "אלא בכל יומא אתקין לי' כו'".

דף רו.

כד"א להנחיל כו' מאן כו' אלין אינון כו': דרש "יש" - שיש בהן נשמת רוח חיים, ומפני שזכו לנשמה מאימא אזי ינחלו 'יש' שהוא אבא דהיינו חיה. "ואוצרותיהם אמלא" בבחינת יחידה מאריך. אמלא גימטריא ע"ב. וז"ש "אוצרות" - ב'. ויקרא 'אוצרות' חיה יחידה שהן גנוזין ואין זוכין להם בחיים.

ד"א כי הנה כו': לפי' א' לא היה עיקר וויכוח יהודא ויוסף על בנימין, רק יהודא חשש לערבותו דלא למהוי בנדוי כו', רק דמסיים "וכולא בגיניה דבנימין", ר"ל הגרמא דידי' (). ולהאי 'דבר אחר', עיקר הוויכוח היה ששניהם רצו בטובת וקריבות בנימין שהוא ביסוד דנוקבא. ונ"ל שמסיפיה דקרא "כאשר שמענו וגו' בעיר ה' צבאות" היינו דרגי' דבנימין, שם שמענו וראינו התוועדות המלכים יחד כנ"ל.

דף רו:

תרין עלמין קדישין עלמא עלאה וע"ת כו': סתם לשון זה דב' עלמין עילאה ותתאה בכל מקום הוא על בינה ומלכות. ומסתברא דכאן נמי הכי פירושו. וז"ש "דא לאפתחא אוצרא". וז"ש "עברו אינון חובין כו'" - סוד יה"כ. וז"ש "כל אנפין נהירין". ובינה נמי נקראת 'מלך' כדלקמן "מלך רב כו'".

וכדין מתעברין קיומיהון מעברין שלטנהון: נראה דצ"ל מתברן, והוא כסיומא דקרא "תשבר אניות תרשיש", והן הן ארבין דשטאן בגלי ימא בזעפוי.
לא אתעברן לאתכפרא עד דמתחברן: כצ"ל. וכן הוא להלן.
יפה נוף דא איהו יוסף הצדיק: נוף מעץ החיים. וכמש"ל ר"ז א' (ח"א רז, א) "נפיק מיניה ענפא חדא שפירא כו'".
ירכתי צפון הכי הוא כו' ותתא: עיין מק"מ. וליתא, דירושלים בצפונה דארץ יהודא היא אבל לא בצפונה דארץ ישראל. ובשוחר טוב שם הקשו והלא בדרומה הוא ופירשו אלו הקרבנות שנשחטין בצפון. ואולי כאן דדרש לה בשילה, הוא די"ל כן שנוטה יותר לצפון ארץ ישראל.
מלך רב דא מלכא עילאה: אימא. וכן מפורש בפרשת ויצא קנ"א א' (ח"א קנא, א), עי"ש.

דף רז.

פתח ואמר ה' בחכמה כו' ובגין דאיהו אסתלק גו עלמא דאתי נפק כו': אולי הוא ענין למ"ש תחלה דס' נשמין של ו' שעות ראשונות הן דחיין. שעולה זעיר לקבל מוחין חדשים והן של ו' קצותיו, וכמ"ש במק"מ ורמ"ז שם.

דף רז:

ומכאן ולהלאה כו' ומתמן ולהלאה לא נאים כלל כו': נראה מדקדוק המאמר, דההוא ר' חזקיה אמר שדוד חשש רק שלא יישן ס' נשמין ממש רצופין, שהנשימה הששים היא היא טעמא דמותר כיון ששינה אחד מס' במיתה, אם כן ס' נשמין יש בה טעמא דמותא ממש. אבל בפחות מס' אין בו כדי נתינת טעם, על כן היה ישן נ"ט נשמין ומתעורר וחוזר וישן נ"ט נשמין עד חצות. וז"ש לעיל דהוי משער שיעורא דליליא, כלומר כל הלילה היה משער כן ונזהר שלא לישן ס' נשמין, וכחצות הוי קאים בקיומיה, ולזה בא ר"א כאן להוציא מכל זה ולבאר דס' נשמין כולם חיים ומכא"ו כולהו דמותא. ולא היה ישן אלא ס' נשמין לבד. ולפי זה יהיה פירוש ס' נשמין כמשמעו, ולא ו' שעות. ואף לדברי ר"א יש לפרש כן (). ולפי זה צ"ל דסבירא ליה לר"א כשינויא דר"י ור' יהודא לעיל ר"ו ב' (ח"א רו, ב) בקושיא דהא שיעורא זעיר כו'. או כשינוייא דמשנינן על זה בש"ס ריש ברכות עי"ש.
ומת לחי לאו הכי: פירש במקדש מלך על או"ה. וכן הוא בפרקי רבי אליעזר פרק כ"ט עי"ש ובמה שכתבנו שם בסייעתא דשמיא.
והשתא כתיב ואכלת ושבעת וברכת: ר"ל דברכה לפני' אינה מצוה מן התורה.

דף רח.

דהא ק"י לאתפתחא בי' שבילין כו': עיין לעיל קצ"ד ב' (ח"א קצד, ב) מאבהן דכראן בימא רבא כו' אורחין מתפתחין כו'.

בעי לאחזאה קמי כפנא: ע"ל שם למה תתראו דלא תתחזון כו'.

איהו בי מקדשא לקיימא כל מסכני כו': נ"ל שגם בימיהם היו קורין מקום מוכן לעמוד שם עניים בשם 'בית הקדש עניים' כמו שקורין עכשיו בימינו.

אלין כו' לאתזנא ולאתשקאה כו' אלין שאר רתיכין חיילין: הלשון משמע דרתיכין אלו לאו היינו אלין דקיימי לאיתזן ולאתשקאה, וכן להלן בדר' חזקיה אקרא דהכפירים שואגים נקט רק לישנא "כמה אינון כו' לאתשקאה כו'". וע"ל פרשת ויצא קנ"ו א' (ח"א קנו, א) בסתרי תורה בענין הכרובים.

דף רט.

ת"ח בשעתא דטוב כו': הוא היפוך מש"ל "דאתייהב רשו לסט"א כו'". וסיים כאן "וכלא בחשאי כו'" - נראה ר"ל דז"ש ולא עמד איש אתו כו', וזהו סוד בהתוודע אל אחיו לשאר רתיכין וחיילין, וזהו סוד יחודא תתאה דברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהוא בחשאי. וזהו ענין הפתיחה לכאן.

דף רט:

בגין דביה ירוץ צדיק: כמ"ש "לרוץ אורח" (עיין תרומה קל"ז א') ונ"ל זהו סוד "השם גבולך שלום וגו'" שהוא ברית שלום, שעליו ענין המזמור כמ"ש בכוונת התפלה. "השולח אמרתו ארץ" - שהוא אור מים רקיע, עיין תרומה קל"ו ב', קס"ז א'. ונשלח לארץ קדישא. וכתיב בתריה "עד מהרה ירוץ דברו", האמר הנזכר עד מהרה ירוץ לדרגא בדברו, ועיקר ענין המרוצה מהרה נ"ל כדלעיל קס"ב א' (ח"א קסב, א) בשעתא דזריק כו' דהא בהדי' כו' ע"ש.

דף רי.

יתהדר כו' דאתוספו מגו עלמא עלאה: כמ"ש "יתקע בשופר גדול". ואובדים ונדחים -- מסתברא דאובדים הן הנצוצות קדושה שמכבר נאבדו בין הקליפות, ואותן ניצוצות אינם עוד כלל במצרים שנבררו כולם בעת יציאת מצרים כמ"ש כמצולה שאין בה דגן. אבל יש בה נדחים -- הן שנדחו מעצמם בחטאם אחר כך לחזור לארץ מצרים. וב' דרגין אלו - אובדים ונדחים - הן ביסוד ומלכות. וז"ש והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים.

דף רי:

ת"ח כתיב בהו כו' עגלה יפה פיה כו' ורזא דעגלה דא כו': והיא גם כן קץ דשמאלא. וז"ש יפה פיה גימטריא קץ.

ואתה צוויתה דווקא ובג"כ כתיב בה"א מ' דיוסף תבע לון: דיוסף תבע לאזדווג בה"א קדישא דהיא עגלה דקדושה כדלקמן רי"א א' - שש עגלות צב, וז"ש זאת עשו.

דף ריא.

במראת כתיב: עיין לעיל קמ"ט ב' (ח"א קמט, ב). ור"ל מדכתיב מראת נראה שהוא על המלכות, ולא דרגיה דחלום שהן דרגין הרבה ונקראין "חזוי דליליא" - לשון רבים, כדלעיל קצ"ו א' (ח"א קצו, א).

ברזא דרחימו: שמאלו תחת לראשי. וז"ש "וכדין ויאמר כו' בהאי דרגא כו'".

דהא סטרא דמסאבא כו': מפני' שהי' במראות הלילה הוצרך לומר לו אנכי כדי שידע דסטרא דקדושה היא. וכדאמרינן ריש מגילה לענין שלום בלילה וכדאמרינן נמי שם גמירי שם שמים לא מפקי כו'. ועיין עוד לעיל ק"נ ב' (ח"א קנ, ב) "אלא אמר יעקב חלמא כו' ומנהון כו'".

אית חי' לעילא מן חי': אע"פ שבסוף פרשת משפטים הזכירו ג' חיות - כאן נ"ל מפשט המאמר דבתרי לחודי' קמשתעי. וחיה קדישא דקיימא על ריש חיותא היא מלכות. וחיה עילאה דשלטא על כולהו היא אימא או זעיר. וע"ל רמ"א א' (ח"א רמא, א) "תקונא עלאה ביובלא קיימא על י"ב כו'".

ומ"ש **ואית חיותא לעילא על תתאי**: היא החיה קדישא דאמר לעיל. ומפני שאמר בחיה הראשונה לעילא על כל שאר חיותא - אמר כאן בה לעילא על תתאי על שאר חיותא לתתא. ושני רקיעים הן יסודות ודעת.

ומ"ש **ושליחו דקוסטא כו'**: טעות סופר, וצ"ל ושלימו דקוסטא כו' , ור"ל שבהם שלימות המדות, וע"כ כתיב אשה אל אחותה כו'.

ומ"ש **וכד מתחברן כו' דשמא חדא ביחודא שלים**: הוא שם ע"ב -- ב' פעמים ל"ו. כן נראה לי פשט המאמר. וה' יאיר עיני למצא דרך פנימיותו. ועיין פרשת ויקהל ר"י א' (ח"ב רי, א) ובהגהות הרח"ו שם.

דף רטז.

לאחסין לון ירותת עלמין כו': ר"ל כדתנן כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כו'. מה שדרשו כאן בר"פ ובכ"מ ועמך כלם צדיקים על המילה -- י"ל רמז ז"ש

"מ'עשי י'די ל'התפאר ה'קטן" (יהיה לאלף וגו') (ישעיהו ס', כ"א-כ"ב) - ראשי תיבות מילה. וז"ש "יהיה לאלף" כמ"ש דבר צוה לאלף דור, לחד מאן דאמר זו מילה.

מאי טעמא בגין דמתדבקין בגופא כו': ר"ל דז"ש נצר מטעי כו' להתפאר, שהן דבקין בענפין וגופא דאילנא - ת"ת.

בין עם קשי קדל: ל"מ במקרא על מצרים שהן קשי עורף. ומ"ש בפרעה "ויחזק לב פרעה" -- שם כתיב "כי אני הכבדתי כו'". ואולי רומז למ"ש שפרעה הוא העורף דסטרא אחרא. ומ"ש בישראל "כי עם קשה עורף" הוא מפני שקלטו זה במצרים.

דף רטז:

ואשתעבדו בהון: עיין בראשית רבה ריש פרשה זו ובמפרשי רש"י.

מד' סטרין כו': פשטיה משמע ד' רוחות ממש. מזרח מערב - והן עייל ונפק, צפון ודרום (והן סתים ופריש כמ"ש רמ"ז). ועיין לקמן רל"ה א' (ח"א רלה, א) ובאדרא רבא ק"ל ב' (ח"ג קל, ב) וז"ש ר"ש גם כן באבותיך ממש תלתא כו'.

בתר דשכיב כתיב ויסכרו כו': סימנא בעלמא הוא, ועיין לעיל (ח"א קיז, א) "ובתר כו' יתפתחון כו' וסימניך כו'".

דף ריז.

לא מריט כו' לא גליש כו': בגבחת - תרגם אונקלוס גלישותי'. ובקרחת קורא לפי זה מריטה וכמו שכתוב בתורה לשון ימרט גם בשניהם. ושנינו סוף פרק י' דנגעים קרחת מלאחריו וגבחת מלפניו. ועיין אדרא זוטא רצ"ה ב' (ח"ג רצה, ב) ובליקוטי הגר"א ז"ל על מאמר דכאן. ועיין בפרשת תזריע מ"ח ב' (ח"ג מח, ב) ברישיה "דהאי איש כו' וכד אתגליש כו'". ועיין עוד שם מ"ט א' (ח"ג מט, א) "ולזמנא דיתכשרון כו' זמין כו'". ושל סטרי' הן דינין קשים יותר כדאיתא שם להלן. וכל אינון דתליין מסטרי דשערא כו'. וכ"ש של אחוריו - מקום הקרחת. ע"כ במטרוניתא שבה הדינין קשים יותר מבמארי'. אמר לשון גליש שהוא רק על גבחת מלפניו. ובמארי' אמר מריט ל' הסובל בין מלפניו בין מלאחריו. שלשון ימרט נכתב בתורה בשניהם. וז"ש כאן רישי' - משמע כל הראש, ובמטרוניתא לא הזכיר לשון רישי'.

דף ריז:

כד"א ורבהם עמל ואון: עיין לעיל קכ"ד א' (ח"א קכד, א).

לאשתאבא בגופא דמלכא: הוא כמש"ל רכ"א ב' (ח"א רכא, ב) ההוא הבל דאפיק אותבי' לגביה כו'.

לכלא את הרוח: פי' דרש "לכלא" בעת כלות זמן הרוח. ויתרון הלמ"ד - ל' כלא - רומזת ל' יום קודם כלות הזמן אין שליט ברוח.

דף ריט:

עיטרא עיטרא: פי' עשן עשן, עיין מוסף ערוך ערך עטר, והוא משל לתגבורת הדינים.
עד דצפירא בקסטא רמיו: עד שהצפור, שהן האומות העולם כדלקמן, השליכוהו אל פח יקוד. ועיין לקמן רמ"ז ב' (ח"א רמז, ב). ולפי זה נראה דצ"ל בקיסטרא שהוא פח.
וע"ד צפרי שמיא לא אעדיאו כו': לא העבירום (מלאכול פירות הכרם) למרמי בקסטרא כדבסמוך, ועיין לעיל: (ח"א ריז, א) "לא קיים דא כו' וישב אותם אברם כו'".
דכתיב וכפר בריתכם כו': וכתיב לעיל מיניה "כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו" (ישעיהו כח, טו), והיינו דלא אשתכח מהימנותא. ועל ידי כן "וכופר בריתכם את מות" - היינו זאת הברית שהיה עליהם למעלה.

דף רכ.

אבל בחייהון אית להון כו' במיתתהון לא יכלי כו': שבחייהון כזבין לכל דבריהם גזרו עליהון ובמיתתן רשב"י () לטעמיה דאין מטמאין באהל. ואע"ג דאמרינן במגע מטמו -- מכל מקום אין מטמא לאחרים כזב שעושה מו"מ וכמת ישראל -- אלא הנוגע בו ראשון לטומאה. ועיין פרקי רבי אליעזר פרק כ"ט.
אבל זכאי חסידי כו': דהא דצללים עושין כן צדיקי' בכדי לידע אם ימותו ויוכלו לפשפש במעשיהן כמ"ש ברוקח בענין הושענא רבא סי' .

דף רכב.

והא כתיב כרחם אב כו': ודרשו כרחמן שבאבות - זה יעקב דכתיב והוא עבר לפניהם וישתחו ז' פעמים עד גשתו עד אחיו.

דף רכב:

בשמא אחרא איקרון: עיין לעיל קנ"ה א' (ח"א קנה, א) בסתרי תורה כל המאמר.
בגין דנפק מיניה עשו: שהיה חושבו כבנו ונקרא בנו למאן דאמר עשו בכלל זרע יצחק. מה שאין כן בני קטורה באברהם - אין נקראין בניו. ועיין שאגת אריה סי' [מט] לענין חיוב מילתם (ומישמעאל בלאו הכי לא קשיא מידי שהרי נולד קודם שנמול אברהם).
במיא אתרמי: וכ"ה בת"י. וז"ש "בארון במצרים" ולא "בארץ מצרים". לומר שלא בארץ נקבר. אבל במכילתא ובסוטה אמרו שהיה קבור בקברי המלכים.

דף רכג:

ואי תימא מתני' כו': אולי פי' "ואיתימא" כמו שפירשו בלשון הש"ס כמו 'איכא דאמרי' וכיוצא בזה לקמן (ח"א רלג, א) פירש גם במקדש מלך כן. דבריית' קרי לברייתות חצונות שהיו סדורין מלבד רשב"י כדאיתא בזוהר בכ"מ. ואינן בני סמכי כ"כ. לזה אמר כאן דאיכא דאמרי דמתני היא. דגם במתניתא דילן (שסידר רשב"י) אוקימנא מילי וכו' חדא אסתכלו - ר"ל אינון ברייתי עם מתניתא דילן.

אסתכלו דתניא כמה כו' ואיתמר. תחותי' תטלל חיוות ברא ותחות האי כמה כו': כצ"ל.

דף רכה.

ובצערא דחיי ידעי ולא אשתדלת: מק"מ הגירסא "לא ידעי", וכן משמע המשך הלשון. אבל מסוגיא דריש פרק מי שמתו (ברכות יח, ב) מעובדא דאושפיזיכני דזעירי ב"מ לכאורה דתוך י"ב חדש הוי ואפילו הכי ידעי.

דף רכה:

תלת זמנין ביומא עאל רוחא חדא כו': היינו בעת ג' תפלות שמתפללין ישראל שתקנום אבות והיינו הא דאיתא פרק הפועלים שאמר אליהו ז"ל לרבי דמוקים לאבהתא למיצלי ומשי ידיי'. והי' נ"ל לפרש רוחא חדא דכליל בתרין אחרנין הוא אליהו ז"ל שנקרא כן בזוהר על שם שכולל נשמות נדב ואביהוא. ועיין ח"ג פ"ח רע"ב (ח"ג פח, ב).

דיתיר עבדת רחל כו' מכלהו: מכל ג' אבות שהן במערה וצריכין להתעוררות כדאמר דאינון דמיכין על חובי עלמא כו' עד דאתער כו' ואינון דמיכין כו'. אבל רחל, סוד השכינה, קיימא באתגליא בראש הומיות תתן קולה.

דא שכינתא: שהיא שרויה למעלה מראשותיו של חולה. וגם לר"ש דקאמר לדידי' סגיד שהוא בזעיר -- היינו כדאמרינן הקב"ה זן את החולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. והיינו דפריך - ואי תימא הא בההוא זמנא לא הוי מרע, כלומר ואם כן מה שייך להשתחוי' זו על ראש המטה בין לפירוש קמא בין לר"ש. ומשני, על דידע כו'.

תמן תנינן מאן דנפיק כו': ירושלמי שלהי כלאים , ופרק הנושא, ובראשית רבה כאן.

דף רכו.

ועינא דא הוא ירותת עלמא: כמ"ש לעולם ירשו ארץ שהיא המלכות שהיא בת עין דכאן. וזהו סוד "יוסף ישית ידו על עיניך" כדכתיב "צדיקים ירשו ארץ" וכדלעיל ר"פ ז' רט"ז א' (ח"א רטז, א) וסוף פרשת לך לך צ"ג א' (ח"א צג, א).

והאי נטיל ליה וירית ליה: בנו היורשו ואסתים עיניה.

בעאן לשואה ידא על עינוי: זהו עצימת העינים מיד לאחר מיתר וע"כ אמר "אינון דקיימין עליה", כלומר הנמצאין שם תיכף לאחר יציאת הנפש וכדמפרש ואזיל טעמא. דמשמע מיניה שמיד צריך לסתום בזריזות. וזהו שהוצרכו לאשמועינן במתני' סוף פרק שואל שאסור להעצים עם יציאת הנפש, דמינה דעל כל פנים אח"כ תומ"י צריך להעצים. ואח"כ אמר "לבתר יתכסי בעפרא", ר"ל בקבר. ור' חזקיה לעיל לטעמיה לא הזכיר רק על לנגדא עפרא בקברי' על עיניו ולא על עצימת העינים בשעת מיתה.

חיזו יקירא דחמא: כצ"ל.

לא יסתכל בחיזו אחרא ואי אשתאר כו' וכ"ש מן מיתא. ועוד דההוא נפש לקבלי' בביתא דלאו יקרא דילה לאסתכלא כו' ולא שריא על עינוי מלה אחרא כו': כצ"ל.

על דינא דקברא מהו: נראה ר"ל דין העין שמשברין עיניו ר"ל.

ויקרא הוא דיסתים וכו': לטעמיה דר' אבא לא שייך לומר כדר' חזקיה, אלא כבוד המת הוא שבנו החייב בכבודו לאחר מותו גם כן יעשה לו זו הטובה.

נפשא וגופא. לבתר גופא אתטריד כו' ת"ח ווי לון כו' על מה קיימין ולית מאן דידע בעלמא וישגח לאתערא לבא. ואתנשי מיני' למעבד פקודי כו': כצ"ל.

דף רכו:

חד דיוקנא מנהורא דיליה: מאור פניו, כלומר כדמותו באור פנים.

כד"א תבואתה בה"א: אולי פירושו תבואת ה', כלומר מלכות נקראת "תבואת ה'" קדמאה. ואתי שפיר לשון קדמאה כפשטיה שנדחק בה במק"מ. ותבואה סתם הוא במלכות ().

דף רכז.

ולא יכיל לצלאה: עיין לעיל ריז ב' (ח"א ריז, ב) "כד מצלינא ומטינא לשומע תפלה כו'", ובדברי הרמ"ז שם.

דף רכז:

והאי קרא אשלים לתרין סטרין להאי סטרא כו': ר"ל דמי אלה פירושו נמי בקדושה - צרוף שם אלהים כדלעיל בהקדמת הזהור ב' א' (ח"א ב, א) "דאשתתף מי באלה כו'", עי"ש. ולהאי סטרא כדהכא - ור"ל יעקב כשראה שהם יאמרו אלה אלהיך אמר מי אלה לצרף אותיות אלהים דקדושה גם כן היפוך "אלה אלהיך", וז"ש דאהדר יוסף "אשר נתן לי אלהים בזה" - הזכיר יוסף גם כן צרוף שם זה. ונכון בסייעתא דשמיא. (). וז"ש דכתיב והנה הראה אלהים אותי גם את זרעך - ר"ל שרואה אני שם 'אלהים' בצרוף כראוי על ידך (). אבל רואה אני גם זרעך המפרידים אלה מן מי.

ובג"כ אקרי צדיק, את דיוסף, רזא דברית כו': פירושו כפשוטו על היסוד, את קיימא, ורזא דברית בכל מקום. ואע"ג דבכ"מ "את" הוא כינוי המלכות - כאן דכתיב "את יוסף" פירושו דקיימא בהדי' דיוסף דנטיר ליה. וזה בא הזוהר לבאר דלכן נקרא כאן היסוד "את". ובחנם נטה במקדש מלך לפרשו על המלכות, עי"ש. מיהו מלישנא דלקמן אקרא דהאלהים משמע דעל המלכות קאי. ושם נמי נקט לישנא "רזא דברית קדישא כו'". מיהו י"ל דז"ש שם "וכלא איהו תלי' בדכורא וע"ד ויברך את יוסף כתיב". ועיין מש"ל (ח"א רכח, ב).

דף רכח:

קיר דא הוא אדון: בלשון יווני קורין קירי - אדון, וכדאיתא ריש פרק ד' דעירובין ושלהי חולין. וז"ש "והא אוקימנא" - ר"ל באיכה רבה דרשינן מקרקר קיר על הקב"ה - קיר - אדון.

רזין דמהימנותא דכלילן באמת: נראה דכאן פי' מהימנותא מלכות והיא כלולה באמת (והוא גם כן ייחוד זו"ן). והיא נקראת אמונה. עיין לקמן ר"ל ב', רל"א א' - "לדוד עבדי דא רזא דמהימנותא כו'".

גאולה דא הוא מלאך הגואל כו': תימא, דמלאך הגואל הוא מלכות כדמוכח כל ענין המאמר כאן, וכן בכל מקום. וכאן דקאמר שסמך גאולה לתפלה - ודאי תפלה הוא מלכות וגאולה ביסוד ות"ת. ואם היינו מפרשים האי 'מלאך הגואל' כאן על יסוד כענין "אם יגאלך טוב וגו'" - היה מיושב שפיר המשך המאמר דלעיל על פי פירושי לעיל רכ"ז ב' את דיוסף ורזא דברית על היסוד דלא כמק"מ כמו שכתבתי לעיל בס"ד.

דף רכט.

ואי תימא אשה משכלת ולא אחרא: ר"ל ואם כן מאין באה אתתא אחרא, אשה רעה. ומפרש ואזיל דקב"ה אזמין טבאן לב"נ כו'.

דף רל.

בההוא קטרת דדחי: כצ"ל.

ברם דחילו הוא דחיוון כו' פתח ואמר המלאך הגואל כו': לאתקשרא בשכינתא שיהי' להם נטירו מחיוון ברא.

דף רל:

וחמו ההוא מערתא: וראו שהיא פנויה מנחשים וש"ד, וכמ"ש ר"י להלן והכא לא אשתכח נזקא אלא שר' יוסי חשש שמא הוא מקום מיוחד לנחשים ויבואו באישון לילה לחזרה למקומם, וז"ש דלא יפגעו לן הכא. ועל זה א"ל ר' יהודא לבתר דניעול למערתא לא

ליעול נזקא כו'. כלומר כזה שפיר אנו יכולין לבטוח בה', דאין זה מקום דשכיח הזיקא, כיון דעתה ליתנהו קמן.

א"ר יוסי דחילנא כו' דלחיוון כו' חמינא דר' יוסי דחיל הוא כו': עיין שמות י"ז ב' (ח"ב יז, ב), גם סוף פרשת וישלח ומש"ש בס"ד.

דף רלג.

יום מההוא אתר עילאה כו': משמע דהוא ז"א או חסד, וע"כ אמר עליו דרגא דאתמנא על ברכאן לעילא, ר"ל כמ"ש על אברהם - "מכאן ואילך יהא הברכות מסורות לך". ואמר "לעילא" - לאפוקי מל' דאתמני על ברכאין לתתא וכדלקמן סוף עמוד ב' "ת"ח כל כו'". ומכל מקום אמר דזהו מתתא לעילא, דתחלה יום ואח"כ ההוא. בינה כמ"ש מקדש מלך. (**השמטות**). **לא מתברכין אלא מברכתהן דדכורין**: כמ"ש סוף פרק ז' דברכות "אין פרי בטנה כו'".

דף רלג:

אתרמיז בוכרא: דנטיל פי שנים - תרין חולקין כדלעיל. ולומר שהברכה היה רק לדרגא דידי' דדכורא רק דבריך לי' פי ב' חולקא דנוקבא בך יברך כדא"ר יודא לעיל ע"א. גם לאמר גופי' בכ"מ נוקבא וכדאמרי' לאמר זו אשה.

עמדתי ודאי: ר"ל כבר עמדתי.

והא אוקמוה: עיין ח"ג ס"ח ב' (ח"ג סח, ב).

ימים יוצרו הא אוקמוהו: עיין לעיל רכ"ד א' (ח"א רכד, א).

ומדת ימי כו' דרגא עלאה: בינה כמ"ש במקדש מלך וממנה קו המדה.

(**השמטות**). **אית לה בכולהו שיור**: ר"ל מכל ז' נחלים הנמשכין דרך עלי'. וע"כ ימי' ע' שנין.

(**השמטות**). **ואע"ג דל"ל מגרמא**: אית לה שיור מכולהו ברכאן דנחתין ע"י לתתא.

דף רלד.

בהלילא צריכין ג' דרגין: אפשר נתכוונו למ"ש בשוחט טוב הלל צריך ג' שאע"פ שכולן ישראל הן נגד ג' דרגין אלו ומשום הודו כמ"ש הפוסקים. או נתכוונו למ"ש יאמר נא ישראל כו' בית אהרן כו' יראי ה' כו'.

דף רלד:

דהא אסתלק מאתתיה: איפשר צ"ל מאתריה. ור"ל שמשה נסתלק ממקומו שהי' ב"א, ור"ל במלכות ועלה למעלה. והיינו הך שפירש מן האשה ונקרא בעלה דמטרוניתא. ולכן הא' זעירא לגביה שאינו בקיומא שלים שם. ומפרש והולך שהוא לשבח דכיון דאסתלק

לעילא ישנו לעילא ולתתא כמו כל דבר שלמעלה כולל גם את התחתון ממנו. והא' זעירא לגבי משה, דלגבי יראה שהיא המלכות זוטרתא היא.
תו א' זעירא כו' דאיהו רב באתחברותי' כו': ורומז שקרא אל משה הא' זעירא להתחבר עמו למען יגדל כח א"ד באתחברותיה לעילא.
בג' ד' בלא פירודא: שג' הוא גומל חסדים ודלת עני מקבל כמ" בשבת ק"ג (שבת קג, א). ועיין לקמן רמ"ד ב' (ח"א רמד, ב) וליקוט הגר"א ז"ל שם.
ובעא לגלאה לון את הקץ: רצה להסיר קליפה דאנוזא ערלה, שיתגלה קץ הימין. ונסתם ממנו שהעיקר נשאר סתם בדבריו אבל על כל פנים רמוזין בדבריו. וקצתה היינו מה שנתגלה הקץ על ידי כניסתן לארץ ישראל ונכרתה ערלת ז' עממין וירשו שם י"ב שבטים כל אחד מקומו - זה נתגלה כד עאלו לארעא קדישא. ועיין נפש החכמה סי' כ"א .
(**השמטות**). **כביכול יהב עציבו בה**: ר"ל שא"ל אשר יקרא אתכם על ידי דרגא דאחרית הימים שהיא חרב נוקמת כו' ועל זה יהב עציבו בשכינתא ואסתלק.
(**השמטות**). **בגימל דלית**: גימל הוא ז"א שכליל חג"ת וכמש"ל רכ"ד (ח"א רכד, א), שנקרא שין מתלת רישין, עי"ש.
(**השמטות**). **אבל אן ברכתא**: כצ"ל. ועיין לקמן רל"ו א' "א"ר יוסי ברכתא כו'".

דף רלה:

מנ"ל דסדר כו' דכתיב האספו: קרי ביה ה' אספו, ה' - דא שכינא וכמ"ש מקדש מלך לעיל רל"ד ב'.
אשתמש בתפנוקי עלמא: שמביאין בספינות לשם ממקומות רחוקים. מה שאין מצויין ביבשה.
ודא הוא עמודא כו': כמ"ש כל העולם כולו על עמוד אחד וצדיק שמו כו'.
אתהדר לחם פגג: עיין לקמן רמ"ו א' (ח"א רמו, א).
מאן מלך דא כנס"י דמיני' איתון: כצ"ל.
יתר שאת לגלותא כו' סבלו כו': ושאת לשון אשא ואסבול כו'.

דף רלו.

ויחשיבו לאתגברא כו': הן בני עלמא כו'.
מ"ט לא כו' בגין כי עלית כו': מפני שבני ראובן נלחמו (תחלה) עבור משכבי אביך - ירושלים, לכן זוכים להפיל שונאיהם עד כי לא ישתארון כו' (וסיפי' דאז חללת יצועי עלה מסיים הגר"א באדרת אליהו בזאת הברכה שם לפ"ז לדרשו לשון חללים. שתהרוג כל מי שעלה לבלבל יצועי מבני עלמא עי"ש).

לאגחא קרבא בד' סטרי כו': וז"ש פחז כמים (שיזדרזו למהוו קדמאין כדלעיל). אל תותר. כי עלית. אז חללת.
וחד טלה: לא ימצא בברכת בני יעקב עליהן לשון טלה וכן גדי דלהלן (רק במ"א כתיב שה פזורה כו' בזרועו יקבץ טלאים כו'). וכאן לפרושי חיות קטנות עם גדולות נקט להו כעין מ"ש (ישעיהו, יא) וגר זאב עם טלה ונמר עם גדי כו'. ועוד (ישעיהו, סה) זאב וטלה ירעו כאחד. וכאן נקט הני שהן כ"א לסטרי' בחיות הכסא טלה מחסד עם אריה. וגדי מגבורה עם זאב. וזהו שחוזר ר"י לבארן כמו שהן בכסא ארי עם שור כו'.
נצייר אוקינין דאריה כו': תנחומא.
בקופטי': כמו בקופסי', פירוש, בתיבה שאוכל בה.

דף רלו:

אי אתקיף בשכינתא: דמפני שהן דינין קשיין אם כן כשבא לברכן יש כאן מקום יראה מתגבורות הדינין. וצריך להתאחז בשכינתא למגן ומחסה מהדינין קשיין. וז"ש שאינו יכול להטריח בשכינה יתיר, אחרי שכבר בהאי עלמא אשתלים בכחה בד' נשין (עיין לעיל קל"ג ב') ובנין. ועיין לעיל קע"ד א'.
וקרא אסהיד במרמה: וזה נחשב להם לעון. וז"ש יעקב בסודם כו' במקום שרצו הן להכניס סוד זה דאות ברית אל תבא כו'.
דלא אתאחיד דא בדא: ז"ש אחלקם. וי"ל שר"ל מ"ש לא תחד כבודי, שלא יאחדם כבוד ישראל כי ע"י כל ייחודא, וכשאינה באה בקהלם, ממילא אין ביניהן ייחוד גמור גם כן.
הא לקבל הא: כצ"ל, מפני קטרוגן ודינין קשיין שבהן שריא בהון עניותא. וראיתי כתוב שר"ל ע"ד בעד אשה כו' עד ככר לכם. וקשה הוא בעיני לרומזו בברכת יעקב.
ולית חשבון לסיהרא עד דאתכניש כו': עיין בראשית רבה פ"ו כל המאמר.

דף רלז.

ואשתלשלו משמשא עילאה: כצ"ל.
וקשר דאחיד לון: היינו קשר ד' של תפלין של ראש דאחיד לון. שוב מצאתי כן בס"ד בזוהר הרקיע עי"ש.
בגין דאיהו כבוד אתקריא כבודה דא על דא, דא דכורא ודא נוקבא בת מלך כו': כצ"ל.
ואתאחדת בגבורתא עילאה: היינו בינה, ומ"ש דהאי אוף נמי מלך איקרי (מלך העולם) זה קאי על המלכות כדמפרש ואזיל אימתי כו'.
בשעתא דאתאחדת במשפט: וזהו ממשבצות זהב לבושה. כמ"ש בחשן המשפט "משובצים זה יהיו במלואתם".

דף רלז:

דאי כתיב וישתחוו לאוספא שאר כו': פשוטו ו' מוסיף. וי"ל דהו' רומז שישתחוו לו' של שם שיתגלה אז בישראל.

ומההוא טרף אסתלקת שכינתא: י"ל שמן הטרף שטורף מה"מ, מזה גם כן אסתלקת נתעלית שכינתא על ידי העלאת מ"ן מנשמתהון של צדיקים במיתתם, ועיין לקמן (ח"א רמה, ב). ונראה שעל זה הוא שנמשך מאמר פתח ר' חייא דלהלן ע"פ אסרי לגפן כו', עי"ש.

דף רלח.

ויינא אסתמר בדם ענבים: כ"ה בס"א וכצ"ל. והוא מלשון יין המשומר בענביו. וע"ל ע"ב כאן.

דף רלח:

כוס תרעלה: עיין פקודי רס"ד א' (ח"ב רסד, א). ומ"ש יניקא דב"ד לגירסת הספר בדוחק י"ל שרומז לכוס ב"ד שלמטה שיונק משם, עיין פקודי שם. אך נראה יותר שטעות סופר הוא וצ"ל "עמיקה", וכלשון המקרא (יחזקאל, כג) העמוקה והרחבה כו'.

ההוא דאיקרי שורק כלה זרע אמת אלו ישראל: כצ"ל. וכלשון המקרא (ירמיהו, ב) וזרע אמת זרע ישראל. תתן אמת ליעקב (וראיתי כתוב לפרש גירסת הספר דשורקה דרש אלו ישראל שבגי' תורה. ורחוק).

כד חאבו כו' מה כתיב כי מגפן כו': איפשר ר"ל לפרש סוף המקרא בירמיהו שם נהפכת לי סורי הגפן נכריה ומפרש דהוא גפן סדום. וכדנקט תחלה לכלהו.

ר' חזקיה חברנא כו' דאמר כו': מדרש משלי שם עי"ש.

בקסטורא דחמרא: במשוי החמור (וראיתי פי' בנוד היין).

א"ל לאו רבא אנא דלא אכילנא כו': וכי גדול אני שיהי' בי כח לסבול בלא אכילה כל היום. ואי גרסינן "לאו רביא" גם כן פירושו כן. וראית נ"י א"ל לאי אנא דלא כו'. ופירושו עיף אנכי.

דף רלט.

דלא ידעת יסודא דגרמוי ולא תיכול: כצ"ל. וכדמסיים דלמא איהו אילנא כו'.

פתח ואמר ויקרא כו': שהיו התינוקות מתחילין בויקרא בימיהם כדאיתא בויקרא רבא.

דף רמ:

עד דמטו לטורסא דקירא דאימי': איפשר צ"ל "לערסא" ופירושו לשכונה.

ירותת אורייתא אחסין: לפירוש הגירסא לעיל "אבוך רב יהודא כו'", אם כן היה זה הינוקא ג' לרב המנונא סבא. וז"ש עליו ירותת כמ"ש כיון שהוא ובנו ובן בנו כו'.
וכי דא הוד והדר למיזן זיינא כו': דלא כר"א בשבת עי"ש.
מאן דנפיק באורחא: וזהו על ירך, שבה מהלך בדרך כדלהלן רמ"א ב' (ח"א רמא, ב) דדרכי' דירך כו'.
חד לרעיא עילאה כו' וחד לכלה: היינו מ"ש תחלה בשה"ש ד' הנך יפה רעיתי כו'. ושם בשבחה שיעור קומה שלה אין מזכיר רק מן עינים עד שדים, ולא אתגליא רישא, שלא נזכר שבח הראש ולא שוקין כדלהלן שם ו'. ובחד לכלה להלן ז' שם מבואר בשבח שיעור קומתה פעמיך כו' ירכיך כו' גם נזכר אח"כ ראשך כו'. אבל כהו עיני בענ"ד להבין מ"ש דרועין וגופין אתגליין. דהתינח גופא, היינו מ"ש צוארך כו' שדיך כו'. אבל דרועין היכן אתגליין שם. ולא עוד אלא אף בתיקוני כלה לא נזכרו דרועין (רק בתקוני וש"ק דמלכא שם ה' כתוב ידיו גלילי זהב כו'). ועיין באדרא רבא וזוטא. ואין לפרש שעל השבטים דכאן קאי, דהא אדרבא י"ב שבטים הן בידין ורגלין בי"ב פרקין כדלקמן במאמר זה רמ"א א' (ח"א רמא, א). וצ"ע.
בגין דנבואה לא שריא אלא בארעא קדישא: והן נצח והוד נביאים שהן שוקין. דלא אתגליין אלא בארעא קדישא - במלכות שהיא ארץ ישראל, תקונא תניינא דכלה, ששם נאמר חמוקי ירכיך.

דף רמא:

שערהא כמה דכתיב כל הפקודים כו': שהשערות הרבה מאד. וכדמפרש ואזיל להלן עצמו משערו ראשי. ועיין לעיל (ח"א רכג, ב) דמשמע דשערהא הן דינין ועיין שם במקדש מלך. וצ"ע. וע"ל ב' תו שערא כמה דכתיב מי ימלל כו' וכתיב חסדי ה' כו'.
ספטא בטופסרי קפטלאי שכיחי: ארגז שאוצרין בו דברים יקרים מצוי אצל שלטונין הראשיים, ר"ל הגדולים. והכוונה שרמז שימצא שם גנזין דאורייתא. וכן היה.
(**השמטות**). **כד"א מי ימלל**: עיין לקמן רמ"ט א' (ח"א רמט, א).

דף רמב.

לתרי פתורי מה דלא זכי ב"נ אחרא: משמע קצת מכאן שהגירסא הוא בש"ס "אין כל אדם זוכה לב' שולחנות", עי"ש בתוספות.

דף רמב:

ונחית ליה בטפסרי דתחות עפרא דזוהמי קסרא: אל מקום ממשלתם שתחת עפר בזוהמי מבצרם. והיינו נדת"ר.

(**שמנה לחמו כו' לחם פנג**: הנוסחא י"ל שהוא אפרסמון כמ"ש בתרגום יונתן ביחזקאל על שמן פנג והוא לחם שנילוש בשמן, אך נראה שצ" לחם ענג, ור"ל דשבת הפוך עוני לענג).

מההוא גרם המעלות: לשון המקרא מלכים ב' (מלכים ב ט, יג), ולפרושי לשון חמור גרם נקטיה הכא לדרשו שאף שהיה החמור בגרם המעלות הרביצו ארצה לשוי מדורי' בין המשפתים, בין זוהמי כו' (ואפשר דרש משפתים כמו מאשפותים). ומ"ש כאן זה על ידי ההוא ב"נ דקאים בחצות, אולי יש לדרשו מסיפיה דקרא "וירא מנוחה כי טוב" כדמפרש ואזיל דא תורה שבכתב לעסוק ביום, "ואת הארץ כי נעמה" דא תורה שבעל פה לעסוק בה בלילה מחצות ולהלן. וז"ש כי נעמה דהארץ מנעים זמירות - יזמרך כבוד - מההיא שעתא, למלכא עילאה. "ויט שכמו" בגימטריא שס"ו - כל ימי שנת החמה ששינויי הימים תלויין בשס"ה בשנות החמה. (לסבול בגימטריא צ"ח קללות שבתוכחה שסבלן באהבה). "ויהי למס עובד" - אף שהיה למס בכל זאת עובד אדמתו שלמעלה לשבוע לחם (וי"ל גם כן ויהי למס דא סמ"ל, שהוא נעשה עבד לו על ידי עסק התורה כדלעיל דנחית ליה מגרם המעלות כו').

דף רמג:

(**השמטות**). **וכד משתמטי כו' על סוסיא**: נראה שכוונו ללשון הש"ס פסחים קי"ג א' דלמטי סוסיא כו'.

דף רמה.

(**השמטות**). **בר שתיקו דאורייתא**: ר"ל כמ"ש בירושלמי סוף פרק הרואה "כל שתקייא טבין ושתקיי' דאורייתא בישין" .

דף רמה:

(**השמטות**). **ויולפין לי**': המלמדים אינם בני כפר, רק התורה היא המלמדת שהיא כלי חמדתו של הקב"ה שהיא חדר הורתו של הנשמה גם כן.

(**השמטות**). **ת"ח אלו הוו ידעין כו' הוו חדאן כו**': רומז למ"ש רבי יוחנן בן זכאי פרק ד' דברכות "ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים כו' ואיני יודע כו'".

דף רמט.

(**השמטות**). **אצבעא כו**': ר"ל כמ"ש בהגדה כמה לקו באצבע כו'.

כרך ב

דף ב:

ותו איתּ לשאלא כו': עיין לקמן ה' א' (ח"ב ה, א) עוד שאלה ג'.

סביל מטולוי: כצ"ל. פי' משא הצער.

וע"ד סבלו גלותא כו': ובני יוסף שלא היו רגילין בצער (לבד מה שי"ל שלמדו מאביהן שהי' מלומד בצער), באמת לא סבלו ויצאו קודם זמנן וכמ"ש עליהם בפרקי אליעזר פרק מ"ח שהיו מזרע המלוכה בגאות לבם כו'.

דף ד.

הגן הזה צריך לשמור כו' ולהשקות כך כנסת ישראל: כצ"ל. ותי' לזמור ט"ס בגן.

דף ה:

הוו שאגין ככפיריא כו': כצ"ל. כמ"ש אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וכתיב נדעה נרדפה לדעת כו'.

ענפין יתבין בטולהון: כצ"ל.

דף ח.

וחזי אבהן דאבלין בחרבן: כצ"ל לענ"ד.

דף יא.

ולא חב בה: כצ"ל.

דף יב:

מאריהון דכלא: כצ"ל.

ישראל דמתחטאן קמי כו' דכלא ומיד דמתחטן קמי כו': כצ"ל.

דמעין אחיתו: כצ"ל.

דף טז.

כאבא (פי' כאב וצער גדול יש) דבנין לאו בלאותה כו': הבני' יגעין כבר ביגיעה וטורח בעולם הזה.

וכתיב ויוסף היה במצרים: זה מביא לראיה דלאחר מיתתן הוא דכתיב כאן שבאו דהיינו דכתיב נמי יוסף, לומר שבאה נשמתו מאותו עולם למצרים, אבל אם מונה כאן ביאתן בחיים כפשטיה מאי ויוסף - הרי לא בא עם יעקב יחד.

בהאי איתקרי כרחם כו': ודרשו כרחמן שבאבות זה יעקב בבראשית רבה פרשה ע"ח.

זרעא לארעא או לא: כצ"ל. פי' שאל בלשון שאלה אם הביאו זרעו, ר"ל בנו, לכאן לקבור לארץ משום דהוי חמי פרצופא דברי' כאן וכמש"ו להם להלן "ולא ידענא אי כו' אי במותא".

דף טז:

א"ל שתיק בדא אי לאו בעותא כו': כצ"ל. כלומר שתוק מלדבר ולשאול כזאת שהרי העולם קיים על תפלתנו, ומפני שהיה טרוד לגמור דבור צערו על בנו (כמו שחזר והתחיל לגמור להם והאידנא אתערית הכא כו') ע"כ לא היה רוצה שיטריחו בשאלות ענינים אחרים. ולפי הרח"ו במק"מ שהוא שבועה שנשבע בשר הממונה על הקברות ראוי להגי' מרא קברא.

ר"י פתח עד שהמלך כו': לא ידעתי ענין הפתיחה לכאן ואולי מקומה להלן י"ז א' אחר סיום הדרשא דעד שיפוח כו' עד דלא ישתלים ההוא יומא דאומין כו'. הרי שהקב"ה יקדים. ואתי למדרש לה נמי מקרא דעד שהמלך במסבו למעלה דיינו קודם כלות יום הגלות שעדיין השכינה ברקיע כבר נרדי נתן ריחו, שינער הקב"ה ירושלים מכל טנופת ותתן ריח טוב ממנה כימי עולם.

וכתיב ויהי בישורון מלך: אף אם נאמר דהזוהר פליג אמאי דאיתא בש"ס ובזוהר בכמה מקומות דהאי 'מלך' על משה קאי -- מכל מקום אין מיושב הראיה כל כך לכאן. והנראה לי נכון בס"ד שמקרא זה מקומו באידך ד"א וכך צריך לומר: "דבר אחר: עד שהמלך במסבו בעוד דמשה ברקיע שנקרא מלך הה"ד ויהי בישורון מלך וקב"ה הוי יהב אורייתא כו'". והמעיין בשיר רבה שם יראה שהדברים מבוארים שם כן ועיי"ש כל המאמר.

בגין דישתאר בהון עלמא: נראה צ"ל "דיסתחר בהון עלמא", כלומר שיסובב מהם כל העולם. ולמה צריכן לכך מפני שהן כנגד כה"ע כדמפרש והולך.

דף יז.

שעשה כמה רעות לישראל: ר"ל אף קדם ששלט בהן וכמ"ש ביער בערב לקראת צמא כו' וכמ"ש באיכה רבה וגם בימי שאול ובימי בית שני כ"פ היו הערביים והגריאים אבן נגף לישראל.

ואין לך גלות קשה כו': עיין לקמן סוף פרשת וארא ל"ב א' (ח"ב לב, א) ובפרקי רבי אלעיזר פרק ל' וריש פרק ל"ב ומה שכתבתי שם בסייעתא דשמיא.

ראמין ראמין: מפני שבמעמד זה שאחז הערבי להיהודי בזקנו וכפפו כלפי ארץ לרוק בו, היה היהודי למטה והערביי' למעלה, נקט ר' יהושע לישני' על הערביים עלאין יחתון

לתתא, ועל היהודי אמר ראמין ראמין - ר"ל מי שהוא מזרע ראמין (כל' הערבי) ישאר רם ועליון.

כד"א לאחוז כו' כהאי טלית כו': עיין פר"א פרק נא.

אלף שנה הוא כו': עיין פר"א פרק כח ומש"ש בס"ד.

מאי ממנו מממנא דלהון: אין רוצה לפרש ממנו מעצמו, אלא הן אמרו שכחן של ישראל למעלה חזק מן הממונה שלהן וכדמפרש ואזיל. ועל זה נתחכמה להמעיטם.

דחילא ותוקפא דילהון: (הוא הקב"ה שהן יראים מלפניו ובוטחין בו).

רברבא כו' משלטנא דילן: כצ"ל. ר"ל שלנו של המצריים וכדכתיב ממנו.

ולא עם ה': כי לא ידעו את ה', רק השיגו שהן בני ישראל - ז"א, שמשם נמשכין ענפין ע' של שרי אומות העולם. ועל כן ידעו כי דחילא ותוקפא דילהון רב ועצום מממנא שלהם. ואת בני ישראל שלמעלה היו יראין ולכן לא כתיב ויקוצו מפני עם כדמפרש והולך.

דף יז:

אלא שם אמו: וכן אמרו פרק ערבי פסחים כלהו קטרי כו' בשמא דאימא.

מסכנא לא בעי לנטרא כו' עתירא נטיר דיליה: כצ"ל. ופירושו שלעני אין לו כלום וא"צ לשמרו אבל העשיר משמר שלו שלא יפסד והנמשל כדמפרש ואזיל, שכל ישראל שיש להן הון ועשר רב בעולם הבא, הקב"ה נטר לון שלא יחטאו, אבל אומות העולם אין צורך לשמרן מן החטא שאין להם זכות כלל. ומפני שראו המעתיקים דנקט תחלה נטירין באומות העולם ולא נטירין בישראל, נשתבשו לכתוב כאן גם כן כן, אבל באמת נטיר' דהכא ענינה כההוא דמפרש ואזיל לקמן דבעי דאינון להוון נטירין מחטאה כו'.

אלא לקחת עונשן כו': וז"ש ידע לכתך כו' נחש כו'. שאם פורשין בהליכתן בדרך מה"ת הנחש בא לנקום מהן וכעובדא דר' יוסי דהכא.

ת"ח אר"ח כתיב חשך שבטו כו': עיין רבה ותנחומא ריש פרשה זו באורך דרשא זו.

וכתיב אהבתי כו': ר"ל לכן כתיב "ואהבו שחרו מוסר".

ולכך אקדי' שלטנא דילהון: פי' ממונה שלהן כלדעיל.

וכתיב תחת עבד כו' ממנא דהוי תחות כו': ר"ל כמ"ש בירושלמי ושח"ט דהרעש סי' על הפסק מלכות. וז"ש ממנא דהוי [עבד] תחת שלטנא אחרא ומליך ונוטל מלוכה עתה ממלכות שהיה אדון שלו, וזה לא מיירי בישראל לכן אמר וכ"ש כד שליט כו'.

דף יח.

מאי חוצה: מכלל דאיכא פנימה. דהיינו מריהון לגו בבתי גואי. ואולי דרש אראלם - אריאל שלהם, ור"ל על הקב"ה. וכן דרשו בתנא דבי אליהו רבא.

אינון מעשרה כתרי כו': הבתים הללו הן מדות מן הי' ספירות - כן משמעות הלשון. ועיין לקמן כ' ע"ב (ח"ב כ, ב).

מתכנפין י"ב ד"ד כו' תה"ד כו' לימא רבא: משמע כי היכא דימא רבא בקדושה וע"ל שם, כן נמי תהומא רבא. ועיין פירוש ספרא דצניעותא לרה"ג ז"ל ל"ה ע"ג שביארו כן שם.

ר"מ דרגין: שעלאין נחתין שנהפך מן ר"ם למ"ר, וכמ"ש בהגהת רח"ו במק"מ. וה' שמות של ה' ספירות כח"ב ח"ג (דהיינו שם אלהים לבינה ולגבורה) עולין יחד ר"ם עם הכולל.

הה"ד אריה שאג: זה הקב"ה כמ"ש געי טרנא כו' וכמ"ש ה' ממרום ישאג. ודע שבסופי תיבות פסוק זה יש שם הקדוש -- ב' יודין וב' אלפין -- היוצא מן יהו"ה אלהינו יהו"ה אחד.

ר' יצחק אמר הבה כו' והוי בהסכמת דינא לגביה: ר' יצחק משתף דברי ר' יוסי ור' יוחנן יחד שפי' הבה דהכא לשון הסכמה ולדינא ומשום דהכא כתיב לו. אבל בשאר דוכתי' איכא לשון הסכמה ולא לדינא וכדר' יוחנן.

דהוו מתעקצי ממה"ש כו': כמש"ל י"ז ריש ע"ב (ח"ב יז, ב) דבני ישראל הן מה"ש. וצ"ל דממונה שלהן הוא שהי' נעקץ בראותו מלה"ש עמהן של ישראל. או שחכמי מצרים היו משיגים זה. ועיין ויקרא ט' א' (ח"ג ט, א) על הפסוק מחטו לי עי"ש.

מה הוי מחשבתהון כו' לממנע פו"ר כו': שהרי להא דכי תקראנה מלחמה כבר נתנו עצה לענותו בסבלותם (מיהו פשטיה דקרא שם נמי פירושו שעל ידי הסבלות ועבודה יענום, אין עינוי אלא פרישות דרך ארץ כמו אם תענה את בנותי) ואם כן יותר טוב היה להם שיפרו וירבו ויהיו להם עבדים יותר, שהרי היו מצטערין על עבודתם כמ"ש כי שלחנו את ישראל מעבדנו.

אלא א"ל היו ידעין כו': וע"כ כשא"ל שכבר הטילוהו למים פסקו הגזרה.

הלך כו' ת' פרסה: כלומר דחאוהו חוץ לארץ מצרים שהיא ת' פרסה (והיא ערות הארץ נגד ארץ ישראל שהיא בקדושה גם כן ת' פרסה), וא"ל הקב"ה הוא נמשך ביחד עם זה שבשעה שדחאוהו א"ל כן. ולא משמע לי לפרש שהלך ת' פרסה על פני כל ארץ מצרים להתחנן לפני הקב"ה אף שהיה נאות לענין. אבל אינו במשמע לשון המאמר כלל.

אלא א"ר יוסי כו' נתכיס מאיליהם: ועיקר שפטים דקרא על הממוני' שלהם הוא וכדמפרש והולך לקמן ר' יהודא.

ועוד ראשו על כרעיו כו': ר"ל כדלקמן ברעיא מהימנא מ"א ב' (ח"ב מא, ב) "דליהוו דמי לתיקונא דגופא כו'", עי"ש. אבל לא משמע לי לפרש דהא דראשו על כרעיו דוקא קאמר ושבזה גם כן היה ניכר קלונו שנכפף הראש כלפי הרגלים.

דף יח:

ובעצים ובאבנים: ודרשו זו ע"ז שנאמר האומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילידתני. ומאי דאקשי לעיל רבי חנינא וכי בזהב וכסף כו'. קאמר כאן ר' אבא שהיו להן אלוהו' ממש (ועץ ואבן הן דו"נ דסט"א).

רוב מימיו כדוגמתן במרום: שמצרים מל' דסט"א, ערות הארץ כמש"ל. ונילוס יסוד דידיה. ועיין מקץ קצ"ד א' (ח"א קצד, א). והרמ"ז כתב שם דנילוס בגימטריא יוסף, ועל כן בו רבוי המים לאתברכא ארעא מיניה דוגמא שלמעלה.

אלא בים דכתיב כו' וקודם זה נעשה שפטים כו': כלומר כל י' מכות כולן הוו באלהיהם וכדלקמן.

ועלה כו' כד"א כו' ביד רמה: וז"ש ועלה - דרך עלייה וכבוד יצא מהארץ.

אלו מקשיבים שירת היום כו' שירתם של ישראל כו': ר"ל כמ"ש פרק גיד הנשה שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה. ור' יצחק פליג וסבירא ליה דהאי מקשיבים לקולך אדרבא משמע שהחברים, שהן מלאכי השרת עצמן, כבר גמרו שירתם ועתה מקשיבים לקול ישראל.

כלולה מג' כתות: לכאורה היינו ג' כתות מלאכי השרת שאומרים שירה בג' משמרות כדאיתא בכ"מ בזוהר. אבל הלשון "כלולה" משמע דעל הכת אחת קאי, והיינו שהמלכות נקראת 'כת אחת' שכלולה מג' כתות חג"ת (דבה אתגליין אבהן כמ"ש הנצנים נראו בארץ אלין אבהן) וז"ש להלן בדתני ר"ש ור' נחמיה ג' אלו כמש"ל אי"ה.

הה"ד ותקם כו': אולי מדכתיב "לביתה" - חד, "ולנערותיה" - לשון רבים - תרי, הא תלתא נפקא ליה ג' כתות (ולפמש"ל שהן בחג"ת אולי י"ל דמ"חוק" לחודיה דריש שהוא בת"ת ויסוד הכוללין ג').

אלו הן שרים על כל בעלי השיר: נראה שר"ל על המלכות שמשוררת בלילה כמ"ש "שירה (תהלים מב, ט) - שיר ה"א", כמ"ש "אלוה עושי נותן זמירות בלילה" (איוב לה, י).

מוסיפים העליונים כח כו': שעל ידי התחתונים יורד השפע להם. וז"ש בברייתא דפרקי היכלות שכשהכתר מתפלות ישראל עולה לראש חי העולמים כל חיילי מרום מתגדלין ומתגברין כו'. וכן מ"ש להלן ושמים וארץ מוסיפים כח -- הוא קבלת מוחין חדשים לזו"ן.

ידע כו' והחכמה כו' וגבורה כו' לדעת: הן חב"ד.

[**נתחדש לי בדרך** בס"ד אור יום ו' י"ז שבט, דשם של נצח והוד ושל יסוד (היינו אל חי לפי דעת הקדמונים וגם לדעת הזוהר והאר"י מודים ששם זה גם כן ביסוד) ושם אדני דמלכות עולין יחד בכיוון תרי"ג .

דף יט.

ונסתם החכמה בו: שש"ה הוא בחכמה כדאיתא פרשת אחרי מות.

הה"ד ושרות כו': עיין ויצא קנ"ט א' (ח"א קנט, א) עלמות שיר כו'.

דף כ.

אי בני נשא כו' ואינון מתאבדין: (כלומר וי לב"א שהן מתאבדין) דבירא כמה אתיין לשאבא מיניה - כצ"ל. פירוש, מן הבאר ישקו כל העדרים - מלאכים וכל חיילין, ועכ"ד חבב הקב"ה לב"א.

מוצקין אותו: נ"ל דצ"ל צומקין אותו, וכמש"ל ע"ב אין מוצקין אותו לחזור כולו לבן אלא באש. וכ"ה עוד שם באדם אינו נצמק לחזור כולו לבן כו'. וכאן על עצם השושנה קאי שחוזרת ללבן על ידי אש כשמייבשין אותה באש או בחמה. ואין זה ענין להא דקאמר בסמוך ומימיו לבנים (). וכן מ"ש להלן ריש ע"ב בקרבן מוצקין אותו ועולה העשן כולו לבן - ע"כ שם צומקין גרסינן, ור"ל שמקריבין האימורים על גבי מזבח ועולין כליל בעשן ועל ידי האש נתהפך ללבן שהוא העשן.

דף כ:

א"ר יצחק ועוד כו' לעולם: אף בשעת הקרבה שלא הזכיר ר' אבא כי אם שהבשר תחלה אדום ונהפך לעשן לבן. ור"י קאמר שהקרבן מקריבן לבן ואדום, חלב ובשר ודם. וכן סממני הקטרת. ועל ידי האש חוזרין להיות כולו לבן. וכן בתענית אמר שחוזר כולו לבן על ידי האש, כלומר שעל ידי אש התענית פניו אזל סומקא ואתת חיוורא אלא שההקרבה עצמה היא לבן ואדום מיעוט החלב והדם.

עליו נקרא תקוה לכסיל ממנו: רועה זה הוא משל על מנהיגי וחכמי הדור, וז"ש מקרא זה דאיש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו, וכמש"ל כ"א א' (ח"ב כא, א) "מה הצאן כו' כך המנהיג כו'".

דף כא.

דלג עליו שנאמר ויבא אל: מתיבת 'אל' דרש שדלג עליו ובו כדנקט לישנא לקמן.

והיינו דכתיב ויקרא אלהים לאור יום: כלומר למאיר ובא, שהוא עד שנוטה לרדת.

דף כא:

יחוור בצפרא כו' לחם: וכתיב והמן כזרע גד לבן.

מאן דקרב לאשא כו': כפי' הרח"ו מל'. וכמ"ש פן תאכלנו האש הגדולה הזאת.

כתיב בכל ביתי כו' ולא כו': ר"ל "בכל ביתי" משמע כל י' דרגין הכלילין בבית שנקראת 'כל' שכוללת כל דרגין דקמא.

כתיב ואת בלעם כו' בחרב: מדכתיב הקוסם דייק. שמדרגתו היה קוסם שהיא דרגא ראשונה לי' דרגין המנויין בפרשת שופטים -- קוסם קסמים, ומעונן וגו'. וכדאיתא לקמן פרשת וארא ל' ע"ב (ח"ב ל, ב) ופרשת וישלח קס"ז ע"א (ח"א קסז, א), והיא כתר ודעת דקליפה (וקסמים שמונה הזוהר לתרי היינו חכמה ובינה). וז"ש לקמן ריש פרשת יתרו שם ב' "דהוי חמי נהירו דקיק כמבתר כותלא כו'". ועיין בלק קצ"ד א' (ח"ג קצד, א) "וההוא רב החובל כו' איהו עליון כו' בדא הוי מתדבק כו'".

דף כב.

משועבדים הן כו' איננו אוכל: אף הרשעים אינן נאכלין אלא על ידי האש **ועירין וסר מהם זוהמתם ומתקדשין ומטהרין להיות בוערים על ידי האש לעבודת ה' ולמצותיו בדחילו ורחימו כאשא תקיפא וכמש"ל כ' ב' "מכאן ולהלאה כתיב כל דבר כו' בא וטהר".

דף כב:

דהא בתרין אתוון כו' עלמא דא בדינא כו': ור"ל בה' וכמ"ש במקדש מלך וכמ"ש ריב"א במנחות , עי"ש. ואיפשר גם כאן האי "דבר אחר בטחו כו'" הוא סיום מלתיה דר' יודא דלקמיה.

כב"נ דפקיד לביתא כו': כד"א להיות כל איש שורר בביתו.

שאר' לאתרעמא כו': דרגא דאלהים שהוא א"ד התחיל לדבר קשות.

דאיהי קיימא לאתשקייא מיניה: לכן נאמר עלי' לה' הארץ כו'.

בקדמייתא ולבתר כו': כמ"ש ארץ ישראל שותה תחלה כו'.

דף כג.

בשבעין אנפין: ע' נפש יוצאי ירך יעקב.

דף כד.

כליליין דא בדא לאשתלבאה דא בדא: כצ"ל.

דף כד:

קסטירא דאיהי נחשת זוטא: ע"ע קסטרן שהוא בדיל עי"ש.

דף כה.

ברעיא מהימנא. בכללא כו': עיין לקמן תרומה קס"א א' ב', קס"ב א'.

דף כה:

ומלה הוי אתיא () בלא קול: כצ"ל. ור"ל דהוי אתי בחשאי כדמסיים סוף העמוד אקרא דפן ינחם העם. ולקמן (ח"ב כו, א) אמר קלא אשתכך, וי"ל גם כן שם בחשאי. וצ"ע.

ת"ח דהכי הוא דשרא כו': כלומר דהכי הוא שלא הגיע זמן דבור עד סיני, שהרי כאן דשארי מלה למללא בלא זמניה פסק לה מיד והתחיל ויאמר אני ה' ולא נסתיים דבור אלהים.

דף כו.

דאתחשכו עינוי והוי כמת: לכן ייחד שמו עליו בחייו וכמ"ש בבראשית רבה ובירושלמי.

דף כז.

זבולון כו' אורייתא מימינא: כצ"ל.

ודא צפון במים: עיין לעיל כ"ד א' (ח"ב כד, א).

בכל מאדך כו' באתר דלית ביה שיעורא: איפשר ר"ל כדרשת המשנה "בכל מדה ומדה שמודד לך", כלומר אפילו מודד לך רעה נגד מעשיך וכמו רבי עקיבא - "הוי מודה לו", דהיא אתר דלית ביה שיעורא ומדה (כנגד מדה) כמ"ש במנחות על רבי עקיבא "שתוק כך עלה במחשבה", שהוא בחכמה למעלה מבחינת מדה המתחיל מאימא - קו המדה. גם י"ל שרומז לסוף המשנה הוי מודה לו במאד מאד שהוא דבר בלי שיעור ומדה.

לאשלמא דינא כו': כמ"ש פרק קמא דברכות דדינא נמי היינו תורה.

דף כז:

ועליו כלא אודן ומברכין ואמרין באו נשתחוה ונכרעה כו': דלעיל מיניה כתיב "אשר לו הים וכו'", ומשום דהתנינים והיאורין הן בסוד נה"י, לכן כתיב ג' לשונות -- נשתחוה נכרעה נברכה. והשתחוייה ביסוד בחינת תנין שהולך על גחון כמו השתחוייה (וז"ש בקדושיו ברב אחא בר יעקב דבכל כריעה נתר חד רישא דנחשא דז' רישין). ולכן מאן דלא כרע במודים שדרתו נעשה נחש לאחר ז' שנים. ולכן בא על הכותית קרי עליה "לא תשתחוה לאל אחר" כמש"ל ריש פרשת שמות. ואולי יש לכווין לכך מה שהכלבים עזי נפש אומרים שירה פסוק זה "באו נשתחוה" דהן משרש התנינים.

תוספתא. מה אשכול כו' בכמה זמורות לנטרא לדאכלין ליה: כנ"ל להגי' ור"ל שהעלין ופסיגין הן שומרין להענבים. ועיין עוקצין פרק א'. וכן הנמשל - תכשיטין דכפרה לבנהא.

ובגין דא אוקמוה רבנן לא כהעולם הזה העולם הבא: ר"ל הא דסוף פרק ד' דפסחים שלעולם הבא על כולן הטוב והמטיב. וכמו שפי' בחדושי פרק הרואה בס"ד דר"ל אפילו על בשורות רעות אומר הטוב והמטיב.

דף כח.

ובגין דא ויגד יעקב לרחל: שדרשו שמסר לה סימנין נגד רמאות לבן שלא יחלף, וכשסיפר עם לאה ענתה רחל מתחת המטה כדאיתא במדרש.

דאתגליף בגנתא עלאה בשמא קדישא: שהי' גדל בג"ע ושם המפורש חקוק עליו. ועיין פרקי רבי אליעזר פרק א'.

משמע דכתיב אשר אחר הרחיים: איפשר למש"ל דשרש תנין זה נגד היסוד זהו "אשר אחר הרחיים" שהן נצח והוד, תרין בעין נק' רחיים ששוחקין מן לצדיקים כנודע.

דף כח:

בזמנא דיחדת עלמא: כצ"ל.

דף כט.

וראמין קלין לכל סטרין: נראה דצפרדע היתה כלולה מו' קצוות, וכמש"ל ל' סע"א (ח"ב ל, א) ונפקין שית מינה מגו מעהא. וז"ש כאן "לכל סטרין" - לכל ו' קצוות, וכמ"ש בפרי עץ חיים שצפרדע מיסוד דנוקבא דקדושה .

דף כט:

כיון דנפקי כו' מדי דאתחזי לכלא: משמע שר"ל דבלטיהם הוי רק מעשה אחיזת עינים בלט, אבל מידי דאתחזי כמו להוציא את הכנים לא יכלו כד ידא תקיפא שרי עלייהו, כמ"ש אצבע אלהים כו'.

דף ל.

בנהירו: כלומר צורה בולטת.

כד סליק לערסי' והוו עאלין קמיה בדיחין הוי אתהני בההוא ציור: כצ"ל לענ"ד. וכן היה דרך מלכים למדמיך בזמרא כמ"ש בריש גלותא ועיין לקמן בדף זה "כדין כמה בדיחין כו'".

אלא ליה בלחודוי: בשביל שהיו מציירין על מטתן כאילו שרה לפניהם ומחזיקי' בה עדיין לכן עלו הצפרדעים על מטת המלך דווקא. וגם י"ל לבלבל מהן הנאה זו מההוא ציור.

לא יהבי שכיכו ללבא: אין לבם נח מלזעור תמיד. ואיפשר האי "ללבא" של הקב"ה קאמר, וכמ"ש יום נקם בלבי. והקב"ה נקרא 'לב' כדאיתא במדרש מדכתיב צור לבבי.

דף ל:

כלאים זינין סגיאין בארמות ידא: ר"ל לשון הש"ס עד שיזרע חטה ושעורה וכוסמין במפולת יד (בכורות נד, א) (משנה, כלאים א, ט). ובמקום במפולת יד נקט בארמות ידא. ודורש והולך בנמשל "כמה חילין כו' ובלבל כו' כחדא כו' בידא חדא דארים כו'".

כניס דסלקא כו': הוא ענין בפני עצמו נמשך למטה תא חזי (וגרסינן תא חזי בלא ו' העטוף) כו' עד סוף המאמר מסיים אתחזיאו קלמין כו'. ור"ל במקום שהארץ מוציא איבין מחילא דלעילא דאזרע עלה, הנה ארץ מצרים כד אושיט קב"ה אצבע דיליה ואתייבשו לעילי' כל מבועין ונחלאן דילה, כדין לתתא העפר הוציא הכנים מרוב יבשותה (וזה יתכן ביותר לפ"ד המפרשים שחורה הקופצת שהוייתה מהעפר, עיין תוס' שבת פרק קמא (שבת יב, א)).

דף לא.

כלב כו' ולדוכתיה אזיל: שהיה מיהודה ונשיא שבט יהודה.

דף לב:

פתח ואמר אשרי כו': ענין זה הוא פתיחה לדרשא דאיוב דלהלן (שהובאה כאן לענין שמפרש והולך להלן ל"ג א' (ח"ב לג, א) "מקריבי עיטא דפרעה הי' כו'" וכדלהלן ל"ד א' (ח"ב לד, א) "הה"ד הירא את דבר כו'"). ומקרא זה נדרש לפתיחה זו כמ"ש בויקרא רבה פרשה כ"ט רצונך לזכות בדין מנה לך נקלוגי' (פירוש - מליץ סניגור) פלוני דהיינו השופר וכן הוא בזוהר בכ"מ. וז"ש כאן יודעי תרועה להיות להם למליץ דעבדין פקודי אורייתא ויאמר מצאתי כפר.

כד"א אם כו' מני אלף: י"ל שרומז על אורייתא שניתנה לאלף דור. והתורה גופא לשון אלף - מאלפת חכמה.

ולית אנן כדאי למיהדר אבתרייהו: כצ"ל.

כד בעאן לקיימא על עובדין דישראל על ה' ודאי קיימין: וכמ"ש במכילתא בשלח בשירה פ"ו תהרוס קמיך כו' שכל מי שקם כנגד ישראל כאילו קם נגד הקב"ה.

דף לג.

משוט בארץ סתם: היינו כאומר בארץ שלך אשר ה' אלהי' דורש כו' כדמפרש ואזיל דלא אתמסר לסטרין כו'.

למיהב ליה חולקא כו' למעבר עאני בחד נהרא: כצ"ל. ועיין אמור (ח"ג קא, ב).

וכן בכל סטרין דיליה: אפילו על האיל שהוא גם כן מסטריה דיצחק כמ"ש בת"כ איל קשה -- בכל זה אין לו להחליפו עליו.

מקריבי עיטא דפרעה: מאותן שהיו מקריבין עצה לפני פרעה, ונקט מקריבי כו' כלשון הכתוב במגלת אסתר "והקרוב אליו כרשנא כו' שבעת הסריסים כו'".
הוא חוקר ולכלי בשרא בגין כו': כצ"ל. ומפרש תכלית לשון כלייה לכלות הבשר וז"ש קץ כל בשר. וכן הוא לקמן ע"ב "לשיצאה כלא כו'". ועיין מקץ קצ"ג א' (ח"א קצג, א).

דף לד.

דאיהו הוי מכסי על פרעה: נראה פירושו מכסה כמו מגין בצלו, וכמו שדרשו (בריש פרשת שלח לך) היש בה עץ - אם יש בה המגין כעץ זה איוב כו'.

דף לד:

וברכאין דגנתא נפלין בי' ג' זמנין בשתא: אולי הן ג' תקופות מן הד' תקופות, עיין לקמן (ח"ב פא, א) (ח"ב קצה, ב) (ח"ג טו, ב), ובמדרש הנעלם חיי שרה (ח"א קכה, א). ואל תתמה על שתקופה ד' ודאי אין נופל בה, שהרי גם בג' אלו אמרו כד תרין וכו' וכד חד כו'. ואם כן מקום גם כן לומר שבאחד מהד' ודאי אינו נופל.

דף לה.

אסתלקו למלכו אחרא: עיין מקדש מלך בשם הרח"ו. ולכאורה מה דמסיים "ודא איהו מלכו דאיהו תקיפא" משמע שהיא מלכות הרביעית דדניאל שכתב עליה "תקיפא כפרזלא". וכן בחיה הרביעית - אימתני ותקיפא. וז"ש "והאי תנין הגדול איתער לי' כו'". וצ"ע מהו דאתפליג. כי השבילא הוא הנמתק והולך בקדושה גיחון דירושלים שנמשח שלמה שם, אבל שאר מימוי אחידן בתוקף הדינין כידוע גיחון - הולך על גחון.

דף לה:

אמאי לבר ואמאי בתלת כו' והא כתיב הוא גלי כו': זה קושיא דואמאי לבר, ומאי טעמא בכי כו' על המשקוף ועל שתי המזוזות - זהו קושיא דאמאי בתלת.

דף לו:

כלהו משתזבין אי לא דרישהון מתפסין: כצ"ל. ועל זה מסיים ואפילו יהושפט כו'. ואין כאן רק פירוש אחד על המקרא שביאר תחלה אם אלו לא הוו רישין כו'. ולא כמקדש מלך שפירש שיש כאן ב' פירושים, שאם כן הלשון מעורבב.

דף לז.

אבל הא זכינא לכל האי: ששמעו האי קלא דמכרזא וכמש"ל זכאה חולקנא דזכינא כנ"ל.
וארחא אתתקן כו' ניזיל גביה: הואיל וזכינא כו' נקוה שנזכה גם כן לשמוע מרשב"י בהני קראי.

פתח ואמר כל כו': נראה שפתיחה זו הזמין ה' בפה קדוש רשב"י לתשובת שאלתם. וכמש"ל ומהאי דאמר מר אשתמע כו' בההוא מלה אתא כו' ארחא אתתקנא קמן כו' דהואיל והן כאין נגדו לא נחשב לו כלל לרבותא יתירא שהי' הורג פרדשכי כו'.

הוא כאין: עיין מקדש מלך שפירש בשם הגהות הרח"ו בכתר דקדושה. ואף שיש מקום לזה לומר שזהו שכיון לתרץ קושייתם שלכן הכה כל בכור נגד בחינת כתר שנקרא 'בכור', ועיין לקמן סוף עמוד ב'. אבל מכל מקום פשט המאמר משמעו דכאין ממש קאמר, וכדמסיים "כהאי עלעולא כו' כלא חשיבין". ומפרש כאין חד מלתא עם כלא חשיבין.

דכליל מאת ואת: בתיבת זאת יש ז' את. והזיי"ן רומז על ואת, כי יש בזיי"ן ז', והנקודה שע"ג רומז לשביעית שהוא התי"ו שהוא במלכות כולל ת' בתי דינין - ת' תחיה, ת' תמות כו'. ועיין ריש פרשת חקת ק"פ ריש ע"ב (ח"ג קפ, ב).

דף לז:

כתרא תתאה כו' כתרא שמאלא כו' תתאין מתתאין כו': הן ג' דרגין כמ"ש במקדש מלך (). וכדלקמן ל"ח א' (ח"ב לח, א) ותלת קשירין כו'. ועיין לקמן מ' ע"ב. וכמ"ש בז"ח שיר השירים נ"ו ג' על הפסוק לסוסתי ושלישים על כולו כו' זינין דחרשין גליפין בתלת כו'. וז"ש כאן "די בהון עבדן קשרא כו'", ור"ל כמ"ש אין אגודה פחות משלשה, ונגד זה ולקחתם אגודת אזוב - ג' קלחין כו'. ועיין לקמן בשלח נ"ו ב' (ח"ב נו, ב) וג' הזאות כדלקמן (ח"ב לח, ב).

דף לח.

קנטורא דקטפא: נראה צ"ל קיטורא דקיטפא, ור"ל קשר של קטף, כלומר סוד חתום. ובאדרא - "קלטורא דקטפא", עיין שם בפירוש המד"ל בעומר מן כ"י.

כל זמנין וחגין ושבתין כלהו דכרנא להאי: ג' רגלים, ג' אבהן. וכן שלש דרגין בשבת - ג' סעודות.

דמאן דאיהו דכורא מן דכרניא בעי כו': איפשר רמזו בזה על ר' חייא עצמו שהוא בדרגא דיסוד כמ"ש האר"י ז"ל. ועיין לעיל י"ד א' (ח"ב יד, א).

דשאלתא דלכון: ר"ל ששאלו למה נאמר אח"כ "בכור השבי" - רק לעיל משמע דרשב"י עצמו שאל זה ולא הן.

בשעתא דאתכנשו כו': ולכן בלילה ולא ביום.

בעיין לאקרבא להון ולא אשכחו: לכאורה צ"ל לאקברא, ופירוש "לא אשכחו" שהיו גוררין אותן הכלבים. ועיין לעיל י"ח א' (ח"ב יח, א) ולקמן מ"א ב' (ח"ב מא, ב) ובפרשת

פנחס רנ"א ב' (ח"ג רנא, ב). אבל צריך עיון דהא כתיב ומצרים מקברים את אשר הכה. ואיפשר כאן על אלהיהם שנעשו בהן שפטים קאי, שהן נדוקו ונתכו לעפר, וכדמסיים בהאי קרא במצרים מקברים בריש פרשת מסעי "ובאלהיהם עשה שפטים כו'" שלא יכלו אף לקברן כלל.

דף לח:

הוא הלילה כו' ובשעתא דאתחבר כו': ומפני שאתחברו ב' דרגין לכן נעשו ב' הדברים דלעיל דישראל נפקין לעיניהון בחד גיסא ולמיתהון באידך גיסא כו'.

דף מג.

בתרין גוונין כו' הישר והטוב, הישר דא תש"י לאסמכא כו': עיין פירוש הגר"א. ונ"ל שחסר כאן תיבה אחת וצ"ל "דא תש"י והטוב לאסמכא כו'". ור"ל והטוב הוא יסוד, קשר היו"ד שבתפילין של יד כדלקמן סוף הפרשה. וזהו תרין דרגין וגוונין דקאמר. וז"ש לאסמכא כו' - רומז למ"ש בברכות והטוב בעיניך עשיתי שסמך גאולה לתפלה, דהיינו יסוד למלכות.

אקרי קדושה ואקרי תפלה וכדין אקרי מלכות שמים שלמה: עיין פירוש הגר"א. ונ"ל דר"ל דהאי דמ"ש שלמה הוא במתפלל בתפלין, וזהו אקרי קדושה בתפלין ואקרי תפלה - התפלה עצמה שהיא מלכות שנקראת 'תפלה' כידוע.

דף מד.

והיא חדת ביה: כצ"ל.

וקדושה דמאריה עליה: לקדשו ולטהרו אף בשינתו שאין ביכלתו לשמור עצמו בקדושה.

בגין דחביבה עלה יתיר מכולא: שבה הוא שהכירה קדושתו וכדלהלן ע"ב בגין דתמן חמת קדושה עלאה מכולא (ואריחה בו ריחין כריחין דג"ע כדלעיל). וגם י"ל מפני שהוא דרגא דאשה, שמטה הוא שכינתא, ובזה שיישב המטה נתיישב גם כן סמיכות השלחן למטה, כי על המטה היו יושבין גם כן סמוך לשלחן כדאיתא פרק המקבל (בבא מציעא קיג, ב) מטה לאכילה, אלא שלפעמים היו יושבין על הכסא, ומנורה שא"צ אלא בלילה איחרוה לכולם.

דף מד:

ובגין דאתפרשנא באתר דא: בעליי' זו כדלעיל ע"א בעי לאתפרשא מן ביתא כו'.

אצטריכנא לאסתכלא ברגיזו דעלמא: לכלול עצמו גם כן עם הצבור. ולא להיות פרוש מהן ועניניהן כאשר עשה עד עתה.

ולא בעינא לאתפרשא מינייהו וכמה דעבדנא עד יומא דין: כצ"ל. ודרש אנכי יושבת מעולם לא רציתי להתפרש מהצבור. וכ"ש עתה.
למועד ודאי: לשון יום טוב ומועד של ר"ה (ומוכח מכאן דראש השנה נקרא 'מועד').
מכאן דהיא עיקרא דביתא: לכן הקדים לשאול בשלומה קודם לבעלה (גם י"ל שאיפשר שלכן הותר והוכרח לו לשאול בשלום אשה אע"פ שאין שואלין בשלום אשה אלא על ידי בעלה -- דכאן היא היתה עקרא דביתא ובעלה טפל לה. וכיון שכך היו רגילין כולן בה לעשותה עיקר - לא שייך להיות על ידי כן חשש לבו גס בה).
ולא עוד אלא דאיהי אזלת כו': ולכן הקדים לה שלום. אבל א"ל שזה ראיה על הא דהיא עיקרא דביתא -- שהרי הבעל לא ידע ממיתתו שהיה בשדה.
ולא יכיל לאעקרא ליה מאתר דהוי בקדמייתא אלא כו': ביאר זה לענין מ"ש אח"כ לקמן מ"ח א' "וע"ד תפלה כו' דא אתר דהוי קשיר כו'", לומר שאף במלכות היה קשור גם עתה לכן הי' מתייראַ.

דף מה.

שגיונות דעלמא הוו תליין כו': יום ראש השנה שנדונין העולם בו על שגיונות וזדוניות.
מתלא אמר מאן דנשיך מכלבא כו': כינו משל זה למדת הדין של המלכות. לרמוז על בחינת שם ב"ן האחרון שבקדושה שממנו יונקים חיצונים כולם, ומבחינה זו באה לו מיתה, עי' לק"ת שלהי שמואל על ביום השלג, ובליקוטי הגר"א על מאמר כד זרענא פולין לנ"ב גווונין ביומא דתלגא דלקמן צ"ז ב' (ח"ב צז, ב). ועיין מ"ש בס"ד בהגהותי על ילקוט בזה על מאמר ר' ישעי' תלמידו של רחב"ד התענה כו'.
והוו שמעין אינון תשבחין ולא יכלין למחדי: כד"א ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וכו'. כמו כן אף כשיצאו וידעו אז בתבירו דגרמיי' וטעימו טעמא כו' -- לא היו יכולין לשמוח כל כך כראוי בגאולתן עד שפתח להן אזן לשמוע תשבחן ושירין שלמעלה קמי כו' (ואיפשר נרמז זה בפסוק בשלח פרעה, שפרעה נקרא אימא עלאה שלשם עולה השיר, ושם בחינת האזן, שם ס"ג שבו השמיעה. ומבחינה זו נפתח להם אזן לשמוע שירה שלמעלה).
וקאים רוחיהון בגווי' דלא פרחין: נראה מפני שאמרו בפרק חלק (סנהדרין צה, ב) אזנים גילה להם ושמעו שירה של חיות ומתו. לכן אמר כאן דקאים רוחיהון ולא פרחין, ר"ל שלא פרחה נשמתן מהם.

דף סז.

ברמ"ח לווטין כו' ותבואהו ולא חפץ ?ברכה וגו': והיינו הברכה שהיתה ראויה לו, אם היה מרים ידו בצלו ובברכתא. וי"ל שמ"ש בתריה "וילבש קללה כמדו" רמיזא רמ"ח לווטין לרמ"ח אברים, דדרוש בי' כמדו - כמדתו - מספר אבריו.

דף סז:

ותחותיה אית כאן און עשרתי מצאתי און לי כו' שלטא על ההוא עובדא דעבד ירבעם: ממ"ש להלן "סטר שמאלא כו' כדכתיב בן אוני כו' סטר ימינא ולא שמאלא" -- משמע שר"ל כהן און - גבורה דסט"א (און לשון כח וגבורה), שמאל דסטרא אחרא. () וז"ש דשלטא על ההוא עובדא דעבד ירבעם - שהוא עשה עגלי זהב מצד צפון יאתה (וז"ש "עשרתי" - כי משם הזהב). אך אולי י"ל דהכוונה על חסד דסט"א כלשון כהן (ושיהיה ממש נגד הקדושה) או יסוד דידה כמ"ש הרמ"ז. ולשון שמאלא דלהון אינו דווקא יד שמאל גבורה, אלא כל סט"א קורא בשם 'שמאלא' על שאחיזתן מן הגבורות ויתפרש לפי זה "עשרתי" - שיושפע לו מחסד דסט"א.

דף סח.

רזא דא אשת מדנים: רחוק לומר שעל צפורה שהיתה מדינית והחזירה משה לקדושה נתכוון. אלא י"ל שרמזו לאשת מדינים ממש, כזבי בת צור נשיא מדין, שצוה לה אביה שלא תזקק כי אם למשה, והכניעה משה שנהרגה (על ידי פנחס דמזרעיה דיוסף פוטיאל קאתי). וכן כל נשי מדין ששבו וצוה משה להרוג כולן. (וז"ש עליה "טוב לשבת על פנת גג מאשת מדינים ובית חבר", זהו שישבו ישראל בשטים ונתחברו לאשת מדינים כד"א ויצמד ישראל כו' והלכו לבית' אל הקבה וקלעים שפירשו להן. וירמוז לשבת על פנת גג על רב כהנא דתבעתיה מטרוניתא וסליק לאגרא ואפיל נפשיה סוף פרק קמא דקדושין בכדי שלא להתחבר לה).

דהא שמא קדישא דאפיק לון ברזא דיובלא הוי: הויה בניקוד אלהים, ונכללו שניהם יחד, וז"ש דהא כו'.

וכתיב וכאשר כו' וכן יפרץ: כענין פרץ שהוא במלכות בית דוד (שהוא על ידי התגברות והתחזקות) וזהו בשם אלהים דמלכות כמ"ש במקדש מלך.

וכלא תליא בהאי חכמה: ז"ש ראשית חכמה יראת כו'.

ומתמן אתקריבו כל אינון גיורין כו': כמ"ש שאמר יתרו אלך ואגייר את בני ארצי (וזהו שבבראשית רבה כאן הביאו על זה בחוץ לא ילין גר כו').

מתמן ולהלאה קדוש ונורא כו' דהא יתקדש כו': ונורא הוא על מתן תורה שכתוב בו "למען תהיה יראתו על פניכם" (ועליה נאמר "המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל", וכמ"ש בס"ד בליקוטי שם).

דף סח:

שביק ליה לא תקטליניה: וז"ש בשבת פגע בו כיוצא בו כו'.

ואצטריך עלמא להו: כמ"ש בשבת נחש לחפפית כו'.

דף סט:

א"ר יוסי כו' בני ודאי: איפשר ר"ל שלא מלאו מקום אביהם משה בחכמה ומעשים טובים, לכן יתייחסו אחריה.

דף ע.

למעבד נפשיי': הלשון מגומגם. איפשר הוא כלשון המקרא "את הנפש אשר עשו בחרן". ואיפשר צ"ל "לשעבד נפשיי' ", וכד"א (בתגרום שם) "די שעבידו לאורייתא", ור"ל לשעבד עצמם לעבודת האלהים וכד"א תעבדון את האלהים על ההר הזה.

דף קכא.

והחכמה נפק' מאתר דאקרי קה"ק: מכתר כמ"ש מקדש מלך. ואמר זה כאן לפרש מה שפתח קרא ד"החכמה מאין תמצא" - ש"אין" הוא כתר.

דף קכא:

דלא פסיל האי אלא ישראל: שלא נזהר בשחיטתו בדברים המפסידין השחיטה ופוסלין אותה ונעשית נבלה. ולכן הנזהר מאכילתו די לו שיקראוהו גוי קדוש ולא מעלה עליונה שקדש, כיון שהאדם עצמו גרם זה, אין מעלה גדולה כ"כ לנזהר מזה. מה שאין כן טרפה שרובה הוא על הנעשה בי"ש מחמת חולי, או בידי כל הבריות כעיקר פשט לשון טרפה - בשר בשדה טרפה - שטרפה ודרסה ארי כמ"ש הרמב"ם ות"י. וזהו דשלט בה דינא תקיפא ואטיל זוהמא בי' (ארס זיהרא דדרוסה) לכן הנזהר ממנה מעלתו קדש יתירא לעילא.

א"ל הא כתיב כו' סופי' כו' מאי קא מיירי: איפשר לא הוי מתיישב ליה לשון "אוכליו יאשמו" כפשטיה על המצירים לישראל, דלא שייך כ"כ לשון "אוכליו" בזה. וגם לשון "יאשמו" קטן מלכתוב עליהם. והשיב לו ר"ש דה"נ מ"ש בתורה "ואיש כי יאכל קדש בשגגה" דכתיב בסיפיה "והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם" -- מידריש נמי ע"ז ועל ס"ה האוכל ובולע נצוצי קדושה הראויין לישראל ובזה משיא עליהם עון אשמה. ולזה נא' עליו כאן "כל אוכליו יאשמו". והביא עוד לראיה דההוא קרא מידריש ביה

(דלכאורה מדכתיב "בשגגה" לא משמע למידרשי' עלי' וכמ"ש במכות שאינו קולט אלא שוגג והוא מזיד) לזה מביא אידך קרא ד"וכל זר" (דכתיב שם לקמי') בודאי מידריש עלי' בכ"מ, שהוא נקרא 'איש זר'. ועיין לקמן קכ"ב א' שמסיים בה מקרא ד"ואיש כי יאכל קדש כו'".

ואי תימא טרף כטרפה: שניהם [לאו] לישנא דמזוני.

דף קכב.

דבגין לישנא בישא מרעין נחתין: רחוק לומר שמפרש מרע מן מרעין. כי מרעין בלשון ארמי היינו חולי בלשון הקדש. ורע בלשון הקדש הוא בישא בארמי. ואיפשר אקרא דלקמיה סמיך - "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב", דהיינו החפץ חיים טובים בלא מרעין בישין.

דקרי לחבריה רשע כו' ונחתין לי' לעלעוי: ראיתי כתוב פי' כמ"ש בב"מ יורד עמו לחייו, ופירשו על לחייו ושזהו פירוש עלעוי. וכל זה אין נכון. וקרוב יותר שצ"ל "ונחתין ליה לעלעוי" - שמנתחין ומחתכין אותו בגיהנם לצלעותיו ממנו.

בג"כ בעי למיתן שלמא ביניי: על ידי הדין בא שלום בעולם כד"א משפט שלום שפטו כו'.

תהא נטירא מכל סטרוי: נראה שרמזו למ"ש בשמות רבה ריש פרשת משפטים דינין מלפני' דינין מלאחרי' למטרונא כו' שומטין הזיין מלפני' ומלאחרי' כו'.

אלא לבקר עד דלא ייכלון דייניו כו': וז"ש "אי לך ארץ כו' ושריך בבקר יאכלו אשריך ארץ כו' ושריך בעת יאכלו כו'". וכן הוא פשטא דעובדא דר"א ור"א בשבת דהוו יתבי בדינא וחלש לבייהו כו', דלא טעמו כלום קודם, אלא שמ"מ לאיסורא לא נזכר זה בש"ס רק בהרגו את הנפש. ועיין סמ"ע סימן ה' סעיף קטן ט'.

דף קכג:

לא תזכירו כמה דאוקימנא: ר"ל שלא לעשות שותפות ויגרמו להזכיר כו'.

דף קכד.

כ"ש על אורייתא: ר"ל כמ"ש בסמוך לא תוסיף על אורייתא כו'. שלומד מהן דבר להוסיף איזו הנהגה ומוסר על דברי תורה ודברי חז"ל. ועיין שלהי קהלת רבה.

דטפסאן בקוטריי' לקוטרא דכותלא: לשון מטפס ועולה. שהיו מטפסין על קטרי משאותיהם וחפצים בזוית הכותלים. כן נראה לי עיקר פירוש מלות אלו.

מעקר דיורין ואתיב דיורין: כמ"ש בפסיקתא הובא בילקוט יהושע רמז י"ד ובישעיה א'.

דף קכה.
דהכא לא אשתכח פרישותא מיני': דכתיב כי שמי בקרבו. גם כתיב כל אשר אדבר כדמפרש והולך להלן.

דף קכה:
אטימא מכלא: כדדרשינן ונטמטם בם - לשון טומטום, סתימה, ואטום בלשון ארמי.
דכתיב ותשקו את הנזירים יין מאן דשרי האי כו': נראה דאסיפיה דקרא קאי דכתיב (עמוס, ב) "ועל הנביאים צויתים לא תנבאו", לומר המשקה הנזיר יין כמי שכופר בנבואת הנביאים, כמו כן כאן הפורץ הגדר.
בב"ח הוי: ריתי כתוב בג - ראשי תיבות בשר גבינה. ועיין ח"א (קצ"א.) (ח"א קצא, א).

דף קכז:
סוף ע"ב. חד משיכו דרחישו דמיא: ר"ל ז"ש ישרצו המים כו'. ועיין בראשית ל"ד סע"א (ח"א לד, א) , מ"ו ע"ב (ח"א מו, ב).

דף קכח:
זכי למחמי בנין כו': כדמייתי קרא וע"ד כתיב גבור בארץ יהיה זרעו.
וזכי בהאי עלמא: זהו הון ועושר בביתו. וזכי לעלמא דאתי - זהו וצדקתו עומדת לעד.
וכתיב בתריה "זרח בחשך אור", דהיינו דאהפיך חשוכא לנהורא וזכי לחייבא.
כל מארי דינין לא יכלין כו': זהו חנון ורחום וצדיק, שהכל מתהפכין עליו לרחמים וחמלה ומצדיקין אותו.
בתריסר תרעין: אולי הן י"ב דקיימין בצדיק - ז"ה. וממנו שרש התרעין ברקיע. ().

דף קכט.
תרין סהדין מאינון עיני ה': כי ז' המה עיני ה', ותרין סהדין אלו הן נוה שהן ב' גוונין דהכא.
מסכנא זכי לבני נשא כו': זהו שבמזמור הנ"ל חציו השני מתחיל בצדקה למסכנא - "טוב איש כו'" עד סוף המזמור. אך הקדים ראשונה דמזכי לחייבא בנפשא שהוא גדול ממנו כדהכא.

דף קכט:
אינון מילי דתרגום: לקמן קל"ג א' (ח"ב קלג, א) דכשהיחיד אומרה ידלג לשון הקדש שבה, שלא נתקן כי אם בצבור. ומפני שבקדושה זו אנו יתרין ממלאכי השרת, יעלה בדעת האדם להתגאות שעל ידי התורה זוכין לכך, לכן כרוזא קרי כאן מאן איהו גס רוחא כו'.

דף קלד.

למהוי סהיד דיליה: ר"ל זהו "ועד" - לשון עד. שאנו מזמינים השכינה בלשון ועד. וסטרא אחרא דלאו איהו סהדא לגבן בגין דא מתפרשא מיניה. ואינה בכלל הייחוד המכוון במלת "ועד".

ברגלי צעדהא רמז דסטרא כו': שרגליה יורדות מות, והיא קול דממה דקה ע"כ בלחישו - ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

דף קלו:

ומאן איהו סיפור כו': עיין לקמן קנ"ז ב'.

ודרגא לדרגא אוחי כו' אוחי לאנהרא כו' ובגין כך אוחי דא בדא: כצ"ל. ופי', ממהרים וכדמפרש יביע בלשון ארמי ימהר כדמייתי תרגום ד"וחש עתידות למו" (דברים לב, לה) - מבע יתעבידי. וזהו סוד השולח אמר"תו ארץ עד מהרה ירוץ דברו (תהלים קמז, טו) - פירושו, האומר ירוץ לדברו.

בחבורא חדא שלימא ביומא כו' ההוא אמר שלימו עלאה כו': כצ"ל.

דף קלז.

אוף הכא ו' סטרין באינון תולדות כו': והן ו' פסוקים "תורת ה' וכו'" כדלקמן עמוד ב'.

דף קלז:

ודא איהו לדוד בשנותו את טעמו: נראה דאבימלך כפשטיה בסט"א (ועיין ריש פרשת וישלח קס"ו א') ובשנותו את טעמו, היינו כדאמרינן לעיל קל"ד א' (ח"ב קלד, א) לא אחת אלא כמאן דאזדמנת כו' כדין כו' אתפרשא וז"ש כאן דקא מתפרשת כו'. ויגרשהו וילך לסטרא אחרא. כדאמר לעיל כיון דעאלת כו' כדין כו' בלא דחילו כלל דהא כו'.

לפרשא ימינא ושמאלא לקבלה לה: אולי ר"ל ז"ש במזמור זה (שמבקשת התפלה להתחבר למשה) "שבענו בבקר חסדך" - בימינא, "שמחנו כימות עניתנו" - בשמאלא, ועל ידי כן "יראה אל עבדיך פעלך כו' ויהי נועם כו'". ולקמן קל"ח א' (ח"ב קלח, א) ימינו וזרוע קדשו - הא אתערותא כו'. כבקשתה.

דף קלח.

ואע"ג דלא קיימא תמן מלה בחושבנא: כדאיתא בראשית מ"ו ב' (ח"א מו, ב), עי"ש.

דף קלט.

דא איהו תכלת דציצית: ר"ל כמש"ל קנ"ב ב' (ח"ב קנב, ב) "אוף הכי תכלת כו' מההוא דחילו כו'".

דנפיק מכרסייא כו' ודא איהו כו': משמע דאתיא הא כדרשא דלקמן קמ"ז א' (ח"ב קמז, א) דדרש לה ר"א גופיה ומפרש תולעת שני במיכאל חסד, ושש בגבריאל. וז"ש "כתרשיש" - תרי שש. ובאלין ב' כלילין תרין אחרנין - אוריאל ורפאל.

דף קמ:
מה אדיר שמך: נ"ל אדיר עם הכולל גימטריא רי"ו. וז"ש תבר' גזיזין תקיפין כמו בקריעת יום סוף על ידי שם זה כד נטלא שכינתא באבהתא. ושם אדיר ונורא הוא בת"ת.

דף קמג.
אבל שה"מ כו' מסטרא דגבורן עלאין: וכן הן ט"ו שיר המעלות נגד ט"ו גבורות.

דף קמה.
דכד הוי מטי ר"ה כו' להאי קרא כו': משום דאמרינן פרק ב' דשבת שרצו לגנוז ספר קהלת מפני פסוק זה.

דף קמז.
תו מיין מההוא שמא כו': בזהר חדש שיר השירים נ"א ע"ב נתפרש שהוא שמא דשבעין אתוון. והיינו שם ע"ב. דב' כוללין כל הע'. וכמ"ש רבינו החסיד ז"ל בכ"מ.

דף קנח:
אני היום ילדתיך: פי' "אני" זו שכינה, ו"היום" זו מדת יום. והיינו דקאמר לעיל מיומא דירית ב"נ נשמתא כלילא מקב"ה ושכינתיה כו'.

דף קסב:
וסימנא דא אם ברישא: כלומר שבפ' שני' נכתב אם שמע, דפרשה ב' נגד שמאלא, ואעפ"כ מתחיל תחלה בתנאי הטובה לטוב, ואי לאו שלטא שמאלא ח"ו.

דף קסד.
לית נטירו דילי' אלא ברביא דאקרי נער: כצ"ל.

דף קסה:
ודא איהו יהא שמו הגדול בגין דאית וכו'. אע"ג דאיהו בתוספת אתוון: ונ"ל שהוא הויה דז"א, וי"ה למעלה הימנו בחכמה דמגלי' בעתיק ונקרא 'שמו הגדול'. ועיין תוס' פרק קמא דברכות ודו"ק.

דף קסו.
למשמע קדיש בהדי צבורא: משמע שהיה שומע גם מאיגרא והיה יכול לענות שם, אלא דמלתא יתירתא עביד בכדי להשתתף עצמו עם הצבור דוקא, ולז"א דגברא רבא הוא.

דף קע.

דבר אחר פקודאה דקב"ה למשה ועשית כו': כצ"ל.

אלא ודאי כלהו קיימין: ר"ל דלענין שעומדים בקימה בלא ישיבה כולן עומדין דל"ל קפיצין. ופי' עומדים דהכא הוא שעומדים וקיימין בחד שמא לעולם הן בשם שרפים, אבל האחרים לפעמים גם הם נק' שרפים וזמנין סלקין בשמא אחרא. לזה פי' הכתוב שרפים עומדים - פי', מין שרפים העומדים שמם תמיד. ובמקדש מלך נטה מדרך הפשוט בחנם במחילת כבוד תורתו.

דף קע:

מההוא אתר דההוא נעם ה' תמן ודא הוא כו': זה נמשך הכל פי הד"א דא צנורא עילאה כו', ול"י מה היה דעת המקדש מלך שהקשה ל' הזוהר אהדדי.

דף קעא.

בג"ד כתיב באורייתא כו' דא אוליף לדא כו' נטיל דיליה ודחבריה כו': כמ"ש במדרש קהלת "נמצא ביד זה ב' סדרים ביד זה ב' סדרים".

דף קעד.

ואתגליי' בקזמיטין דקלדיטי גליפי כו': כצ"ל. עיין לעיל פרשת שמות ה' ע"ב (ח"ב ה, ב) ובמקדש מלך ל' הגהות הרח"ו שם וקוזמיטין הוא תכשיט - קוזמי בל' ב"ר. ואולי פירושו מקום מחבוא למפתח, והוא קאזעמאטט"ע בלשון רומי. וכן סוף פרשת בשלח ס"ו ב' (ח"ב סו, ב) צ"ל "נהירותא דספיר בקלדיטי גליפי' כו'". עיין שם ותראה כי הכל דברים אחדים. ובפרשת ויקרא ט"ו ב' (ח"ג טו, ב) "ומתבסמא אימא בקלדיטי כו'".

דף רכ.

בשמא כד"א לכולם בשם יקרא: על ידי המלכות שהוא הה"א המשקה אותם ומוציא במספר צבאם לכולם יקרא ויזמין להתייחד בשמא שבו נכללו נחלין ומבועין ו"ק.

דף רכ:

פעלת כו' בי' עביד כו' פעלת כו' דבי' אתעביד כלא בחשבנא: תמוה מאן דכר שמא דחשבנא כאן. ואיפשר ר"ל פעלת במלכות שהוא הפועל ועבד אומנתא דעלמא והיא חשבנא דביה תליין כל חשבנא בסיהרא. ועיין לקמן רכ"א ב' "דההוא שרש ישי כו' דלא אתמני ולא יקום בחשבנא כו' השתא כו' בזמנא קדמאה קיימא בחשבנא דכתיב כו'". ואע"פ שהאור נגנז בצדיק -- עם כל זה גם עתה העולם מתקיים בי' על ידי מה שנשפע למלכות. אלא שהאור בא בחשבנא וכמש"ל המוציא במספר כו'. וכגוונא דא במשכנא, המשכן שהוא המלכות היה בפקודי וחשבנא. (אבל באור הגנוז בצדיק אולי

עליו נאמר "לא יחשבו את האנשים כי באמונה כו'", והן גבאי צדקה שהן בחינת צדיק כידוע) וכדמפרש והולך ר' אלעזר אח"כ דוהוכן בחסד כסא המלכות, ומ"מ לא יתיב עליה אלא באמת ושופט ודורש משפט, ולכן הכל בחשבנא וע"ד אתמנון תולדין כו'. ונ"ל לדרוש סיפיה דקרא ד"מה רב טובך כו' תסתירם כו' מֵרֻכְסֵי כו' מריב לשונות" (תהלים ל"א, כ'-כ"א) -- שהוא כמש"ל רכ"א א' (ח"ב רכא, א) דהוי סט"א שט לאסטאה כו' על מהימנותא דאומנין וקב"ה כפיף ליה כו' () ולא היה יכול לאסטאה אומנין לגנוב ח"ו דבר מאומנתיי', כי באמונה הם עושים - מהימנותא קדישא.

דף רכב.

ועבד ליה פקידה לנפקא מן גלותא: ביציאת מצרים שאמר "פקד פקדתי" (ודלא כמקדש מלך) והשתא ...[נמחק איזו תיבות]... אשר פקד ע"פ משה.

דף רכב:

איהי אשתלימת כו' איהי ממש: היינו המלכות הנקראת עובדא ומלאכה היתה משלמת עצמה. וז"ש אקרא דויכל אלהים ביום השביעי כו' ודאי הכי כו' עד דאתי יומא ז' כו' בהאי אשתלים כו'. והיא אבן שלמה, דבה נבנה מגרמיה (ומקדש מלך נדחק).

דף רכג.

בגין דאמונה להכי אתכוון: ר"ל שהיא אמונה וכל כוונתה ורעותא תמיד להתייחד עם שמים (ולא כמקדש מלך).

דף רכג:

לא יהב חכמתא אלא כו' ואוקמוה חברייא ואתמר: (ברכות נה, א).

נהירא דשמשא דנפיק: ר"ל דנפק מימינא כמ"ש הולך אל דרום, ועיין ריש פרשת ויצא.

דף רכז.

היינו רזא דכתיב בראשית כו' דאיהי בית: איפשר ר"ל כמ"ש בתיקונים "בראשית - ראש בית".

אע"ג כו' ס' גבורים כו': שהן ו' קצוות, רזא דנהרין ונחלין דנפקין ועאלין בהאי בית.

דף רכז:

ואת קדמאה דאוריי' אתפלג לשבע מאה ושבעים וחמשה [תשע"ה] לכל סטר: שהן סך הכל ל"א מאות . ואפשר הן נשרשין באל"ף למ"ד מן מלוי האלף.

דף רלז:
א"ל אבא אבא זיל טנפיר קטורך ואפקיד בקולטך: נ"ל משום ר"א היה כותב סודות הרשב"י כדאיתא באדרא זוטא ר' אבא יכתוב כו'. וז"ש לו "אפקיד בקולטך". ו"טנפיר קטורך" פירשו גם כן היינו גם כן השלים קטורך שאתה קושר כתבי עניני רזין.

דף רמד.
וכד האי אתתקף דלא נטיל: טעות סופר, וצ"ל אתחלש, וכדלעיל רמ"ג ב' "וכד אתחלש הני".

דף רנט.
ויסתפקון כל אינון נשמתן: כצ"ל.

כרך ג

דף ג:
מאן דמזמן כו' האיך יזמן כו' אלא כו' כל קטרוגי כו': והיינו על ידי עכול אברים ופדרים שהיו נזונין מהם כדאיתא פרשת תרומה, וז"ש כאן אח"כ "אכלו רעים כו' כל אינון דלתתא", וכדלקמן ז' ב' (ח"ג ז, ב) "ואינון אכלי סעודתיי' כו'". ואע"פ שבסיום המאמר כאן מפרש "אכלו רעים" גם כן בקדושה לעילא -- מכל מקום תחלת המאמר כאן רומז לזה גם כן וכדר' יהודא לקמן ד' א' (ח"ג ד, א) "כל מארי דייבא ויללה" (דרש 'רעים' לשון ויריעו תרועה).

דף ה.
כתיב ויהי כו' גדול כו' ובת זוגו בדחילו כו' ומסטרא דאתתי' אקרי גדול: איפשר משום דקשיא שלא נזכר כאן כלל אשתו מי היא, רק מתחיל בבניו. והיה לכאורה מקום לומר שמפני שלא היתה יראת ד' וכמ"ש עליה "כדבר אחת הנבלות כו'", לכן לא הזכירה הכתוב. לזה אמר ר"ה סבא שהיא גם כן היתה בדחילו כו' כאיוב עצמו ונרמזה כאן בל' גדול מכל בני קדם, דמסטרא איקרי גדול (ואפשר כמ"ש דינה בת יעקב נשא, זהו גדולתו מסטרא דאתתיה שנתחבר למשפחת יעקב).

דף כד.
ר"י פתח כתיב פרי עץ הדר כו': לא ידעתי שייכות הפתיחה לכאן.

דף כד:
כפות תמרים ה"נ אחיד בהו: פי' בכובין וקוצים שיש בגזע הדקל הנקרא כופרא, עיין פרש"י סוכה ד"ה דרכיה כו' ועיין מקדש מלך כאן.

דף כה.

באבהתא נטלא: עיין מקדש מלך הגהת הרח"ו דלפרש צרור החיים קאתי - ג' ווין, עי"ש. ונ"ל דלפרש צרור שהוא קשר ואגודה קאתי, שאין אגודה פחות משלשה.

דף לה:

עשוהו ודאי: עשו ה"ו, שהן דו"נ, צלם ודמות. הן עשו האדם.

דף לו.

ולא ישכח פתחא עד כו' אנפין באנפין: ולא מאותו צד דאזל בר נש לארחא אחרא, לא מסתייעא ליה מלתא למיהדר למיעל בהאי, עד דיתוב אנפין כו' וכמ"ש פרק הקומץ גבי ה"א.

אסוותא דעלמא: אולי ר"ל כדברי הבראשית רבה דלכן לא התחיל בא' שהוא לשון ארוא אלא בב' שהוא ברכה.

דתמן שראן כו' לאשתתפא כו' כי שם צוה כו' עד העולם: שם צוה ה' בציון יתקבצו (ואולי צוה לשון צוותא, שתוף וחיבור) כל מיני חיים ההולכין מלמעלה עד העולם דא מלכות שמה בציון יקוו וישתתפו. והן המוחין. ועיין לעיל/לקמן (ח"ג יג, א) (ח"ג קיח, א).

ואשתכחו בה רחמין: וזהו בטוב ירושלים, והוא מיתוק ה' גבורות ביסוד דידה. וז"ש וראה כו' דכל עלמא מתברכא כו'.

ועל דא וראה בטוב כו': שלא יתראה הקשת מפני שלעולם יראה כד אשתכחי בה רחמין. ולא יהיה הענן על הארץ לכסותה ח"ו.

דחלי חטאה חסידין קדישין: חג"ת . תלת גווני קשת.

היקרים המסולאים בפז כד"א ותפארת כו' לא מתעטרי כו': וזהו מסולאים בפז - עטרת פז, והוא עטרא דמתעטרין אבהן כדמפרש והולך. ומינייי מתייקרים ומתעטרים הבנים גם כן.

דף לו:

האי חמרא על דלא נטר כו': כמ"ש בזוהר ויחי רמ"ב (ח"א רמב, א). דלא חייש ליקרא דיליה אלא ליקרא דרביה.

ואעבר ליה באתר דלכלוכא שרי': והוא היה מרחיש באורייתא במקום ההוא בלא דעת.

אר"א ומה כ"כ מדקדק כו': ר"ח חשב שרפב"י אמר שעונש זה הוא עליו על שעבר על ידי החמור במה"ט והרהר בדברי תורה. וא"ל ר"א שאנוס גמור הוא, ופירש לו רפב"י

ודאי קב"ה מדקדק בצדיקים, אבל עונש זה לא עלי הוא אלא והשתא כו' חמרא דלא נטר כו'.

בגין לאענשא לתרווייי: כמ"ש פרק קמא דמכות מרשעים יצא כו' הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כו'.

לזמנא אחרא אתערבו: כצ"ל (ובמקץ תחת המ"ם), ור"ל להזמנה אחרת והיינו כדי שיתענשו תרווייהו כדאמר לעיל דלענין כזה הוא דאתערב ישראל בהדי שמאלא לנקום מהרשע ואח"כ יתענש הוא גם כן. והיינו גם כן לדכאה לון - שזה גם כן כענין ימינא, גבורה שבחסד.

בין לעלמא כולא: אולי דרש יחד לעולם כולו, ועיין בראשית רבה פרשה ל"ו.

דף לז.

הה"ד ימינך ה' תרעץ אויב: ר"ל מרישיה דקרא "ימינך ה' נאדרי בכח" דאסתלק ימינא (ר"ל נתעלה ונתגדל) וכדין תרעץ אויב דאתכפייא כו'.

שלימו דאמוני ישראל: ר"ל כמ"ש אנכי שלומי אמוני ישראל. אנכי היא המלכות, ועל שכתוב בה לשון שלומי שהשלימה לכן כאן דחב אהרן בה הקריב עגל למלואים לשלימו.

דף לז:

ר' יוסי פתח כשושנה כו': כשושנה הוא בתר דאתדבקת ואתנסיבת. ועיין לקוטי הגר"א ז"ל ריש פרשת בראשית בזה.

דף לח.

ואתרוג בין החוחים: אולי צ"ל "בין העצים", ור"ל כמ"ש "כתפוח בעצי היער כן דודי וגו'", וכפירוש תוספות תפוח זה אתרוג (שבת פח, א). ויתיישב יותר ענין הפתיחה דר' יוסי ממקרא זה לענין דמאן דאנסיב בעי לשבחא לקב"ה וכ"י. דכאן ב' פסוקים סמוכים זה לזה שמשבחין זה לזה - "כשושנה כו' כן רעיתי כו' כתפוח כו' כן דודי כו'".

וע"ד איל לעולה תמימים תרי: איל שכבר הועלה לעולה תמימים תרי.

דסלקו גוונא דרעותא מיניה: ר"ל כגוונא וכעין רצון ומחשבה ממנו עלה בלבבו וע"כ הקריבו עולה עגל על הרהור הלב.

דף לח:

בר אי אתער כו' ויכיל לדחייא כו': אולי ר"ל כמשה רבינו עליו השלום שאמר "ואם אין מחני כו'", ועיין בזוהר חדש שגם הוא נענש על זה אחר כך.

דף לט.

עליי' כתיב ברך כו' תרצה: ר"ל אע"פ שהן אוננים - מרצה, וכמו שדרשו בש"ס בנודע שהוא בן גרושה ובן חלוצה שכל הקרבנות שהקריב תחלה מרצים מהאי קרא עי"ש.

מאתר דחמרא שרי דהא אורייתא וחמרא דאורייתא כו': נ"ל דצ"ל מאתר דחדוה שרי כו' וחדוה דאורייתא כו' וסופיה עציבו -- ור"ל כמ"ש בפרק ב' דשבת - "רבה מקמיה דפתח בשמעתא אמר מלתא דבדיחותא ובדחי רבנן הדר יתיר באימתא ופתח בשמעתא כו'", עי"ש. ועיין לקמן ריש פרשת אחרי מות (ח"ג נו, א).

שירותא וסיומא דכתיב כשמן הטוב כו': ראש וזקן הן שירותא וסיומא. שאף כשיורד על הזקן טוב הוא.

ובגין כך כתיב ועל פיהם כו' וכל נגע: בכהנים כתיב, אלא דכתיב שם (סוף פרשת שופטים) בני לוי - וכהנים איקרי לויים, ור"ל כאן על פיהם כד ארימו קלא יהי' כל ריב מתעורר אף על ידי כהן סטרא דלוי. ועל פיהם היינו כדדרשינן אומר טהור כו'.

ודא הוא דנייח כו': ר"ל ז"ש הולך לדודי כו'.

דף לט:

דבגין חדוותא דההוא חמר טב אתכליל שמאלא בימינא: כמ"ש ויבא לו יין וישת, וכמ"ש בזוהר שם ועיין בינוקא דבלק קפ"א א' ב' (ח"ג קפט, א).

אל"ה הוי כו' השתא אסיר לן למחמי אנפוי: כיון שהגדת לנו שהוא עם הארץ כזה שאין מברך על מזונו ואין מגדל בניו לתלמוד תורה - אסור להסתכל בפני אדם רשע. הא לאו הכי, אף על פי שא"ל תחלה דסליק לי' מאורייתא - היו חושבין למללא עלי'.

דף מא.

וע"ד מי האיש החפץ חיים כו': וזהו כדדרש להלן זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה - זאת החיה אשר חייכם תלויים בה אשר תאכלו מכל הבהמה כו'. אז תחזיקו בחיים כחפצכם.

דף מא:

ברך ה' ממש ברך ה' בכולא: נ"ל דר"ל כמ"ש וה' ברך את אברהם בכל, שהיא במדת המלכות, בתו של אברהם, וכמש"ל א' אשר תאכלו מכל - מכל ודאי.

ועל דא כתיב ונטמתם בלא א' דלא אשתכח אסוותא כו': וכן שם מ"ב א' "ועל דא כו' בלא א' כו'" (ועיין עוד פרשת אחרי מותר ע"ה ב'). נ"ל ב"ה ענינו. ע"פ ביאור ענין מלת טמ"א שהוא מ"ט א', כי מענין מ"ט שערים עדיין יש קצת אחיזה לטומאה (ואף בשרש מ"ט שערים באימא, ידוע דדינין מתערין מינה, וכ"ש במ"ט שערים שלמטה בנוקבא).

ועיקר הטהרה בתהגלות אף שער הנ' ששם עיקר הטהרה. וז"ש לקמן פרשת אמור צ"ז ב' (ח"ג צז, ב) "אמאי ז' שבתות בגין למזכי לאתדכאה כו'". ושם סע"ב "דלא מני כו' לא איקרי טהור כו' ומאן דמטי טהור כו' דכיו עילאה דמטי עלי' בהאי יומא כו'". ושם צ"ח ב': "בההוא בי טבילה דמיין נבעין דעמי כו'". והוא סוד הא' של מלת טמא (שהוא אלף - פל"א, שער הנון, נתיב לא ידע עיט. וענינו שלפי החכמה העליונה אין טמא וטהור, וכן בשער הנ' הנכלל בחכמה, אבל שארי מ"ט שבבינה דינין מתערין מינה) שבהתחברו עם מ"ט ונעשה נ' -- אז הוא סוד מים טהורים. וזהו סוד "מי יתן טהור מטמא לא אחד", כי מי הוא אימא במילוי נ' שערים כידוע, והוא הנותן טהור מטמא על ידי האחד - האל"ף, שער הנו"ן. וז"ש כאן דכתיב בלא א' לומר דלא אשתכח אסוותא. וכן להלן אמרו דאסתאב בעלמא דאתי, שהוא סוד גילוי אימא בשערי' לטהר טמאים וכמש"ש אח"כ הא דתנינן זמין כו' במה כו' מים טהורים וטהרתם כו' ().

וזהו סוד ששאל משה על פרה אדומה מי יתן טהור מטמא כדאיתא בפסיקתא ובמדרש רבה. מפני ששער הנ' לא נתגלה לו בחייו כמ"ש סוף פרק ב' דראש השנה. וזהו סוד שאמרו "כל יקר ראתה עינו - זה רבי עקיבא כו'" - שזכה שיתגלה לו השער (), ויק"ר גימטריא ש"י, שהוא ש"י עלמין שבאימא הנקראת יש נגד אבא שנקרא 'אין'. וזהו סוד מ"ש פרק קמא דעבודה זרה שאמר אדם הראשון כשהגיע לרבי עקיבא וחבריו "ולי מה יקרו רעיך" (ורעיך הוא כענין "רע אביך" - שאימא ואבא הן תרין רעין דלא מתפרשין. וזהו שהזכיר שם אל"ף למ"ד שהוא בענין ש"י עלמין - י' פעמים שם זה כמ"ש האר"י ז"ל (). ואמר "רעיך" שזהו ענין השמחה בתורתו ועצב במיתתו שהזכירו שם. וז"ש בהיכלות פקודי רנ"ה א' (ח"ב רנה, א) "סטרא חד חידו כו'". ועי"ל שהוא היסורין שסבל הגוף והו' עציבו, ובנפשו היה מרגיש חידו באהבה שמסר עצמו בקריאת שמע באהבה שהוא היכל אהבה וכדאיתא שם. ופירוש זה עיקר).

ולעתיד לבא יתגלה שער הנ' וז"ש בירושלמי דמגילה ובויקרא רבה ס"פ י"א עתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר שיתו לבכם לחילה - לחולה כתיב. שחולה בגימטריא מ"ט, שעתיד הקב"ה להגלות להם בראש חולה שהוא שער הנ', וזהו סוד "**פסגו** ארמנותיה" -- ס"ג פ"ו - ב' שמות הבינה. וראש הפסגה הוא שער הנ' שהשיג משה במיתתו כמ"ש רבינו הגר"א ז"ל בפירוש זאת הברכה. (ועיין ברבינו בחיי סוף פרשת שמיני מ"ש על חסרון הא' ב"ונטמתם").

וענין כינוי **מי** על אימא וים על מלכות -- מורה שבאימא המ"ם פתוחה לפני היו"ד, ואח"כ הי' לומר שממנה עיקר הגלוי של י' ספירות שג' ראשונות כלילין בה. ובמלכות היא סוגרת במ"ם סתומה את הי' ספירות שלמעלה בסוד "כל הנחלים הולכים אל הים".

דף מב.

על משכבי בעינא: בקשתי הוא על ענין משכבי שהוא הגלות, ואפשר צ"ל "בעידנא".

דכאיבנא בגלותא: שהגלות מכאיב לי מאד וע"ד בקשתי כו'.

דף מב:

קראתיו ולא ענני: כ' מק"מ הוא פסוק אחר ומביאו באגב. והעיקר דשם גם כן כתיב (שיר, ד) "בקשתיהו ולא מצאתיהו" והדר "קראתיו ולא ענני". וכיון שמפרש כאן בקשתיו ולא מצאתיו דרש מקרא ההוא גם כן.

דהכי תנינן כו' כמה צדיקים כו': ולכן אין גנאי שמבקשת המשכב, שלא לעצמה רק בשביל הצדיקים, וכד"א אלי תבא כי שכר שכרתיך כו' יש שכר.

כד"א אשר ימצא אתכם באחרית הימים: עיין מקדש מלך. ובאמת במקרא זה ס"פ ויחי כתיב "אשר יקרא אתכם", ולא לשון מציאה.

מפנינים: בגימטריא פ"ר דינין קשיין.

זמינת טב לעלמא כו' להיכלא כו' ולבני היכלי: אפשר דרש מ"ש גמלתהו ולא כתיב גמלתו, דלמדרשי' כמו גמלתהם. ואפשר לעלמא הוא כלל, וחוזר ומפרש שהן להיכלא ולבני היכלי'. והן ה' (עילאה) ובני היכלי' ו' (בן י"ה וכל הו' קצוות) לכולן מעלה מ"ן טוב מן השלל.

מן יומא כו' ל"ל בפומא כו': עיין ויקרא רבה בזה.

דהא מההוא דאזמין ליה הוי: לגירסת הספר הלשון דחוק. אפשר פי' שהאיש הווה להיות מחלק ההוא דאזמין ליה. ויותר נכון דצ"ל "דהא ההוא דאזמין כו'". ור"ל כמו שמקבל' ההוא מלה דאשדי כו' כ"ש דכי אזמין ההוא טיבו עילאה מקבלין ליה והוי שלהן וכדמפרש והולך כד קריבו כו'.

דף מג:

אשר בתוך הגן כו' האשה: עיין פרקי רבי אליעזר פרק כ"א.

דף מד.

וע"ד כלא על חד תרין: דנכלל בה דדכורא גם כן. וז"ש כאן "על דמי טהרה", ולא כתיב "בדמי טהרה" כמ"ש בזכר, כי כאן בנקבה כולל גם יותר מדמי טהרה שלה.

דף מד:

לא מכפר ליה בתשובה: ר"ל כמ"ש כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה (משלי, ו). והיינו לא ינקה מעונשא כדמפרש והולך, ואית ליה לקבלא כו'.

כד"א גזלת העני כו': איפשר ר"ל כמו שדרשו שם לאו גזלה ממש, אלא גוזל ממנו השלום, שהיה ראוי להקדים לו. כן כאן גוזל לאו"א קוב"ה וכנסת ישראל השלום בית, דשוי פירודא בפגמי' לעילא ותתא כדלהלן. והנהנה מעולם הזה בלא ברכה גוזל שלום הברכה, שהוא כלי מחזיק ברכה.

דף מה.

לדידי' גבה: עיין מקדש מלך. ויש להוסיף עוד שזמנו היה בלילה. ויעקב נכנס יחידי לחלקו. ובאמת כד סלק נהורא אתגבר יעקב.

ונהרא פסיק בגוון: בינינו. כי נהר מפסיק לעולם לרשות אחרת.

חמא ליה יעקב דהא שליחא הוא א"ל שבוק כו': הלשון מגומגם. וקרוב שטעות סופר הוא, וצ"ל "חמא ליעקב דהא שלימא הוא א"ל כו'". ועל המלאך קאי כשראה שיעקב תמים ושלים ולא יכיל ליה (ועיין בזוהר וישלח שם). וכדמסיים כאן סוף העמוד בשעתא דסליק נהורא כו' לאשתכחא בשלימו כו'.

והיא מתערת רעותא לקמי' בקדמייתא: עיין מקדש מלך דהיינו על ידי התעוררת קשוטי מעשי צדיקים. והוא העלאת מ"ן. ואז שמאלו תחת לראשי - התעוררות הגבורה ע"י תחלה, ואח"כ - ימינו תחבקני - שימין גובר ונולד זכר, שמאלא אתכלל בימינא. וכד קב"ה אתער בלא כח התעוררות התחתונים משפיע השפעת חסדי' למטה, שאינו כי אם לצורך קיום העולמות, שאז הדינין גוברין ושמאל עיקר.

דף מה:

דקא רמיו בשש: ומלת "זפתני" בעצמה מתפרש עשאני כזפת שהוא שחור על ידי סילוק שש נהורין דשמשא.

כד"א נחר גרוני הה"ד על צארנו: שהגרון הוא בצואר. ובצערן של ישראל, שכינה כביכול מצטערת, ואומרת נחרו בי כענין נחירה בצואר ח"ו.

ולא יכילו לאפתחא פומא: וזה נחר גרוני, שקולי נחר מלאפתחא פומא להוציא דיבור.

דפטירא דקיטפא: דיאפאנוס בלשון יוני - טוב ויפה. ופירוש 'קטף' - יפה לעין.

דף מו.

אינון דאתחזון כו' ולאו ייסורין דאהבה נינהו: ר"ל כמ"ש בפרק קמא דברכות כאן בצנעה כאן בפרהסיא. אבל לענין טומאה אין נפקא מינה ביניהן, דלא כמקדש מלך. (אם לא שנפרש בבית הסתרים שאינו יכול הכהן לראות, עיין ריש פרק ו' דנגעים).

אזיל בחשוכי עלמא: בעת שהלך אחר ההבל דעולם הזה שהוא חשך, וכמ"ש בהבל בא ובחשך ילך וגו' הרי שהבבל הוא חשך. וז"ש דהא כל כו' לא חמי כו'. כמו שבחשך אין ראייה גשמית, כן בהבלי עולם הזה אי אפשר לראייה שכלית שמחשיך אור שכלו.

לא בטמירו ולא באתגליא: שתחלה צריך להוכיח בסתר ואח"כ אם לא שמע אז באתגלייא וכמ"ש (בזוהר פרשת קדושים). ולכן נענש הוא בנגעים באתגליא. וכדמסיים בסוף העמוד "החשתי מטוב וכאבי נעכר - במכתשין כו'".

וע"ד אתקרי רוח ממללא: כן תרגום "נפש חיה".

דף מז.

אלקי בהאי ואתהני מיניה: משמע שמפרשו שהתפלל דוד שילקה בזה, ר"ל בצרעת, וע"י יתכפרו עונותיו ויסורו ממנה כשיפנה מצרעתו. וכמ"ש לקמי' (תהלים, כו) "עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי", ר"ל מרשת העונות שנלכד בהן. וז"ש "כי יחיד" (שמצורע בדד ישב) "ועני" (מדוכא בכאבי הנגעים) "אני", וכתיב להלן "ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי". ומסיים "פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו"?

דף מז.

ואסתים מלוי לגו היכלא קדישא: הוא באימא עילאה, שקהלת הוא בבינה כמ"ש.

איקרי ז' שמהן: עיין ריש שיר רבה.

דף מח.

והובא דכל מאן דחמי ליה אתחייב כו': וכן תרגומו ויתיתי, וכן פירש הר' אברהם בן עזרא - יובא על ידי אחרים, אבל לא הוזכר דין זה בשום מקום בדברי חז"ל וברמב"ם וש"מ.

דדיוקנא קדישא לא ליתיב הכי: ויש להוסיף עוד מפני שמדביק אחרים בקרבם אליו, וכמ"ש בויקרא רבא "לא תזהם ברייתא" .

דף מט.

וזמינין אינון לאחייא כו': כמו דאמרינן פרק חלק - עדת קרח עתידין לעלות.

מהאי קרא זבחי אלהים רוח נשברה: דהיינו חטאת דאינון לגבי סטרא דדינא משם אלהים.

לאפוקי שארא כו' וחדוה כו': י"ל ז"ש בתריה "הטיבה ברצונך את ציון", זהו שיהי' שעת רצון ורחמים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו כו' פרים - ר"ל שלמים.

דף נ:

דקארי בקלפויי דחברין: פי' קורא שיבואו לגורלו להשתתף עמו (ונכון לגרוס "לחברוי").

אפילו טורפי דקטפתא לא מעברין: פי' אפילו ההכאות שמכין (לשון טרף אבבא) בכף הקלע לא יעברון כו'. וכיוצא בזה פי' בגליון.

שטח כספתא: כצ"ל. עיין פירוש הגליון. והכוונה שטח רגליו להעבירם על המפתן.

סיפתו: פירש בגליון התאספו. ועיקר הפירוש התחברו - עיין ערוך ערך ספת.

אי דיורי' הכא: כשיתעכב שם וישהה.

כסילתא דמוקפי בבהרת עזה: נ"ל מלשון "קיימי עלן כי כסלא לאוגיא" (ברכות ו, א). וז"ש שבהרת עזה מוקפת בהלכות כסילתא.

דף נא.

ובעלמא דאתי לא: ס"ל שגם גחזי יש לו חלק לעולם הבא, וכדורשי רשומות פרק חלק.

ובגין כך כו' ובזרעך: לומר מה זרעו וודאי יש להם חלק לעולם הבא - שהן לא חטאו, אף הוא עצמו יש לו חלק לעולם הבא.

לקטפורא דאבוי: פירש בגליון - לבית. ואיפשר גרסינן "לקפטורא", ויהיה פירושו למקום נחלת וממשלת אביו.

דסטאי: פי' שסר מני דרך או פי' שסר וישב לו לנוח.

שורטא דקושטא בכתפך אמאי: פי' המפרש קנים של עצים. ושאלו למה לא הסיר המשאוי מעל כתפיו כשישב לנוח.

אוכמין דאינון בני עשר שנין כו': ולכן נדמו לך כעצים מפני גודלן. אך משמע שעצים ממש היה נושא להבעירן שם להקטיר לנחשים וכדלהלן "נפק קיטורא דאשא כו'".

דף נא:

מיומא דאתחרב בית מקדשא לא אשתכח: אע"ג דטהרת מצורע ונגעי בתים נוהג גם בזמן הזה וכמ"ש הרמב"ם -- ר"ל דהכוונה שאין נשלח נגע בבית מלמעלה לגרש הרוחא דמסאבא, וז"ש "דלא אתחזי ולא נחית מאן כו'".

דף נב.

ובג"כ לא יהב מידי למימר: נראה צ"ל לא דחל מידי למימר כו' , וכדלהלן "לא דחיל אברהם מינה כלום כו'".

בגין דיסרבון כלהו כו': איפשר ר"ל שיבקשו וימהרו כלם שיצאו ישראל לחפשי מארצם. או פי' מפני שעשו מורת רוח להם ונגד רצונם.

דף נב:

לאסתמרא ארחיי': מלעבור על לא תעשה וכשמפרש ואזיל ע"ז דלא יסטי כו'.

ולדחלא מקמי כו': לקיים מצות עשה ועל זה מפרש ואזיל ולא יעבור על פתגמי כו'.

ולא יתנשי מינה: מלימוד תורה וכדמפרש ואזיל.

גדפא הוא כו': כמו ששנינו פרק שנו חכמים.

הה"ד זאת תהיה תורת המצורע: כדמפרש ואזיל ר' יהודא להלן נ"ג א' זאת ודאי לקבליה כו'. ר"ל המלכות שנקראת "חרב לה'" כדמפרש ואזיל להלן בארוכה.

דף נג.

בהיך אנפין יקום כו': כד"א ריש משלי "יען קראתי ותמאנו כו'".

וקיימא תמן עד זימנא כו': דוגמת המצורע ימי הסגרו וחלוטו.

עד כו' כקורבנא כו': דוגמת קרבן מצורע.

בר כו' דאפיק שום ביש כו': כמ"ש בירושלמי פרק החובל הביאו הגר"א א"ח סימן תר"ו ס"ק ו' שאין לו מחילה כו'.

שאר ב"נ עאכ"ו: דכיון דאסתלק מיניה שכינתא ודאי שריא עליה סטרא אחרא. ועיין לקמן [עמוד] ב' "כיון דב"נ אתי כו' אסתלקת כו' ושארי עליה כו'".

דף נג:

אשתכחו בשמא בדכיותא דא: כצ"ל.

מלאי לכיסן כו' כמה דאוקמוה: דהמטיל לכיס גדול מכולן.

מרישא עד סיומא דגופא: ולכן נקרא מלאי. וכד"א בדעת חדרים ימלאו. ועיין רמ"ז במקדש מלך.

ר"י פתח ויקרא כו': ע"ל בהשמטות ס"א ש' ע"א.

דף נד.

ולא כתיב יושב שמים: דהוי משמע המיוחד תמיד ליושב שמים דהיינו ת"ת שנקא שמים. אבל "יושב בשמים" הוא מדת יצחק, שלפעמים יושב בשמים לשחוק על הרשעים לדונן.

תרין יומין כו': נראה שהן ת"ת ומלכות. וקוב"ה היא אימא דת"ת שארי עמיה - בן י"ה. ומלכות אתי לקמי' כד"א הכצעקתה הבאה אלי כו'.

וכד האי יומא אתי לאגחא קרבא: כמ"ש בזכריה שם (זכריה, יד) ויצא ה' ונלחם ביום ההוא כיום הלחמו ביום קרב. וזהו ב' יומין שאמר כאן.
אזדווג בההוא יומא אחרא: איפשר דרש מן "ביום קרב" - דאקרבו ואזדווגו יומין - ת"ת ומלכות.
הה"ד כי יום לה' כו': וכתיב שם ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. ויום לה' דרשא זווגא דיום - מלכות, עם להשם - ת"ת, יום השני.
ואגח קרבא בכלהו: ר"ל בכל עשר כתרין דידהו. דשם חשיב עשרה דברים בפרשה "על כל כו' ועל כו'".
מלאה דם ודאי: ר"ל לשון הווה, שלעולם יש בה דם, אך בעת וזמן ידוע. וחייבי' מקדמין כו' בלא עת כו'.
דתינן קב"ה אקדים כו': שלהי גטין שהקדים ל"ונושנתם".
או כי תזוב כו' היינו ויספתי כו': שאף שהוא בעתה -- מכל מקום נתוספו בה דמים יתרים, דינין על דינין.

דף נד:

כמה סייפין כו': הן ס' גבורים כדמסיים מקרא "איש חרבו כו'". ס' פולסי דנורא. ע"ל סע"א וכתיב וחרבו שלופה בידו (ד"ה א' כ"א).
כתיב כו' ותגדל חסדך: נראה עיקר הראיה מסיפיה - "ואנכי לא אוכל וגו' פן תדבקני הרעה ומתי". ועל זה מפרש ואזיל "בכלא שריא כו' ובסחרנא דמתא".

דף נה:

דדא שלים: כולל חו"ג.
ודא לא שלים: בגבורה לבדה ובסיומה הי' מכוון כדמפרש ואזיל.

דף נו:

ותרין יומין בשבתא בדילנא כו': נראה שהן ימי ב' וה', יומי דדינא, ויומי שתקנן עזרא לקרוא בתורה. ומעשה דא ביום ב' הוי. וזהו שדרשו שיר של יום ב'.
לקבל ע' סנהדרין: דרש מ"ש נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ללמד ששקולין נגד כולן, וכמו שדרשו בספרי על הארץ ואת יריחו כי"ב הרבה.
ואביהוא עאכ"ו: איפשר ו' דואבי הוא דרש - מוסיף על הראשון. או שמו דרש לשון אבי בחכמה הוא לכולן.

דף נח.

בעא משה כו' מלה דא א"ל אי בני עלמא יתובון קמך כו': לגירסה זו יתפרש מ"ש בסמוך "וכד בעאן בני עלמא לאתברכא כו' ע"י דכהנא" - היינו בשעתא דכולהו זכאין ועלמא בברכאין שאמר למעלה. ומפני שסיים "כד גרמין חייבין כו'" חוזר ואומר על זה "אי בני עלמא יתובון" - ר"ל בתשובה. וזהו ביום הכפורים. אבל אפשר דצ"ל "יחובון" בחי"ת, פי' חייבין, ואדסמיך ליה "וכד גרמי' חייבי עלמא" קאי. וביום הכפורים יש להם כפרה על ידי דכהנא בעבודת יוהכ"פ וכדא' "לכל פשעיהם", וכמאן דאמר שמכפר בין לשבין בין לשאינן שבין.

דף נט.

וע"ד כתיב ישמחו השמים ותגל הארץ: עיקר הראיה מסיפיה - "ויאמרו בגוים וגו'" - שהן אכלוסין כו'.

דף נט:

אי להא אתיתון תובו דהא יומא כו': פירוש "תובו" - שובו לביתכם לשלום.

לבתר אתהדרן ברחימותא: כמ"ש "את והב בסופה כו' שנעשין כאוהבים כו'".

כמה דהויתון כו' ה"נ מכאן ולהלאה כו': נראה כמ"ש בבראשית רבה מקץ כשהשנים יפות הבריות נעשין אחין זה לזה. ולכן עתה שבישרן במטר אמר להם זה שגם עתה יהיו כאחים ורעים.

דף ס.

אמר ר"ש לר"א בריה אלעזר קום כו': מפני שרבי פנחס בן יאיר חלק הגדולה לר"ש רצה ר' שמעון לחלוק לו כבוד שר"א שהוא נכדו של רבי פנחס בן יאיר ידרוש לכבודו שחשוב כבנו ובכל אדם מתקנא חוץ מבנו כו'.

ר"ש פתח הנה מטתו כו': כלפי ענין מטות כבודות שהתקין להן ר' פנחס בן יאיר טיקלי דערסא קפטורא דקלטא ולא רצו לישב עליו, פתח ר"ש לעטר ענין מטה בד"ת

דף ס:

הה"ד מה שהיה כבר נקרא שמו: נראה ר"ל שרומז על נשמות שכבר היום בעולם וחטאו וחזרו להתקלקל ונתקנו, וכנדב ואביהו שנתקנו בפנחס כדמפרש ואזיל.

דף סא:

וכל אינון כו' אפילו תמן מתרחקין כו': עיין בזהר חדש שיר השירים נ"ד ב' ואית לבושין (והיינו דיוקנא דכאן) דאתמשכן כו'.

דף סב.

פתח ר"ש ואמר יעלזו חסידים כו' בדרגא עילאה דחסידות: (כמ"ד חסידות גדול מכולן). וכלפי ר' פנחס בן יאיר שהוא בחסד, סבא חסידא קדישא, הוא שאמר ר' שמעון דרשה זו.

דף סג:

מכחלא עינא: בבראשית רבה ויחי על חכלילי עינים בני דרום שעיניהם כחולות (ואף שמ"כ פירש שם לשבת בהירות כו') אבל כאן י"ל שפי' כפשט לשון חכלילי שפירש"י וש"מ אדומות, ואפשר גרסינן כאן "מחכלא עינים".

דף עד.

סולמא דקיימא בי"ג: כמדומה שצ"ל "עולימא דקיים", וכדאמר לעיל "חד עולים כו'" וכמ"ש נער הייתי כו', וכן מובא הגירסא בנוסח זוהר דפוס שקלאב ישן.

דף עד:

הוי אוי והי מהו: כצ"ל לענ"ד. וכמה דאת אמר "קינים והגה והי" (יחזקאל ב, י). ולפי זה י"ל בס"ד מאי דמסיים להלן ע"ה א' "תני סלק ו' כו' לבתר כד נח כו' כדין ו"ה אתנגיד חד לגב חד כו'", דזהו לסיים והי דהיינו ו"ה, חד לגבי חד, ובכל זה אין זיווג ביניהן שנסתלק היו"ד שהוא יסוד כדהכא מביניהן ובא לאחר ה' תתאה. וכדמפרש ואזיל וה' עלאה נגד מבועי לסטרא אחרא, ר"ל ע"י צינור השמאלי נגיד מבועי לסט"א שאחרי ה' תתאה. כנלע"ד. ואם שגיתי כו'.

דף עו.

וקרי עלי אל עזר אחרא א"ל כו': לעיל לא נזכר שאמר ר' אבא עליו מלת "אחרא", ע"כ כמדומני שטעות סופר הוא וצ"ל "וחדא א"ל" - ר"ל ר' אבא שמח בו וא"ל כו'.

אם שלמה אתקרי אי תזכה לכפרה: אז תתמלא עליך רחמים בכל ז' מדותיה ותהיה לך כאם לבן כאילו אתה שלמה. וז"ש להן "דהא אקדים לי שלום כו'", דשלמה לשון שלום והשקט שהיה בימיו. ועל שפגם ברית שלום א"ל כשיזכה לכפרה בתשובה ישים לו שלום.

דף פ.

אומרה לו מבע"ל: עיין מקדש מלך הגהת הרח"ו דנראה דגרס בקרא דמייתי "ואמרה לו" בוא"ו. וקאמר "אומרה לו" בלא וא"ו מבעיא ליה. ודרשת הוא"ו לאתוספא אורייתא כו'. היה מיושב לפי זה דוא"ו לרבות גם ו' הוא ת"ת אורייתא דבכתב. אלא דבאמת הוא כתוב בקרא כאן בלא וא"ו (רק באשת כסילות כתיב בוא"ו) וע"כ פי' כפירוש הרמ"ז, עי"ש.

דהכי תנינן כל מאן כו' למהך עמיה באורחא: סוף פרק ד' דפסחים .

מאי טעמא משום דלא ידעו הכין: דרש ידעו על הזיווג כמ"ש וידע אדם כו'. ולא הבינו באותה שעה להיות בקדושה כי אם כסוס ופרד, ועל כן בניהם חצופין, עזי נפש ככלב (ויש לדרוש גם מ"ש "לא ידעו שבעה" (ישעיהו נו, יא) גם כן לענין זה, וכמ"ש אבר קטן כו' משביעו רעב כו' וכמ"ש "שלש הנה לא תשבענה כו' ועצר רחם" (משלי ל, טו), וכמ"ש בליקוטי שם בס"ד).

לגלאה עמיקתא מגו כו' ונהרא מגו כו': כמ"ש (דניאל, ב) "הוּא גָּלֵא עֲמִיקָתָא וּמְסַתְּרָתָא יָדַע מָה בַּחֲשׁוֹכָא ונהירא [וּנְהוֹרָא] עִמֵּהּ שְׁרֵא".

דף פא.

בלקינטא דקיסטא: קרוב יותר לפרש שהיה עוסק בהרכבת כלאי אילן.

אתדכי ולבתר אתקדש: נטהר על ידי יראה תחלה (וכמ"ש חרב על הבדים כו' ושעוסקים בתורה ואין בהם יראת כו'), ואח"כ יתקדש וכמ"ש "וטהרו וקדשו".

ואימתי איקרי ב"נ אחד בשעתא כו' דו"נ: כמ"ש "והיו לבשר אחד", וגם כדמסיים להלן ע"ב דב"נ דלא נסיב הוא כמאן דאתפליג כו'.

דף פא:

אימא דלית רשו בידהא כ"כ כאביו: פי' כפשוטו שאין רשות כ"כ בידה להטיל מוראה על הבן לייסרו, לכן הקדים מוראה לרבותא וכמ"ש בקידושין גלוי וידוע כו' שאדם מתייירא מאביו יותר מאמו לפיכך הקדים כו'. ולזה נתכוונו כאן שאמרו "כמה דאוקמוה", וסיימו "אבל כו'" כנוסחת ס"א.

דף פב.

אמו ואביו תיראו דא גופא: אביו ואמו ממש שמהן בא גוף הולד כמ"ש אביו ה' דברים כו' ואמי ה' דברים כו'.

ואת שבתותי דא נפשא: כמש"ל שבת עלאה ותתאה דמזמני נפשא.

דף פד:

אלא מן יומא כו' בר בארעא דמצרים כו': ור"ל מארץ מצרים קודם שיצאו ממנה בעת השעבוד נתוודע שה' הוא האלהים להם כדמפרש ואזיל.

דף פה.

אשלים לנפשיה ויהב ליה חיין כו': אפשר דרש "לא תלין כו' עד בקר" - עד עולם הבא שנקרא 'בקר', אלא ישלם שכרו גם בעולם הזה להאריך ימיו.

דלאו חבריה עמיה: לאו דוקא אלא ר"ל שאינו שומש החרש ואינו מתבייש ואפילו הכי אסור דההוא מלה סלקא כו'.

ואתענג סוחרניה כו': נראה דצ"ל "ואתנטע סוחרניה כו'", והוא כמ"ש ביחזקאל (יחזקאל מז, יב) "ועל הנחל יעלה על שפתו כו'". וז"ש להלן ע"ב "במאן דלא אשתכח כו' ונטע לה סחרני כו' ערבי נחל כו'" שאין עושין פירות אבל אלו עושין פירות כמש"ש "והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה". וז"ש להלן "דנטעין אילנין דחיין לעילא דכולהו אסוותא" - ר"ל אפילו עלין שלהן לרפואה.

דף פו.

דהא דוד הכי איקרי: נ"ל דאיקרי 'אל' קאמר (ועל רישיה דקרא "לפני לא נוצר אל" קאי), ור"ל דוד מדת מלכות דלעילא נקרא כן כמ"ש "ואל זועם", וכמ"ש בזוהר על פסוק זה בכמה מקומות שהוא המלכות. ומפרש מ"ש ואחרי עד מרה אחרונה מראה אחורים שהוא המלכות ולפני על יעקב - ת"ת, מראה פנים.

דף פו:

בשעתא דאיהו באשלמותא כו' בחפץ כפי' וציצי' הא כו': י"ל דרך רמז כפיה רמז לציצית שהוא כמו כנפיה - כנפי כסותך, ובחפץ ראשי תיבות - בא חבור פשתן צמר, ר"ל שחיבור זה מותר לבא בכפי' בציצית (גם י"ל בחפץ מידריש בעת רצון ואשלמותא והיינו בציצי' ובמקדש ומאן דפריש לון אסגי שלמא שעל ידי חיבורן מתרבי קטטותא סטרא דדינא ומשים שלום בבית בטל.

דף פז.

ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגור אמאי כו': טעות סופר כאן סיום המקרא "ובאבנט בד יחגור" הכתוב בכהן גדול בעבודת יום הכפורים, וכאן לא כתיב אבנט כלל. וס"ל להזוהר כר"ל סוף פרק ב' דיומא דתרומות הדשן בשני כלים ולא קיימא לן הכי (ר"מ ברלין ממאהלי?)

וארעא לא עבדא כו' אחרא דעלה: ולזה רומז העץ שעליה שנושא הפרי, ועיין זוהר בראשית.

תא חזי נוקבא כו' ושפירו דכלא לוי אתרעי מכלא כו' ואתבסמת בהדי': (והוא כמ"ש הפעם ילוה אלי אישי, וכ"מ אח"כ בליקוטי בגר"א כ"י).

בתר דנפק (**וזה חוזר לדבר על פרי העץ**) **עד ג' שנין כו' בשולא דיליה בתר ג' שנין אתפקד עלי' כו'**: כצ"ל לענ"ד.

דף פז:

ואי בריך עלה ברכה לבטלה היא: משמע מכאן דאוכל דבר איסור אין מברכין עליו. ואולי איפשר ערלה ואיסור הנאה שאני.

פני זקן דאיהו בעלמא: שהתלמיד חכם הוא בעולם הזה כאן פני ודיוקנא דזקן עתיקא סבא דסבין עילאה.
רמז לתושב"כ ותושבע"פ: כדדרש מפני שיבה על ספר תורה - תורה שבכתב. ופני זקן - תלמיד חכם שבלבו תורה שבעל פה. והיא נקר' פני זקן כי היא במלכות שנקראת "פני השם". ונקראת גם כן "פני זקן", דכל דיוקנין כלילין בה, עשר מראות.

דף צז:
ברעיא מהימנא. וכד תמן לא אתקריב: לבבי ידמה שטעות סופר הוא, וצ"ל "וכד חמץ לחם אתקריב", והוא ליתן טעם שע"כ שתי הלחם באות חמץ. (שהוא רומז לסט"א וכמש"ל ע"א בזוהר) שמפני שיצה"ר בטל על ידי העומר, דערקת סט"א כמו על ידי בדיקת מנחת שעורים דסוטה כמש"ל ע"א -- לכן מקריבין בשבועות גם לחם חמץ. ועל ידי זה אתבטיל גם לתתא. ועל ידי העומר רק ערקת, ועל ידי שתי הלחם דמתדבקין ישראל בקב"ה - אתבטיל מעילא ותתא.

דף קח.
עבדין פטורין מעול מלכותא כו': ר"ל מקריאת שמע שנקראת עול מלכות שמים, וכדתנן פרק ג' דברכות דעבדים פטורין מקריאת שמע. וכמש"ש בירושלמי הטעם מי שאין לו אדון אלא אחד כו' , עי"ש. (ומן המצות דקאמר היינו מצות עשה שהזמן גרמא כנשים, מיהו מה שמסיים "ואי מהאי עול כו' מכל שאר פטורין" לא משמע כן, אלא דר"ל שאין קיומן כראוי ובלא עול מלכות שמים).

דף קט:
פתילה תכלא: ר"ל אשא תכלא - מלכות.

דף קיא.
וקוב"ה אודי בברכתיה כו': עיין לעיל קנ"ח א' (ח"ג קנח, א).

דף קיא:
ותבר צולמין דעכו"ם וכל מזוני דיליה: נראה דצ"ל "וכל זיני דיליה", וי"ל שזהו שמפרש ואזיל "ותבר כו' ובנינא בישא דבנה", ור"ל בנין המגדל - דור הפלגה (שחטאם גם כן יתייחס לאדם כמ"ש אשר בנו בני האדם - בנוי דאדם קדמאה), ואברהם תיקן זה ומאס בהן והוכיחם וקללם וכמ"ש בפרקי רבי אליעזר סוף פרק כ"ד ובזה שיבר כחם.
שינוי השם באברהם: לא יקרא שמך אברם כו'.
ושינוי מעשה ביעקב: שאמר לבניו הסירו את אלהי הנכר כו' והחליפו שמלותיכם כו'.

ושינוי מקום ביצחק: שכתוב בו שישב בגרר לשון גירות. וכתיב ביה בארץ מגורי אביו. וכתיב ויריבו כו' ויעתק משם כו' ויעל משם כו'.

דף קיב.

רי"א זכאה כו' א"ל מה עשיתי כו': עיין זה בפרשת בלק ר"ג ב' באורך (ח"ג רג, ב).

דף קיב:

אמר כי לא נחש ביעקב כו': דיעקב בקולו בתפלה כמ"ש הקול קול יעקב, מבטל כח נחש במלה דפומא. וישראל עושה חיל - בעובדא מבטל כח קסם דתלי בעובדא. וז"ש מ"ט ה' אלהיו עמו אף עם יעקב שאין בו מע"ט כל כך, מכל מקום "ה' אלהיו" שהוא ז"א עמו כד"א "עמו אנכי בצרה כו'". "ותרועת מלך בו" בישראל בזכות תו"מ נגלה כבוד מלכותו בו ממש שהן נעשין מרכבה לשכינה, וז"ש "מה יעץ בלק" - עצה לעשות רע, "ומה ענה אותו בלעם" - ענייה בפה.

דף קיג.

וכתיב התם בעד החלון נשקפה כו': עיין לקמן ריש פרשת בלק בארוכה.

לכוונא שעתא: הרגע שכועס הקב"ה כמ"ש פרק קמא דברכות.

דף קיג:

דלא יפיק מיניי' מלה בפומה כו' הה"ד אמרו כו' ודומו סלה: מפני שאמר בתחלה "לאתרגזא מקמי כו' דלא ישתכח נפשיה בגוויי' וישתזיב כו'" -- סלקא דעתך אמינא שיזכירם בפיו בבקשה מלפני ה' שיצילם ממנו - לזה מפרש ואזיל מהאי קרא ד"אמרו בלבבכם" שיהרהר רק בלבו שיצילו הקב"ה מהם (וכגון מ"ש האר"י לכוון בראשי תיבות "שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג וכו'"), אבל לא יזכירם בפיו. וז"ש "ודומו סלה" - שישתוק מהם בפיו.

כדין ושכבתם ואין מחריד: לא תצטרכו להחריד ולרגוז מיניי' על משכבכם כדלעיל.

דף קיד.

אבל וחרב כו' סיעתא דילה והשבתי כו' דלא תשלוט כו': משום דלא תקשי לן הרי מן "והשבתי" דהיינו שיבטל חיה רעה לגמרי - שמעת מינה נמי וכל סיעתא דילה, דכיון שאיהי בטלה כל שכן סיעתא דילה, וכדנקט ר' יוסי באמת דא חיה כו' ומאי איהו כו' וכל סיעתא דילה. לכן מפרש ר' אבא דהשבתי היינו דלא תשלוט (ואה"נ דשמעינן מיניה וכל סיעתא מק"ו מינה) אלא דהדר כתיב "וחרב לא תעבור" - אפילו העברה בעלמא בלא שליטה (וכההיא דאמרינן בפסחים גזייתא כו'), והדר מפרש נמי ואפילו חרב דשאר עמין דהוא כפשטיה חרב ממש (ולא חרב דזינא בישא).

בגין דלא ארחיק מינך מערסך ומאנך: כצ"ל. ולא אצטרך להרחיק מינה מפני ערסך ומאנך שאינן לפי כבודי. וכ"ה המשל ולא תגעל נפשי אתכם לשכון בכם מפני שנתתי משכני בתוככם ויהיה לי מטה וכלים שלי אצלכם שאוכל לדור בכם.

דאע"ג דאנן באתר דא לא בעינא לאתפרשא כו': שהיו בכפר של עכו"ם שאינו מקום קדושה והוא גלות להם. לכן אמרו דאעפ"כ כיון ששכינה בכ"מ שגלו לא בעו לאתפרשא מאורייתא להתחבר על ידי כן בשכינה.

דף קמב.

תרין איליין יתיר מערוה נינהו: אולי י"ל דברגל כתיב "רגליה יורדות מות", וביד כתיב "אסורים ידיה", ודרשו בקהלת רבה לשון איסור. וכתיב שם בענין לעיל מיניה ומוצא אני מר ממות את כו'.

דף קמג:

כלהו תליין באוירא: (כמו הבל שהוא הבל הפה ואויר).

דף קנח.

דלא ידורון בי מלכא עילאה: כצ"ל.

דף קנח:

במעי??ן בעיתון כו' כקרבנו דוקא: י"ל שר"ל במאכל שבמעיהם, והיינו פרי הארץ שיאכלו מהן רצו לידע מה הוא.

דף קס:

דהא גופא תבירא אי ישתדל כו' אסוותא בכלא הה"ד רפאות כו': כמ"ש בעירובין נ' (עירובין נ, א). ומ"ש תושיה שמתשת כחו של אדם כו' - פירושו דהיינו שנעשין אסטניסין, ועל ידי כן גופן עלול יותר להנזק מקלקולי ומקרים כאכילה ושתיה וקור וחום וכיוצא בזה. וז"ש "מאן קצירי ומריעי - רבנן". ועיין בלשון הרמב"ן בתה"א בשער הגמול בסופו שכתב (כ"א ב' בד"ו) ואף בב"א עצמן זכי הגוף והנקיות בדעת וביצירתן מרגישין ביסורין וצער יותר מגסי הגוף משובשי הדעות וההרגש, רגילי מלאכת הכבדות שנעשה בשרם כבשר הסוס והפרד, עכ"ל.

דף קע.

ול"ל דוכרנא בהדי' לעלמין: הגר"א הגיה כאן מה שכתוב להלן קע"ב ב' "יתיר חובק כו'". ולענ"ד היה נכון להיות מקומו כאן להלן אחר "ולא אדכר לב"נ בשום מלה דעלמא".

דף קעב.
דאיקרי גילבא: הגר"א הגיה כאן מ"ש להלן ע"ב "אינון דמעין כו'". ולענ"ד גם שורה שלפני זה שם "אזל ובעי לארגשא כו'" - שייך כאן.

דף קעב:
אחר **ואתון תחמון** - נ"ל שצ"ל מש"ל קע"ג א' - "תו פתח ואמר על הר כו'" - כל המאמר עד "ולירושלים שמה ודאי".
דכתיב רוח סערה עושה דברו: עיין זהר חדש רות נ"ט ד', דדרש מן הסערה על מה"מ.

דף קעג.
לשבת אחרא: כאן צ"ל מש"ל סוף עמוד ב' "ובהא אוף הכי כמה חידו כו'".

דף קצד.
ונטל אוף הכי חרשי דבנוי: שעל ידי צרוף שני בניו עמו היה חוט המשולש, וכל זיני חרשין בג' קשרין כמ"ש בזהר חדש שיר השירים על הפסוק ושלישים על כולו והוא כאן למפרח באוירא. השלישי הממצע בין שמים לארץ, וכלולין בו ה' אוירין שרשן מן ה' גבורות (ולמאי דקרי ליה להלן טולא יש לרמוז שזהו שאמרו פרק ערבי פסחים (פסחים קיא, ב) חמש טולי הווין, עי"ש).
טולא דתנינ' דרבעין על כל חויין: היינו צלמות דמתרגמינן טולי מותא (וכמדומה שצ"ל "דרבעין עליה כל חויין", פירוש שרובצים תחת הצל ההוא כל נחשים). וענין הפוך במזייך יש לכוין שכשופי הנוקבא היא בשערות וע"י פורחין באויר כמ"ש ביחזקאל לפורחות וכמ"ש פרק ערבי פסחים פרח פרחי כו' עיין שם בפירוש הרשב"ם (ועיין באדרא רבא (ח"ג קמ, א) ובגין דהני שערי אוכמי וחשוכי כתיב כו' ויוצא לאור צלמות). ונגד הצל הזה של צלמות היה צלי' - צל י"ה. "בצל שדי יתלונן כו' תרמוס כפיר ותנין כו'".
שירותא דבלק כל ושירותא דבלעם כל כו' וסיומא דבלעם הוי שירותא דעמלק: נ"ל שמלת עם (שאמרו במדרשות אין עם אלא ישראל) מורה על ניצוץ קדוש שהיה בהם, ובעמלק שהוא משרש עשו היה השרש קדוש בראשו כידוע ברישיה דעשו - כי ציד בפיו, דגניז בעטפיה דיצחק כמ"ש ראשית גוים עמלק ואחריתו כו'. ובבלעם בהפוך - סיומא דידיה מלת עם, שרש הקדושה, תמת נפשי כו' ותהי אחריתי כמוהו, וכמ"ש בלק"ת וגלגולים.

דף קצז.
ומשיך חוטא לתתא: פי' בהשגחה על התחתונים, שהיה תחלה בעינא שפירא בכללא דיצחק באברהם, ועכשיו ותכהינה עיניו מלהתכלל באור החסד ולראות בה באור רחמיו על עלמא, וכדין אתערו כו'.

דף קצז:
גדיותיך אלין עתיקי משדים: גדי בחלב אמו, והן אסתלקו - עתיקי משדים - להורותם דעה במתיבתא לגמולי מחלב ועתיקי משדים. וענין השְׁדַים -- עיין בהיכלות דפקודי.
תלמידי דבי רב דאתיין לבתר: כלומר ינוקי אלין דאסתלקו למתיבתא ולמדו שם דעה ושמועה. ואח"כ באים שוב בגלגול בעולם הזה והן הן תלמידי דבי רב שמוציאין כבר התורה באורח מישור ופתוחה לפניהם מפני שכבר למדוה במתיבתא וז"ש "מחדשן מלין עתיקין", פי' ישנים, והן עתיקי משדים דלעיל. ודרש לה בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך, שהגדיים באים בעקבי הצאן.
שער מקומו דא מוסף שבת: לענ"ד צ"ל "מסך השבת" (מלכים ב, טז).

דף קצח.
תליתאה שותפין ורזא דאבדה: לא ידענא מה ענין אבדה לשותפין, ומה ענין אבדה לבבא בתרא. ומצאתי אח"כ בפירוש הגר"א על תיקוני זהר בסוף תקונין חדשים שהגיה בזה לנכון, עי"ש.
והאי פשע איהו דלאו כזדון: כצ"ל.

דף קצח:
פריש רגלא: אולי צ"ל "דגלא", וסודו לעיל קנ"ד א' (ח"ג קנד, א) "אריה כו' בפרישו דגלא פריש לימינא כו' אושיט ידיה שמאלא כו' ואתכפיין תחות כו' כד"א ידך בעורף כו'". וז"ש כאן ונגרע מההוא אריה ידא דא ודרש נכה מלשון נכה (ואולי זה ענין פרעה נכה שעלה על כסא שלמה והכהו אריה בידו ונעשה נכה).
כנען כו' ופלשתים מתמן אינון: אע"ג דכתיב בסוף פרשת נח שפלשתים יצאו מכפתורים -- אבל בספר יהושע (יהושע, יג) כתיב לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים וגו'.

דף רא:
א"ר פנחס אימא לון דיהבון כו': רבי פנחס בן יאיר כשטתיה פרק קמא דחולין דחייש לצער בעלי חיים טובא. וכמדתו חסד אברהם וכמ"ש להלן וטורח בע"ח כו'.

דף רב.

פסול וכשר כו': כל אלו נחשבין כ"א ו"ק הכלולין ביסוד ש"ס משנה. וחשב כאן ז' כמו באילן. ואמר אח"כ מכאן ולהלאה מתפשטאן ענפין לכל סטר - ר"ל לע' פנים לתורה כמו שאמר לעיל שבעה עשר (ר"ל ז' פעמים עשר) לשבעין.

תלתא יומין דא בתר דא דאשתמודע דבר במתא: ר"ל כדתנן פרק ג' דתענית שיצאו ג' מתים זה אחרי זה הרי זה דבר.

דף רב:

שית אמין לכל סטר: ו' פעמים ו', והוא ענין מפתחא דכליל שית בדעת. וכן כאן ביסוד. ודרש מדכתיב "ואחר" - בוא"ו.

אעבר שורה דא: ר"ל שורה זו של דגל אפרים שבו היה בני יוסף - אפרים ומנשה - ובנימין, והן לשבטיו הידועים שאין העין שולטת בהם ורצה לשום עינו בשאר דגלים ומיד "ותהי עליו כו' לחפייא עליהון". וז"ש "דלא אתקיים", שבשורה זו לא יתקיים עינא בישא דלא שלטא בהו. ובחנם נטה במקדש מלך מפירוש הפשוט.

דף רד.

אשכחו נייחא עידן צילותא הוא עלייהו: כצ"ל. פירוש, שעה שיש להם קורת רוח וצלילת הדעת. וז"ש סוף פרק קמא דבבא בתרא מרגלית שהיתה אצל אברהם אבינו שכל חולה הרואה מתרפא, ותלאה הקב"ה בגלגל חמה. וזהו בקר דאברהם דכאן.

דף רי.

מזבחת כתיב: פירש מקדש מלך שהוא בסטרא אחרא. ונ"ל גי' "אתון", והן ז' אתונות וכד"א עשר אתונות ע"ש בזוהר.

דף ריב:

וביומא שתיתאה יתחזי בכ"ה יומין לירחא שתיתאה: הוא חדש אלול (שבו נברא העולם כמ"ש בפרקי אליער ובפסיקתא). והקשה מאן דהוא דהא כ"ה אלול אי אפשר להיות ביום ו' דאם כן ראש השנה ביום א' ולא אד"ו ראש. ואף שאין זו קושיא שי"ל כיון שכבר נבנה בית המקדש תחלה (כמו שמשמע לשון ראש המאמר) היו מקדשין על פי ראיה, אם כן כבר כתבו התוס' בכ"מ שבזמן שהיו מקדשין על פי הראיה הוי מקלע אד"ו ראש. וגם י"ל דהאי וביומא שתיתאה יתחזי פירשו אלף הששי וכמו שבז"ח פ' זו מתפרש לשון זה כן, עי"ש. אך הנה באמת יש כאן תמיה רבא לגירסת הספרים דכיון דביום ו' יתחיל הע' יום האיך מסיים שביום שביעי יתכניש קץ ע' יומין. דכשהתחיל ביום ו' מסיים ע' יום ביום ה'. ע"כ הנלענ"ד בס"ד קרוב דצ"ל להפוך ביומא שביעאה יתחזי בכ"ה יומין

כו' ויתכניש ביומא שתיתאה. דהשתא מכוונין כלין ע' יום ביום ו'. וכן יש לכוין הדבר מ"ש אח"כ להלן דביומא דיתכסי ככבא כו' ומההיא מערתא יפוק כו' וכדין יתגלי כו' שכן ראוי (נמחקו כאן כמה תיבות).

דף רצז.

וקרינן לה קדשים וכדין קרינן לי': כצ"ל.

דכתיב אתי מלבנון כו': זה בית המקדש שמלבין עוונותיהם של ישראל והוא קה"ק.

הא כתיב הבו גודל כו': וסבר ר' שמעון דאלהינו הוא פירושא דשם ה' דלעיל. והיינו ה' אלהים אימא. ולר"א מהבו גודל ואילך לספירות הבנין.

אר"י שם ה' ממש: שהוא בת"ת כלל כל ימי הבנין והיינו כדמסיים אח"כ לכל אשר יקראוהו באמת בחותמא דגושפנקא.

ולא אתייהב לך רשותא: דאחר מיתה אי אפשר לגלות כי אם ברשות כדאיתא בתיקונין ורשותא אתייהב לאליהו וכל מתיבתין.

דף שא:

מכרם דא אברהם: צור חוצבתם, עיין בראשית רבה פ'.

ויימא גבי מחוביהון: עיין בשבת פ"ט.